



# Middle Black Sea Journal of Communication Studies



**MBSJCS**

<http://dergipark.gov.tr/mbsjcs>

**Vol: 5**

**Issue: 2**

**September 2020**



# Middle Black Sea Journal of Communication Studies

*International Peer-Reviewed Journal*

<http://dergipark.gov.tr/mbsjcs>



## Editorial Team

*Volume 5, Issue 2, September 2020*

### *Executive Editor*

Niyazi Usta, Ondokuz Mayıs University, Turkey.

### *Editor-in-Chief*

Recep Yılmaz, Ondokuz Mayıs University, Turkey.

### *Associate Editors*

Onur Bekiroğlu, Ondokuz Mayıs University, Turkey.

Nursel Bolat, Ondokuz Mayıs University, Turkey.

Ömer Çakın, Ondokuz Mayıs University, Turkey.

Beste N. Erdem, Ondokuz Mayıs University, Turkey.

M. Nur Erdem, Ondokuz Mayıs University, Turkey.

Sinan Kaya, Ondokuz Mayıs University, Turkey.

Ahmet Oktan, Ondokuz Mayıs University, Turkey.

Deniz Özer, Ondokuz Mayıs University, Turkey.

Hasan Turgut, Ondokuz Mayıs University, Turkey.

### *Managing Editor*

Kevser Akyol Oktan, Ondokuz Mayıs University, Turkey.

### *Foreign Language Editors*

Nalan Kızıltan, Ondokuz Mayıs University, Turkey.

Ebru Akçay, Ondokuz Mayıs University, Turkey.

### *Statistics Advisor*

Yüksel Terzi, Ondokuz Mayıs University, Turkey.

### *Technical Consultant*

İsa Ergin, Ondokuz Mayıs University, Turkey.

### *Editorial Advisory Board*

Ayşen Akkor Gül, Istanbul University, Turkey.

Mehmet Arslantepe, Kocaeli University, Turkey.

Ahmet Ayhan, Akdeniz University, Turkey.

Bünyamin Ayhan, Selçuk University, Turkey.

Şükrü Balcı, Selçuk University, Turkey.

Aytekin Can, Selçuk University, Turkey.

Shu-Chuan Chu, DePaul University, USA

Özden Çankaya, Istanbul Aydin University, Turkey.

Tanses Yasemin Gülsoy, Beykent University, Turkey.

Anette Horn, University of the Witwaters, South Afrika.

Magdalena Kachniewska, Warsaw School of Economics, Poland.

Ahmet Kalender, Selçuk University, Turkey.

Yowei Kang, Kainan University, Singapoure.

Enderhan Karakoç, Selçuk University, Turkey.

Kijpokin Kasemsap, Suan Sunandha Rajabhat University, Tailand

Ahmet Yalçın Kaya, Selçuk University, Turkey.

Yeuseung Kim, DePaul University, USA.

Michel Laroche, Concordia University, Canada.

Murat Özgen, Istanbul University, Turkey.

Mehmet Nejat Özüpek, Selçuk University, Turkey.

Mustafa Şeker, Akdeniz University, Turkey.

Ahmet Tarhan, Selçuk University, Turkey.

Neşe Kars Tayanç, İstanbul University, Turkey.

Metin Toprak, Kocaeli University, Turkey.

Fusun Topsümer, Ege University, Turkey.

Kenneth C. C. Yang, The University of Texas at El Paso, USA.



# Middle Black Sea Journal of Communication Studies

International Peer-Reviewed Journal

<http://dergipark.gov.tr/mbsjcs>



## İçindekiler

Volume 5, Issue 2, September 2020

Ebeveynlerin Çocukların Dijital Video Oyunları Bağımlılığı Karşısında Tutum ve Davranışları  
..... 65

*Dr. Öğr. Üyesi Deniz AKÇAY*

Profesyonel Sürücüler İle Profesyonel Olmayan Sürücülerin Sürücü Öfke Düzeylerinin  
Karşılaştırılması ..... 72

*Prof. Dr. Bozkurt KOÇ, Öğr. Gör. Aysu Gül ŞANLI, Arş. Gör. Doğan Güneş TEMLİ*

Şöhret Kültürü ve Politik Yönelimler: Şöhretlerin Üniversite Öğrencilerinin Politik Duruşlarına ve  
Yönelimlerine Etkisi Hakkında Bir Değerlendirme..... 83

*Arş. Gör. Tugay SARIKAYA*

Üniversite Öğrencilerinin Kariyer Planlaması: Büro Yönetimi ve Yönetici Asistanlığı Öğrencileri  
Örneği..... 96

*Öğr. Gör. Şule EREN, Dr. Öğr. Üyesi Sinan KAYA*

Krzysztof Kieslowski'nin "Üç Renk: Mavi" Filminin "Travma", "Yas" ve "İyileşme" Kavramları  
Çerçevesinde İncelenmesi..... 108

*Arş. Gör. Hülya GÖĞERÇİN TOKER*



# Middle Black Sea Journal of Communication Studies

International Peer-Reviewed Journal

<http://dergipark.gov.tr/mbjsjcs>



Research/Araştırma

Middle Black Sea Journal of Communication Studies. 2020. 5(2): 65-71.



## Ebeveynlerin Çocukların Dijital Video Oyunları Bağımlılığı Karşısında Tutum ve Davranışları\*

Deniz Akçay<sup>1</sup>

İstanbul Gelişim Üniversitesi,

İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Yeni Medya Bölümü

### Özet

Günümüzde mobil iletişimin artık her kesim tarafından ulaşılabilir olması ilk ve orta öğretim çağındaki çocukların neredeyse tüm oyun ihtiyaçlarını dijital ortamda gidermesine neden olmaktadır. Buna göre geleneksel olarak nitelenebilecek dijital olmayan ortamlar artık çocukların ilgilerini çekmemekte ve buna bağlı olarak da çocuklar dijital video oyunlarına bağımlılık geliştirmeye başlamışlardır. Ortaya çıkan bu durum ebeveynlerin dijital bağımlılıkla ilgili bilinçli davranmalarının ve çocuklarını da bu konuda yönlendirmelerinin gerekliliğine işaret etmektedir. Bu çerçevede ebeveynlerin dijital video oyunları bağımlılık konusunda bilinç düzeyini inceleme amacı taşıyan araştırma; İstanbul ili ve çevresinde çocukları ilköğretim düzeyinde olan ebeveynler örnekleminde yürütülmüştür. Araştırma 26 Haziran 2020- 05 Ağustos 2020 tarihleri arasında yapılmıştır. Araştırmanın sınırlılığı 2020 Mart ayında başlayan pandemi sürecinde yüz yüze iletişimin riski nedeniyle yirmi beş aile yerine yirmi aileye ulaşılmıştır. Çalışmada yirmi altı tane açık uçlu soru ebeveynlerle birebir görüşme yapılarak cevaplandırılmıştır. Araştırmada ebeveynlerin eğitim düzeyi arttıkça çocuklarının dijital video oyunları bağımlılığı konusunda bilinç düzeylerinin arttığı sonucuna varılmıştır. Araştırmadan elde edilen sonuçlardan bir diğeri ise eğitim düzeyi yüksek olan ailelerde haftanın belirli günlerinde cep telefonu, televizyon, bilgisayar gibi tüm teknolojik aletlerin bırakıldığının ve aile içerisinde hep birlikte vakit geçirildiğinin tespit edilmesidir.

**Anahtar Kelimeler:** Dijital video oyunları, bağımlılık, internet, yeni medya.

## Parent's Attitude and Behavior Toward Children's Addiction to Digital Games

### Abstract

Since mobile communication has been accesible for each segment of society, children in primary and secondary education satisfy almost all their gaming needs on digital environment. Children became addicted to digital video games in parallel with the fact traditional children's games in non-digital environment do no longer attract children. This situation points out that parents should be conscious of this digital addictions and gude their children in their use of digital environment. In this context, the research aiming to examine the awareness levels of parents about digital video games addiction was conducted in sample of parents whose children are at primary education level in the province of Istanbul and its surroundings. The limitation of the study is that due to the risk of face-to-face communication during the pandemic process that started in March 2020, instead of twenty-five families, it was reached to twenty families. Twenty-six open-ended questions in the study were answered by one-to-one interviews with the parents. The result of the research pointed out that the level of awareness of children about digital video games addiction increased in parallel with the level of their parent's education. Another esults obtained from the research is that in families with a high level of education, all technological devices such as mobile phones, televisions and computers are abandoned on certain days of the week and they spend time together in the family.

**Keywords:** Digital video games, addiction, internet, new media.

© 2020 OMU

\* Bu çalışma, 2. Uluslararası Yeni Dünyada İletişim Kongresi'nde aynı başlıkta sunulmuş sözlü bildirin makaleleştirilmiş biçimidir.

<sup>1</sup> Dr. Öğr. Üyesi, Tel.: +90 212 422 7000 -358, E-Mail Adresi: deniz.akcay@gmail.com

## 1. Giriş

Bilginin çok hızlı bir şekilde dönüştüğü günümüz dijital çağında bu durum beraberinde de dijital bağımlılık, video oyunları bağımlılığı, internet bağımlılığı gibi farklı bağımlılık türlerini de beraberinde getirmiştir. Video oyunlarının geçmişten günümüze gelişimine bakıldığında “İlk ticari oyun olan Computer Space’in 1971 yılında piyasaya sürülmesi ile başlayan dijital oyun endüstrisi bugün dünyada 24,75 milyar dolar bütçesi ile medya dünyasının önemli bir bölümünü oluşturmakta ve bir milyardan üzerinde kullanıcısı bulunmaktadır” (Irmak ve Erdoğan 2016:129). Dijital video oyun bağımlılığının günden güne artmasının yanı sıra, sosyal medya gibi ortamlarda fotoğraf, haber, video gibi içerikleri paylaşma isteği bireyi farkında olmadan bağımlı yapmaktadır. Bu paylaşım davranışının temelinde yatan arzunun toplumsal onay olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Toplumsal onay konusunda 2020 tarihli Netflix belgeseli olan *Sosyal İkilem*'de Tristan Harris (eski google tasarım etiği uzmanı), bu durumu şu sözleriyle açıklamaktadır:

Bu teknoloji çocukları koruyup eğitmek isteyen çocuk psikologları tarafından tasarlanmadı. Size sıradaki videoyu tavsiye edebilecek veya filtreli bir fotoğraf çektirecek algoritmalar yaratmak üzere tasarladılar. Çocukların dikkatlerini nereye vereceklerini kontrol etmekle kalmıyor özellikle de sosyal medya beyin kökünün derinliklerine inmeye, çocukların özdeğer ve kimlik algısını ele geçirmeye başladı. Evrimle birlikte kabilelerimizdeki insanların bizim hakkında ne düşündüğünü önemsemeye başladık. Fakat 10.000 kişinin bizim hakkımızda ne düşündüğünü bilmek üzerine mi evrimleştik?

Çocukların bilinçlerini oldukça fazla etkileyen dijital video oyunları bazı durumlarda ölümlere bile neden olabilmektedir. Örneğin <https://www.dailymail.co.uk/> sitesinde yer alan 06 Ocak 2016 tarihli bir haberde 20 yaşındaki Xbox bağımlısı bir kişinin 12 saatlik oyun seanslarının ardından kan pıhtısı nedeniyle öldüğü ifade edilmektedir.

Pandemi sürecinde herkes özellikle de okullarda eğitim gören öğrenciler tarafından bilgi iletişim teknolojileri ve internet daha da yoğun bir biçimde kullanılmaya başlanmıştır. Eğitim/Öğretim faaliyetlerinin yanı sıra çocuklar pandemi kısıtlarına bağlı olarak boş zamanlarını da internette vakit geçirerek değerlendirmeye çalışmışlardır. Bu durum dijital bağımlılığın daha da artmasına neden olmuştur. Bu durumda yasal mevzuatlarında gözden geçirilip dijital bağımlılığı önleyecek şekilde düzenlenmesi de dikkate alınması gereken bir konudur. Keskin (2019) “Türkiye’de çevrimiçi ya da çevrimdışı oyunları sınıflandırma ve içeriklerini değerlendirme için mevcut mevzuatların yeterli olmadığını açıklayarak; çevrimiçi ve çevrimdışı dijital oyunlara yönelik yasal bir düzenleme, denetim ve kontrol mekanizması olmadığı gibi erişim engellenmesi de yapılmadığını” ifade etmektedir (Keskin, 2019:14).

Yasal mevzuatların düzenlenmesinin yanı sıra gerek okulların gerekse de çocukların ailelerinin internet kullanımı konusunda bilinç sahibi olup çocuklarını doğru yönlendirmeleri son derece önemlidir. Çalışmada Ebeveynlerin çocuklarının video oyunları bağımlılığıyla ilgili farkındalık düzeyleri incelenmiştir. Buna göre yirmialtı tane açık uçlu soru velilerle birebir görüşme yapılarak sorulmuştur.

## 2. Bağımlılık ve Dijital Bağımlılık Kavramları

Günümüzde bağımlılık kavramı özellikle dijital bağımlılık yani bireylerin bilgisayar, cep telefonu cihazlara sürekli bağlı olma isteği özellikle pandemi sürecinde de sıklıkla araştırılan, tartışılan konular arasına girmiştir. Bireyler özellikle sürekli bilgi arama, internet kapsamı dışında kaldıklarında paniğe kapılma gibi bilinçdışı davranışlar sergilemektedir. Bu noktada öncelikle bağımlılık kavramının tanımını incelemek doğru olacaktır. Amerikan Psikiyatri Birliği (DSM\_IV) ve Dünya Sağlık Örgütü (ICD-10) kriterlerine göre bağımlılık aşağıda belirtilen kriterlere dayanmakta ve bağımlı olarak tanımlanmak için ise en az üç tanesinin karşılanması gerekmektedir<sup>2</sup>. Maddeye karşı tolerans (artan miktarda maddeye karşı duyulan ihtiyaç)

- Birey maddeyi kullanmayı bıraktığı zaman mide bulantısı gibi fiziksel geri çekilmeyle birlikte kaygı, sinirlilik, titreme, terleme, gibi duygusal geri çekilme de yaşaması
- Madde genellikle büyük miktarlarda veya amaçlanandan daha uzun bir süre boyunca alınır
- Madde kullanımını azaltmaya veya kontrol etmeye yönelik ısrarlı bir arzu veya başarısız çabalar

<sup>2</sup> (<https://www.addictionsandrecovery.org/what-is-addiction.htm>).

- İhmal edilen veya ertelenen faaliyetler
- Maddeden kaynaklanmış kalıcı veya tekrarlayan fiziksel veya psikolojik bir sorun olduğu bilgisine rağmen madde kullanımına devam edilir.

Günümüzde davranışsal bağımlılık altında incelenen dijital bağımlılık kavramı bireyin bilgisayar, telefon, televizyon, tablet, sosyal medya vb. teknolojik aletler ve ortamlarla olan ilişkisini tanımlamak için kullanılmaktadır (Aktaran, Arslan, 2019: 66, Shaw ve Black, 2008; Young, 2009). CyberPsychology ve Behavior 2005 yılında yayınlanan bir makale, en yaygın kabul gören tanı şekli haline gelen dijital bağımlılığın varlığı için beş tanı kriterini listelemiştir (Vink, 2019: 65)

Bu kriterler:

- Birey geçmişte çevrimiçi oldukları zamanlar hakkında çok düşünüyor ve gelecekte tekrar çevrimiçi olmayı dört gözle bekliyor.
- Bireyin aynı memnuniyet düzeyini hissetmesi için artan miktarda çevrimiçi olması gerekir.
- Kişi, kullanımını kontrol etmek veya durdurmak için başarısız girişimlerde bulunmuştur.
- Kişi, kullanımı kontrol etmeye çalışırken huzursuzdur.
- Kişi, başlangıçta amaçladığından daha uzun süre çevrimiçi kalır.

Griffiths (1998, 2000a, 2000b) ise, internet bağımlılığını değerlendirirken, araştırmacıların bağımlılığın altı geleneksel temel bileşenini dikkate almaları gerektiğini savundu: Belirginlik, duygu durum değişikliği, tolerans, geri çekilme semptomları, çatışma ve nüksetmek (Young G. ve Whitty M, 2017: 114).

Tüm bu tanımlamalarla birlikte günümüzde bireyler yukarıda da ifade edildiği gibi internete sürekli bağlı kalma ve bağlantının olmadığı yerlerde kaygılanma, strese girme duygu durumları da sergilemektedir. Nomofobi olarak adlandırılan bu terim “ilk olarak 2008 yılında İngiltere’de Posta İdaresi’nce yaptırılan bir araştırma sonucunda ortaya atılmıştır ve bu bireylerin karakteristik özellikleri aşağıdaki gibi belirtilmiştir.” (Erdem vd., 2016: 924)

- sürekli mesaj veya çağrı olup olmadığını kontrol etme,
- kapsama alanı dışı veya kullanımın kısıtlı olduğu yerlerde endişe ve gerginlik duyma,
- telefonu 24 saat açık bırakma,
- yatağa akıllı telefon ile girme gibi davranışlar sıralanmaktadır (Bragazzi ve Pente, 2014: 156-157, akt. Erdem vd., 2016: 924 ).

Genel olarak video oyunları ile ilgili olumsuz klişeler ve oyunculara yapılan sosyal damgalanmanın, gençlerin ve çocukların psikolojik gelişimine video oyunlarının tek başlarına yapabileceğinden çok daha fazla zarar verebileceği de göz önünde bulundurulması gereken bir diğer önemli konudur.

### 3. Ailelerin Dijital Bağımlılık Karşısında Tutumları

İnsanın beyin gelişim süreçlerine göre genel beyin gelişimleri yirmibeş yaşına kadar devam etmektedir. “Başlıca nörotransmitter sistemleri ergenlik boyunca gelişmeye devam eder ve 10 ve 25 yaşları arasında belirgin olmak üzere; frontal kortikal alanların myelinizasyonu, sinaptik reseptör değişiklikleri ödül-ceza davranışları ve kişilerarası ilişkiler gibi karmaşık beyin işlevlerinde önemli rol oynamaktadır” (akt. Çelik vd., 2008: 44, Crews, 2001).

Marcia’nın geliştirmiş olduğu *Kimlik Statüleri* kuramına göre, ebeveynlerin çocuklarını erken yetişkinlik dönemlerine kadar korumacıktan daha çok onların kendi problemlerini çözümleyebilmeleri adına destekleyici bir tutumu benimsemelerinden yana olmalıdır.

Örneğin, Milliyet Gazetesi’nin 7 Ağustos 2020 tarih ve *Aileler Dikkat Yeni Tehlike Gangster Oyunu* başlıklı haberinde Uzman Pedagog Zeynep Şimşek, bu tarz oyunların çocukların özellikle duygusal boşluklarından dolayı ele geçirdiklerini belirterek; çocuğun ev düzeni bozuk ve ebeveynleriyle çatışma yaşıyorsa üretmek, öğrenmek ve çalışmak yerine duygusal boşluğunu bu gibi oyunları oynayarak doldurmaya çalıştığını ifade etmektedir<sup>3</sup>.

<sup>3</sup> (<https://www.milliyet.com.tr/gundem/aileler-dikkat-yeni-tehlike-gangster-oyunu-6276820>).

Buna göre ailelerin ilgisinden yoksun çocukların aslında ergenlik gelişim dönemlerinde kimlik bunalımları bulunmaktadır. Bunun temel nedeni ise, sağlıklı bir kimlik geliştirmeleri için gerekli olan dengeli ve destekleyici ebeveyn tutumlarından uzak olmaları ve internet bağımlılığından kaynaklı sağlıklı bir kimlik yapısı oluşturmalarıdır. Albert Bandura'nın sosyal öğrenme kuramına göre birey sadece deneyimlerinden değil sosyal çevresinden ilk olarak da ailesinden gözlem yaparak ve taklit ederek öğrenir (Özmenteş ve Adizel, 2017: 423-424). Aile ve sosyal çevresinin yanı sıra birey internet üzerinden takip ettiği fenomenleri de rol model alabilir ancak bu rol modeller bireyin kimliğini sağlıklı bir şekilde inşa etmesine olumlu bir etkide bulunmayabilir.

Tüm bunların neticesinde ebeveynlerin internet bilgi teknolojileri kullanımında kendileri geliştirmeleri ve çocuklarını da doğru yönlendirmeleri son derece önemlidir. İlave olarak doğru rol model olabilmeleri için de kendi internet kullanım davranışlarına dikkat etmeleri gerekir. Ayrıca sağlıklı bir aile içi etkileşimi çocuğun kimlik gelişimi için çok daha önemlidir.

Bu etkileşimden kasıt birlikte ailecek paylaşımlar, demokratik bir ortam, sen küçüksün anlamazsın büyüklerin işine karışma gibi yaklaşımlardan uzak, fikrinin sorulduğu ve değer verildiği paylaşımcı ve yüz yüze vakit geçirilebilecek bir ortam çocuğa sağlanmalıdır.

#### 4. Araştırmanın Amacı ve Yöntemi

Bu çalışmanın amacı, ebeveynlerin çocuklarının dijital video bağımlılığı konusunda farkındalıklarını incelemektir. Bu çerçevede araştırmanın yöntemi olarak ebeveynlerle birebir görüşme tekniği kullanılmıştır. Araştırma 26 Haziran 2020-05 Ağustos 2020 tarihleri arasında İstanbul ili ve çevresinde çocukları ilköğretim düzeyinde olan ebeveynler örnekleminde yürütülmüştür. Yapılan görüşmelerde, ebeveynlerin çocukların dijital video oyunları bağımlılığı ile ilgili verdikleri cevaplar analiz edilmiştir.

##### a. Araştırmanın Sınırlılığı

2020 Mart ayında başlayan pandemi sürecinde yüz yüze iletişimin riski nedeniyle yirmi beş aile yerine yirmi aileye ulaşılmıştır. Çalışmada yirmi altı tane açık uçlu soru ebeveynlerle birebir görüşme yapılarak cevaplandırılmıştır.

##### b. Araştırmanın Bulguları ve Analizi

Ebeveynlerin eğitim düzeyi arttıkça çocuklarının dijital video oyunları bağımlılığı konusunda bilinç düzeyi arttığı görülmüştür. Örneğin *dokuz* üniversite mezunu ve *beş* lise mezunu ebeveyn çocuklarını internet kullanımı konusunda bilinçlendirdiklerini söylerken, ilköğretim mezunu ebeveynler bu konuyla ilgili herhangi bir bilinçlendirme yapmadıklarını ifade etmişlerdir. Bir diğer sonuç ise *altı* üniversite mezunu ve *üç* lise mezunu ebeveyn çocuklarını internet ortamında zararlı sitelerden korumak için filtre kullandıklarını açıklarken, ilköğretim mezunu veliler ise herhangi bir filtre kullanmadıklarını ve bu gibi teknolojiler hakkında bilgi sahibi olmadıklarını ifade etmişlerdir.

Öte yandan çocukları sosyal medya ortamlarında bekleyen bir diğer tehlikede de tanımadıkları insanlarla arkadaş olmalarıdır. "Çocukların %75'i aileleri veya kendilerine ait kişisel bilgileri herhangi bir endişe hissetmeksizin ve gönüllü olarak tanımadıkları kişilerle paylaşmakta ve kendilerine bu bilgiler karşılığında herhangi bir şey verileceği vaadine inanabilmektedirler"<sup>4</sup>. Bu kapsam da ebeveynlere sosyal medya ortamlarında çocuklarının arkadaş olduğu kişileri tanıyor musunuz sorusuna *yedi* üniversite ve *beş* lise mezunu evet yanıtı verirken, ilköğretim mezunu ebeveynler ise tanımadıkları cevabını vermişlerdir.

Benzer şekilde çocuklarının sosyal medya hesaplarını kontrol ediyor musunuz sorusuna *dokuz* üniversite mezunu ve *beş* lise mezunu evet yanıtını verirken, ilköğretim mezunu ebeveynler ise kontrol etmediklerini açıklamışlardır.

Çalışmada elde edilen bir diğer önemli sonuç ise ebeveynlerin çocuklarının internet bağımlısı olup olmadıkları sorusuna verdikleri yanıtıdır. Buna göre *beş* ilköğretim mezunu çocuklarının internet bağımlısı olduklarını düşündüklerini ifade ederken; *iki* lise mezunu ve üniversite mezunu veliler de çocuklarının internet bağımlısı olduğunu düşünmediklerini belirtmişlerdir. Ebeveynlere çocuklarının video oyunları konusunda şiddete eğilimli olup olmadıkları sorulduğunda

<sup>4</sup> (eMarketer, <http://genderi.org/takdim-plan-bilgisayar-internet-ve-iletisim-teknolojileri.html>)

#### D. Akçay, Ebeveynlerin Çocukların Dijital Video Oyunları Bağımlılığı Karşısında Tutum ve Davranışları

benzer şekilde beş ilköğretim mezunu ve üç lise mezunu velinin şiddete eğilimli olduklarını düşündüklerini; üniversite mezunu veliler ise çocuklarının şiddet eğilimli olduklarını düşünmediklerini ifade etmişlerdir.

Çalışmada Albert Bandura'nın sosyal öğrenme kuramından bahsedilmiş ve bu kurama göre bireylerin sadece deneyimlerinden değil sosyal çevresinden ilk olarak da ailesinden gözlem yaparak ve taklit ederek öğrendiği belirtilmişti. Bu kapsamda ebeveynlere aile içerisinde hep birlikte cep telefonu, televizyon gibi tüm teknolojik cihazları bir kenara bırakıp birlikte vakit geçirip geçirmediği sorulmuştu. Elde edilen sonuca göre; eğitim düzeyi yüksek olan aileler haftanın belirli günlerinde cep telefonu, televizyon, bilgisayar gibi tüm teknolojik aletlerin bırakmakta ve aile içerisinde hep birlikte vakit geçirmektedirler.

#### *Ebeveynlerin çocuklarının internet bağımlısı olmaları konusundaki görüşleri*

- İlköğretim: 5 evet, 0 hayır
- Lise: 2 evet, 4 hayır
- Üniversite: 0 evet ,9 hayır

#### *Ebeveynlerin çocuklarının video oyunları konusunda şiddete eğilimli olmalarına yönelik düşünceleri*

- İlköğretim:4 evet, 1 fikrim yok
- Lise: 3 evet, 3 hayır
- Üniversite: 0 evet ,9 hayır

#### *Araştırmaya katılanların eğitim düzeyleri*

- Üniversite Mezunu : 9
- Lise : 6
- İlköğretim: 5

#### *Ebeveynler belirlediğiniz bir zaman diliminde tüm internet ve teknolojik aletleri bırakıp hep birlikte vakit geçiriyorlar mı?*

- İlköğretim: 0 evet, 5 hayır
- Lise: 1 evet, 5 hayır
- Üniversite: 5 evet ,4 hayır

#### *Ebeveynler çocuklarını internet ortamında zararlı sitelerden korumak için filtre kullanıyor mu?*

- İlköğretim: 0 evet, 5 hayır
- Lise: 3 evet, 3 hayır
- Üniversite: 6 evet, 3 hayır

#### *Ebeveynler çocuklarının sosyal medya üzerinden arkadaş olduğu kişileri tanıyor mu?*

- İlköğretim: 0 evet, 5 hayır
- Lise: 4 evet, 2 hayır
- Üniversite: 7 evet, 2 hayır

#### *Ebeveynler çocuklarının gerçek hayatta arkadaş olduğu kişileri tanıyor mu?*

- İlköğretim: 5 Evet, 0 hayır
- Lise: 6 Evet, 0 hayır
- Üniversite: 8 Evet, 1 hayır

#### *Ebeveynleri çocuklarının sosyal medya hesaplarını kontrol ediyor mu?*

- İlköğretim: 0 Evet, 5 hayır
- Lise: 5 evet, 1 hayır
- Üniversite: 9 Evet ,0 hayır

#### *Ebeveynler çocuklarının sosyal medya hesaplarının şifrelerini biliyorlar mı?*

- İlköğretim:0 evet, 5 hayır
- Lise: 2 evet, 4 hayır
- Üniversite: 7 evet ,2 hayır

#### *Ebeveynlerin çocuklarını internet kullanımı hakkında bilinçlendirmeleri*



#### D. Akçay, *Ebeveynlerin Çocukların Dijital Video Oyunları Bağımlılığı Karşısında Tutum ve Davranışları*

- İlköğretim: 0 evet, 5 hayır
- Lise: 5 evet, 1 hayır
- Üniversite: 9 evet ,0 hayır

#### *Ebeveynlerin çocuklarının internet bağımlısı olmaları konusundaki görüşleri*

- İlköğretim: 5 evet, 0 hayır
- Lise : 2 evet, 4 hayır
- Üniversite : 0 evet ,9 hayır

#### *Ebeveynlerin çocuklarının video oyunları konusunda şiddete eğilimli olmalarına yönelik düşünceleri*

- İlköğretim:4 evet, 1 fikrim yok
- Lise: 3 evet, 3 hayır
- Üniversite: 0 evet ,9 hayır

### 5. Sonuç ve Öneriler

Z kuşağı ve beraberinde gelen Alfa kuşağı dijital yerliler teknolojiyi kullanma konusunda X ve Y kuşağına göre daha yetkin olarak tanımlanmaktadır. Buna göre akıllı telefonlar başta olmak üzere birçok dijital ortamdan birçok içeriğe maruz kalmaktadırlar. Onları internet, dijital video oyunlarından kısıtlamanın onların sosyalleşmesine engel olması muhtemeldir. Öte yandan dijital bağımlılık konusu artık tüm dünyanın üzerinde durduğu bir problem olarak görülmektedir. Günden güne büyüyen bu problemin önüne geçilebilmesi için öncelikle toplumların farkındalığının artması gerekmektedir.

Dijital bağımlılık konusunda çocukların eğitilmesiyle birlikte öncelikle onların rol model aldığı aile bireylerinin de bilinç düzeylerinin artması son derece önemlidir. Çalışmada ebeveynlerinin eğitim düzeyi arttıkça teknoloji kullanımı konusunda da daha çok bilgi sahibi oldukları görülmüştür. Bu duruma bağlı olarak bu kişilerin çocuklarını interneti doğru ve verimli bir şekilde kullanmaları için yönlendirdikleri sonucuna varılmıştır.

Tüm bunların yanı sıra aile içi bağların güçlendirilmesine yönelik çalışmalar yapılması da son derece önemlidir. Örneğin <https://www.aa.com.tr/> sitesinde yer alan 11 Kasım 2018 tarihli haberde Kocaeli Başiskele Belediyesi'nin 'Teknoloji çağında aile bağlarını güçlendirme rehberi' hazırladığı bilgisine yer verilmiştir. Dijital bağımlılıkla ilgili bilinçli aile yapılarının toplumun her kesiminde oluşması için gerek sivil toplum kuruluşları gerekse ilgili devlet kurumlarının desteğinin alınması ve ihtiyaç duyulan yol haritasını belirleyecek yasa ve politikaların üretilmesi gerekmektedir.

### Kaynakça

- Arslan, A. (2019). Ortaöğretim Öğrencilerinin Dijital Bağımlılık Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi: Sivas İli Örneği, *Gazi Eğitim Bilimleri Dergisi (GEBD)*. 5(2). 63-80.
- Çelik, G., Tahiroğlu, A.ve Avcı, A. (2008). Ergenlik Döneminde Beynin Yapısal ve Nörokimyasal Değişimi, *Klinik Psikiyatri Dergisi*. 11(1). 44.
- Erdem, H., Kalkın, G., Türen, U. ve Deniz, M. (2016). Üniversite Öğrencilerinde Mobil Telefon Yoksunluğu Korkusunun (nomofobi) Akademik Başarıya Etkisi, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Y. 21(3)*. 923-936.
- Irmak, A. ve Erdoğan, S. (2016). Ergen ve Genç Erişkinlerde Dijital Oyun Bağımlılığı: Güncel Bir Bakış, *Türk Psikiyatri Dergisi*. 27(2). 128-137.
- Keskin, A. (2019). Oyun Bağımlılığı Müdahale Programının Ergenlerin Oyun Bağımlılığı ve Oyun Motivasyonu ile Duygusal Davranışsal Sorunlarına ve Annelerin Düşüncelerine Etkisinin İncelenmesi, *Yayımlanmamış Doktora Tezi*, Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Özmenteş, G. ve Adızel, F. (2017). Müzik Gelişimi ve Öğrenmede Sosyo-Kültürel Bağlam, *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*. 6 (1). 423-424.
- Vink, A. (2020). *The Dangers Of Digital Addiction*, NewYork: Lucent Press.

Young, G. ve Whitty, M. (2017). Cyberpsychology: The Study of Individuals, Society and Dijital Technologies, UK: The British Psychological Society and Wiley.

#### **İnternet Kaynakları**

Aileler dikkat! Yeni tehlike: Gangster oyunu, <https://www.milliyet.com.tr/gundem/aileler-dikkat-yeni-tehlike-gangster-oyunu-6276820>, 07.08.2020 (Erişim tarihi: 15.08.2020).

Bağımlılık nedir?, <https://www.addictionsandrecovery.org/what-is-addiction.htm> (Erişim tarihi: 16.08.2020).

Dolu, O. (2012). İnternet Teknoloji ve Çocuklar: Sorunlara Proaktif çözümler için Ulusal Bir Araştırma Önerisi. <http://genderi.org/takdim-plan-bilgisayar-internet-ve-iletisim-teknolojileri.html> (Erişim tarihi: 10.08.2020).

Tworney R., Xbox addict, 20, killed by blood clot after 12-hour gaming sessions, <https://www.dailymail.co.uk/>, 06 Ocak 2016 (Erişim tarihi: 11.07.2020).



# Middle Black Sea Journal of Communication Studies

*International Peer-Reviewed Journal*

<http://dergipark.gov.tr/mbsjcs>



Research/Araştırma

Middle Black Sea Journal of Communication Studies. 2020. 5(2): 72-82.



## Profesyonel Sürücüler İle Profesyonel Olmayan Sürücülerin Sürücü Öfke Düzeylerinin Karşılaştırılması

**Bozkurt Koç<sup>1</sup>**

Ondokuz Mayıs Üniversitesi,  
Fen-Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü

**Aysu Gül Şanlı<sup>2</sup>**

Ondokuz Mayıs Üniversitesi,  
Fen-Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü

**Doğan Güneş Temli<sup>3</sup>**

Ondokuz Mayıs Üniversitesi,  
Fen-Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü

### Özet

Öfkenin neden olduğu saldırgan davranışlar sosyal ilişkilerin bulunduğu hemen her alanda görülebilmektedir. Bu tür saldırgan davranışlar, trafikte de varlığını hissettirebilmektedir. Hemen her birey trafikteki sürücü öfkesinin faili ya da mağduru olabilmektedir. Sürücü öfkesi, sözel veya fiziksel saldırganlık, yarala(n)ma veya ölümle sonuçlanabilmektedir. Bu çalışmada profesyonel sürücüler ile profesyonel olmayan sürücülerin, sürücü öfke düzeyleri incelenmektedir. Araştırmanın örneklemi, profesyonel ve profesyonel olmayan toplam 280 sürücüden oluşmaktadır. Araştırmada Kişisel Bilgi Formu ile Sürücü Öfke Ölçeği uygulanmıştır. Araştırmanın amacı doğrultusunda Bağımsız Gruplar İçin T Testi ve Mann-Whitney U testi kullanılmıştır. Bulgulara göre profesyonel olmayan sürücüler, profesyonel sürücülere göre saygısızlık-kabalık; saldırgan-düşmanca hareketler ve kural ihlali alt boyutlarından daha yüksek puan almıştır. Trafik zabıtasının varlığı alt boyutunda ise profesyonel sürücülerin, profesyonel olmayan sürücülere göre daha yüksek puan aldığı tespit edilmiştir.

**Anahtar Kelimeler:** Sürücü öfkesi, profesyonel sürücü, saldırganlık, trafik.

<sup>1</sup> Prof. Dr., Tel.: +90 362 312 1919 -5240, E-Mail Adresi: bozkurt.koc@omu.edu.tr

<sup>2</sup> Öğr. Gör., Tel.: +90 362 312 1919, E-Mail Adresi: aysu.gul@omu.edu.tr

<sup>3</sup> Arş. Gör., Tel.: +90 362 312 1919 -5195, E-Mail Adresi: gunes.temli@omu.edu.tr

## Comparison of The Driving Anger Levels of Professional And Non-Professional Drivers

### Abstract

Aggressive behaviors caused by anger can be seen in almost every field where social relations exist. Such aggressive behaviors can also make its presence felt in traffic. Almost every individual can be the perpetrator or victim of driving anger in traffic. Driving anger can end up with verbal or physical aggression, injury or death. In this study, the driving anger levels of professional and non-professional drivers are examined. The sample of the study consists of 280 professional and non-professional drivers in total. In the study, Personal Information Form and Driving Anger Scale were applied. For the purpose of the study, Independent Samples T Test and Mann-Whitney U Test were used. According to the findings, non-professional drivers got higher scores than professional drivers in discourtesy, hostile gestures and illegal driving sub-dimensions. It was determined that professional drivers got higher scores than non-professional drivers in the police presence sub-dimension.

**Keywords:** Driving anger, professional driver, aggression, traffic.

© 2020 OMU

### 1. Giriş

Günümüzde şiddet ve saldırganlık, çoğuğundan yaşlısına kadınından erkeğine birçok insanı doğrudan ya da dolaylı bir şekilde etkilemektedir. Yaşı, cinsiyeti, sosyo-ekonomik düzeyi fark etmeksizin bireyler şiddet ve saldırganlığın faili ya da mağduru olabilmektedir (Koç, 2011). Sanal ortam, ev, iş yeri, alışveriş merkezi, trafik ve daha birçok kişisel ya da sosyal alanda şiddet ve saldırganlığın farklı türlerine rastlanmakta ve bu tür davranışlar yıkıcı sonuçlar doğurabilmektedir. Yaşanan şiddet olaylarının, çoğunlukla saldırganlık ve şiddet davranışına neden olan öfke duygusundan kaynaklandığı belirtilmektedir (Hollenhorst, 1998).

Alanyazın incelendiğinde farklı şekillerde tanımlanmakla birlikte genel olarak öfkenin, engellenme, saldırıya uğrama, tehdit edilme, yoksun bırakılma, kısıtlanma gibi durumlarda hissedilen ve genellikle neden olan şeye veya kişiye yönelik saldırgan davranışlarla sonuçlanabilen negatif bir duygu olarak değerlendirildiği görülmektedir (Budak, 2009). Araştırmacıların çoğu öfkeyi engelleyici olumsuz bir duygu olarak nitelendirirken; öfkeyi sorunların çözümü gibi farklı psikolojik süreçlerde olumlu güdüleyici bir güç olarak değerlendiren araştırmacılar da bulunmaktadır (Mahon, Yarcheski ve Yarcheski, 2000; Friedman vd., 2004).

Kişilerarası ve sosyal ilişkilerin bulunduğu hemen her alanda görülebilen öfke, trafikte ise sürücü öfkesi olarak karşımıza çıkabilmektedir. Sürücü öfkesi, sürücülerin araç kullanırken yaşadıkları öfke ile ilişkili duygu ve düşüncelerden oluşan duruma özgü duygusal bir yapı olarak tanımlanmaktadır (Nesbit ve Conger, 2011). Alanyazında bu konuda hazırlanan ulusal ve uluslararası raporlara göre, trafik kazalarının % 90'ın üzerinde bir oranla insan faktöründen kaynaklandığı belirtilmektedir (Treat vd., 1979; Yaprak ve Akbulut, 2019). Deffenbacher ve arkadaşları, kaygı ve dürtüsellik düzeyleri yanında öfke düzeyleri yüksek olan sürücülerin trafikte saldırgan ve riskli sürücü davranışlarında bulunma eğilimlerinin daha fazla olduğunu ve buna bağlı olarak da daha fazla kaza yaşadıklarını tespit etmişlerdir (Akt., Cabarkapa, Cubranic-Dobrodolac, Cicevic, ve Antic, 2018).

Trafik ortamında sürücülerin yaşadıkları öfke duygusunu ifade etme şekilleri, hem kendilerinin hem de diğer sürücülerin güvenliğini önemli ölçüde etkilemektedir (Öztürk ve Lajunen, 2015). Alanyazın incelendiğinde, sürücülerin düşmanlık, öfke, gerginlik, öz kontrol, özgecilik ve kaygı düzeylerinin yaralanma ya da ölümle sonuçlanan trafik kazalarında önemli bir rol oynadığı belirtilmektedir (Danciu, Popa, Micle ve Preda, 2012). Örneğin, bu konuda yapılan bir araştırmada, ABD'de saldırgan sürücü davranışlarının, ölümle sonuçlanan trafik kazalarının önemli bir yüzdesini oluşturduğu, önemli bir güvenlik tehdidi olduğu ve her geçen gün daha da yaygınlaştığı tespit edilmiştir. Araştırmada, sürücülerin % 78,1'i son bir yıl içerisinde saldırgan sürücü davranışlarından en az birini gerçekleştirdiğini; % 50,8'i başka bir aracın peşine takılarak rahatsızlık verdiklerini; % 46,6'sı başka bir sürücüye bağırduklarını; % 44,5'i öfke ya da kızgınlıklarını göstermek için korna çaldıklarını; % 32,5'i başka bir sürücüye öfkeli bir jest yaptıklarını; % 24,2'si başka bir sürücünün şerit değiştirmesini engellemeye çalıştıklarını; % 11,9'u başka bir aracın kasıtlı olarak önünü kestiklerini; %

3,7'si aracından inerek başka bir sürücünün üzerine yürüdüklerini ve % 2,8'i kasıtlı olarak başka bir araca çarptıklarını belirtmiştir (AAA Foundation for Traffic Safety, 2016).

Sürücü öfkesine etki eden birçok faktör bulunmaktadır. Sürücü öfkesine neden olan önemli faktörlerden birisi de sürücülüğün profesyonel olarak yapıp yapılmamasıdır. Yılmaz ve arkadaşları (2019) alanyazında, sürücülüğü mesleği gereği ya da işinin bir parçası olarak yapan kişilerin profesyonel sürücüler olarak tanımlandığını belirtmektedirler. Benzer şekilde bu konuda yapılan araştırmalarda da, sürücülerin profesyonel olan ve profesyonel olmayan sürücüler şeklinde sınıflandırıldığı görülmektedir (King, Nguyen ve Lal, 2006; Nordfjaern, Jorgensen ve Rundmo, 2012). Bu araştırmada sürücülüğü meslek olarak yapan sürücüler için profesyonel sürücü tanımlaması kullanılmıştır. Alanyazın incelendiğinde sürücü öfkesinin birçok faktör açısından değerlendirildiği ancak sürücü öfkesinin profesyonel sürücülük açısından yeterli düzeyde incelenmediği görülmektedir. Bu araştırmada profesyonel sürücüler ile profesyonel olmayan sürücülerin sürücü öfke düzeylerinin incelenmesi amaçlanmaktadır.

## 2. YÖNTEM

### 2.1. Katılımcılar

Günümüzde Araştırma kapsamında, Samsun şehir içi ulaşımda görev yapan 153 otobüs şoförü (profesyonel sürücü) ve günlük hayatında aktif olarak araç kullanan 127 sürücüdün (profesyonel olmayan) tesadüfi örnekleme tekniğiyle veri toplanmıştır. Verilerin toplanmasında gönüllülük esas alınmıştır. Katılımcıların 50'si kadın (% 18,2), 229'u erkek (%81,8) olup yaş aralıkları 18-68'dir. Katılımcıların 21'i (%7,5) ilkököl, 25'i (%8,9) ortaokul, 107'si (%38,2) lise, 115'i (%41,1) üniversite mezunudur, 12 katılımcı ise (% 4,3) bu soruyu yanıtlamamıştır. Katılımcıların araç kullanma deneyimleri 1 yıl ile 50 yıl arasında değişmektedir. Katılımcıların 129'u 1-10 kez kaza yaptıklarını belirtmiştir.

Birden fazla seçeneğin tercih edilebildiği "araç kullanırken kendinizi nasıl hissediyorsunuz" sorusunu yanıtlayan katılımcılardan; 22'si sabırsız, 140'ı kendine güvenen-güçlü, 8'i saldırgan, 19'u gergin-öfkeli, 24'ü stresli, 81'i mutlu, 109'u aracımın bütün oluru seçeneklerini işaretlemişlerdir. Birden fazla seçeneğin tercih edilebildiği "trafikte yaşanan sorunlar çoğunlukla hangi nedenlerden kaynaklanmaktadır" şeklindeki soruda; katılımcıların 141'i sürücülük becerilerine fazla güvenme, 159'u diğer sürücülerin acemiliği, 126'sı ehliyet eğitiminin yeterli düzeyde olmaması, 75'i trafik cezalarının yeterince caydırıcı olmaması, 106'sı alkollü araç kullanımı, 4'ü araç kullanırken telefonla konuşma, 12'si trafikte sabırsızlık ve saygısızlık seçeneklerini işaretlemişlerdir.

### 2.2. Veri Toplama Araçları

Araştırma verileri, araştırmacılar tarafından hazırlanan "Kişisel Bilgi Formu" ve Deffenbacher, Oetting ve Lynch (1994) tarafından geliştirilen "Sürücü Öfkesi Ölçeği" aracılığıyla gönüllü katılımcılardan toplanmıştır.

#### 2.2.1. Kişisel Bilgi Formu

Araştırmacılar tarafından hazırlanan kişisel bilgi formu katılımcıların yaş, cinsiyet gibi demografik değişkenlerine ilişkin bilgilerin yanında, katılımcıların sürücülüğü meslek olarak yapıp yapmama durumları, şimdiye kadar yaptıkları kaza sayıları, araç kullanırken kendilerini nasıl hissettikleri ve trafikte yaşanan sorunların nedenleri ile ilgili soruları da içermektedir.

#### 2.2.2. Sürücü Öfkesi Ölçeği (SÖÖ)

Sürücülerin öfke düzeylerini ve hangi durumlarda öfkelenediklerini belirlemeyi amaçlayan, kendini değerlendirme türü bir ölçek olan SÖÖ, Deffenbacher, Oetting ve Lynch (1994) tarafından geliştirilmiş ve Türkçe uyarlama çalışması Yasak ve Eşiyok (2009) tarafından gerçekleştirilmiştir. 5'li likert (1: Hiç öfkelenmem – 5: Çok fazla öfkelenirim) kullanıldığı ölçek 33 maddeden oluşmaktadır (Yasak ve Eşiyok, 2009).

Çalışmada belirlenen 6 faktöre ilişkin Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayıları; "saygısızlık/kabalık" için .84, "trafik zabıtasının varlığı" için .73, "saldırgan/düşmanca hareketler" için .86, "kural ihlali" için .68, "yavaş araç kullanma" için .82, "trafik ortamı engelleri" için .85 olarak bulunmuştur (Yasak ve Eşiyok, 2009).

### 2.3. İşlem

Araştırma için hazırlanan anket formları Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu'nun ve profesyonel sürücülerin bağlı olduğu resmi kuruluşların onayı alınarak kullanılmıştır. Uygulamalar profesyonel sürücülerin çalıştıkları kurum ortamında ve bireysel olarak; profesyonel olmayan sürücülere ise çevrimiçi ortamda uygulanmıştır. Uygulama öncesinde katılımcılar çalışmanın amacı ve dikkat edilmesi gereken hususlar hakkında bilgilendirilmiştir.

### 2.4. Verilerin Analizi

Elde edilen veriler SPSS 24.0 paket programı ile analiz edilmiştir. İlk olarak verilerin normal dağılım gösterip göstermediği değerlendirilmiştir. Analizler 280 katılımcıdan elde edilen veriler üzerinden yürütülmüştür. Verilerin analizinde normal dağılıma sahip veriler için Bağımsız Gruplar İçin T-Testi; normal dağılıma sahip olmayan veriler için ise Mann-Whitney U Testi kullanılmıştır.

## 3. BULGULAR VE TARTIŞMA

Katılımcıların öfke düzeylerinin cinsiyetlerine göre anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığını tespit etmeye yönelik Mann-Whitney U testi uygulanmış olup, sonuçları Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1: Cinsiyete Göre Sürücü Öfke Alt Boyutlarına İlişkin Mann-Whitney U Testi Tablosu

	Cinsiyet	N	Sıra Ort.	Sıra Top.	U	p
Saygısızlık/Kabalık	Kadın	51	160,50	8185,50	4819,500	,051
	Erkek	229	136,05	31154,50		
Trafik Zabitasının Varlığı	Kadın	51	110,77	5649,50	4323,500	,004
	Erkek	229	147,12	33690,50		
Saldırgan/Düşmanca Hareketler	Kadın	51	172,32	8788,50	4216,500	,002
	Erkek	229	133,41	30551,50		
Kural İhlali	Kadın	51	151,43	7723,00	5282,500	,284
	Erkek	229	138,07	31617,00		
Yavaş Araç Kullanma	Kadın	51	135,70	6920,50	5594,500	,639
	Erkek	229	141,57	32419,50		
Trafik Ortamı Engelleri	Kadın	51	143,32	7309,50	5695,500	,783
	Erkek	229	139,87	32030,50		

Tablodaki Mann-Whitney U testi sonuçları incelendiğinde katılımcıların trafik zabitasının varlığı ve saldırgan düşmanca hareketler alt boyutlarından aldıkları puanların cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmektedir. Trafik zabitasının varlığı alt boyutunda erkekler kadınlardan daha yüksek puanlar alırken; saldırgan/düşmanca hareketler alt boyutunda ise kadınlar erkeklerden daha yüksek puanlar almıştır. Katılımcıların sürücü öfke ölçeğinin diğer alt boyutları olan saygısızlık/kabalık, kural ihlali, yavaş araç kullanma ve trafik ortamı engelleri alt boyutlarının ise cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı görülmektedir.

Bu araştırmada trafik zabitasının varlığı durumunda erkek sürücülerin kadın sürücülere göre sürücü öfke düzeylerinin daha yüksek olduğu bulunmuştur. İlgili alanyazın incelendiğinde, bu alt boyuta ilişkin benzer (Berdoulat, Vavassori ve

Sastre, 2013; Gonzalez-Iglesias, Gomez-Fraguela ve Luengo-Martin, 2012) ve farklı araştırma bulguları (Albentosa, Stephens ve Sullman, 2018; Sullman, Gras, Cunill, Planes ve Font-Mayolas, 2007) olduğu görülmektedir.

Trafik zabıtasının varlığı durumunda erkek sürücülerin kadın sürücülere göre sürücü öfke düzeylerinin daha yüksek bulunması farklı kuramsal yaklaşımlar ile açıklanabilir. Örneğin, Dollard ve arkadaşları tarafından geliştirilen engellenme kuramına göre, engellenme saldırgan davranışlara neden olabilmektedir (Dollard, Miller, Doob, Mowrer ve Sears, 1939). Bu kuram açısından, sürücülerin trafikte kendilerini engellenmiş hissetmeleri sürücü öfkесinin ve buna bağlı olarak da saldırgan davranışların nedenleri arasında değerlendirilebilir. Alan yazında da trafik polislerinin varlığı ve trafik kontrolü gibi sürücüler tarafından hareketlerinin kısıtlandığı algısını oluşturan ve uygulanan cezalar nedeniyle sürücülerini maddi kayıplara uğratabilen faktörlerin önemli bir engellenme nedeni olarak değerlendirildiği görülmektedir. Bu gibi durumlar ile karşılaşan sürücülerin yaşadıkları engellenme ve stres nedeniyle öfkelerini daha fazla gösterdikleri belirtilmektedir (Delice, 2013).

Konu engellenme kuramı çerçevesinde değerlendirildiğinde, her iki cinsiyet açısından da engellenmenin farklı koşullarda öfke ve saldırganlığa neden olabileceği görülmektedir. Ancak cinsiyete ilişkin elde edilen bulgular, engellenmenin her iki cinsiyette de her koşulda öfke ve saldırganlıkla sonuçlanmadığını ve bu durumun olayların farklı şekillerde yorumlanmasına bağlı olarak değiştiğini düşündürmektedir. Örneğin, erkekler polis veya trafik kontrolü ile karşılaştıklarında kadınlara göre kendilerini daha fazla engellenmiş hissetmektedirler. Erkekler amaçlarına ulaşmak için bazı trafik kurallarını ihlal etmeye daha yatkın görüldükleri için, trafik kontrollerini sürüş tarzlarının değişmesine yönelik bir baskı olarak algılamaktadırlar (Berkowitz'den aktaran Gonzalez-Iglesias vd., 2012). Bu durum öfke ve saldırganlığın ortaya çıkmasında engellenmenin yanında bireylerin algılama biçimlerinin etkili olabileceğini göstermektedir. Bir olay karşısında insanların verdikleri tepkilerin anlaşılabilmesi için olayın birey açısından ne anlam ifade ettiğinin ve nasıl algılandığının bilinmesinin önemine vurgu yapan bilişsel-davranışçı kuram da öfke ve saldırganlıkta insanların algılama biçimlerinin önemine vurgu yapmaktadır (Beck, 1976).

Sosyal öğrenme kuramı da, saldırganlığın gözlem, eylemlerin pekiştirilmesi ve yapısal belirleyiciler aracılığıyla sonradan öğrenildiğini ileri sürmektedir (Bandura, 1978). Sosyal ve kültürel özelliklere göre toplumsal yapı içerisinde şekillenen cinsiyet rolleri de büyük ölçüde sosyal öğrenme ile sonradan kazanılmaktadır. İçinde yaşanılan sosyo-kültürel çevre erkeklerin daha baskın ve otoriteye yönelik daha tepkisel olmaları; kadınların ise daha uyumlu olmaları beklentisi içerisinde olabilmektedir. Dolayısıyla sosyal öğrenme çerçevesinde şekillenen toplumsal cinsiyet rollerinin bireylerin trafik polisi ve trafik kontrolünün varlığı durumunda ortaya çıkabilecek tepkiler üzerinde etkili olabileceği düşünülebilir. Bu durum kadınların ve erkeklerin kişilerarası ilişki tarzları açısından da değerlendirilebilir. Alanyazın bulguları da bu durumu desteklemektedir. Yapılan bir araştırmada, besleyici ilişki tarzı ve cinsiyet değişkenlerinin, trafik polisin varlığı durumunda öfkelenmenin anlamlı birer yordayıcısı olarak gösterilmiştir (Durak Batıgün ve Yasak, 2019).

Saldırgan/düşmanca hareketler karşısında kadınların sürücü öfke düzeylerinin erkeklere göre daha yüksek bulunması, ilgili alanyazın bulguları ile benzerlik göstermektedir (Delice, 2013; Sullman, 2006). Bununla birlikte, Albentosa ve arkadaşları (2018) tarafından yapılan araştırmanın ilk (analiz) aşamasında saldırgan/düşmanca hareketler karşısında kadınların sürücü öfke düzeylerinin erkeklere göre daha yüksek bulunduğu, ancak aynı araştırmada çoklu karşılaştırmalar için yapılan düzeltmelerde cinsiyete bağlı olarak bir farklılık olmadığı belirtilmiştir. Aynı zamanda, Sullman ve arkadaşları da (2007), saldırgan/düşmanca hareketler alt boyutu açısından cinsiyete ilişkin herhangi bir farklılık olmadığını belirtmişlerdir.

İlgili alanyazında, kadın sürücülerin yol güvenliğinin tehlikeye düştüğü durumlarda trafikte erkeklere göre daha fazla öfke yaşadıkları belirtilmektedir (Holgaard, Moller, ve Haustein 2018). Kadın sürücüler, diğer sürücüler tarafından araç kullanış biçimlerine yönelik el-kol hareketleriyle küfredilmesi, korna çalınması, bağırılması gibi saldırgan/düşmanca tepkiler karşısında güvenliklerinin tehdit altında olduğunu düşünerek, erkek sürücülere göre daha fazla öfke yaşayabilmektedirler. Kadınların, gerek sosyal ortamda gerekse trafikte erkeklere göre daha fazla saygı görme beklentisi içerisinde olmalarının da, bu durum üzerinde etkili olabileceği düşünülebilir.

Bu bulguyla ilgili olarak, erkeklerin sürüş becerilerine kadınlara oranla daha fazla güvenebildiği ve diğer sürücüler tarafından kendi sürüş becerilerine yönelik saldırgan/düşmanca tepkilere karşı daha az öfkelenemediği; kadınların ise kendi sürüş becerilerine yönelik saldırgan/düşmanca tepkilere karşı daha fazla öfkelenedikleri düşünülebilir. Alanyazın bulguları da bu görüşü desteklemektedir (D'Ambrosio, Donorfio, Coughlin, Mohyde ve Meyer, 2008).

Katılımcıların sürücü öfke ölçeğinin diğer alt boyutları olan saygısızlık/kabalık, kural ihlali, yavaş araç kullanma ve trafik ortamı engelleri alt boyutlarının ise cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı görülmektedir. Ancak alanyazında, cinsiyet değişkeni açısından bu alt boyutlara ilişkin farklı sonuçlar da bulunmaktadır (Sullman vd., 2007).

Konuyla ilgili alanyazındaki bu bulgular genel olarak değerlendirildiğinde, sürücü öfkesi alt boyutlarına ilişkin elde edilen farklılıklarda, cinsiyet değişkeninden daha çok, cinsiyet rollerinin etkili olduğu görülmektedir (Albentosa vd., 2018; Delice, 2013; Özkan ve Lajunen, 2005; Öztürk, Fındık ve Özkan, 2019; Sullman, Paxion ve Stephens, 2017; Sullman, Stephens ve Hill, 2017).

Tablo 2: Profesyonel Sürücüler ile Profesyonel Olmayan Sürücülerin Sürücü Öfkesi Alt Boyutlarından Aldıkları Puanlara İlişkin T Testi Tablosu

		N	Ortalama	Standart sapma	T	df	P
Saygısızlık/Kabalık	Profesyonel Sürücüler	153	3,0080	,82904	-3,858	278	<b>,000**</b>
	Profesyonel Olmayan Sürücüler	127	3,3788	,76525			
Trafik Zabitasının Varlığı	Profesyonel Sürücüler	153	2,5931	,92963	4,978	278	<b>,000**</b>
	Profesyonel Olmayan Sürücüler	127	2,0689	,80959			
Saldırgan Düşmanca Hareketler	Profesyonel Sürücüler	153	2,9651	1,00158	-2,591	278	<b>,010*</b>
	Profesyonel Olmayan Sürücüler	127	3,2887	1,08490			
Kural ihlali	Profesyonel Sürücüler	153	3,0735	,85977	-2,438	278	<b>,015*</b>
	Profesyonel Olmayan Sürücüler	127	3,3209	,82730			
Yavaş Araç Kullanma	Profesyonel Sürücüler	153	2,8214	,86731	630	277,927	,529
	Profesyonel Olmayan Sürücüler	127	2,7612	,73120			
Trafik Ortamı Engelleri	Profesyonel Sürücüler	153	2,8459	,83694	-843	278	,400
	Profesyonel Olmayan Sürücüler	127	2,9280	,77891			

\*p<.05

\*\* p<.001

Profesyonel sürücüler ile profesyonel olmayan sürücülerin öfke düzeylerinin anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığını tespit etmeye yönelik Bağımsız Gruplar için T testi uygulanmış olup sonuçları Tablo 2' de verilmiştir.

Profesyonel sürücüler ile profesyonel olmayan sürücülerin, sürücü öfkesi ölçeğinin saygısızlık/kabalık ( $t_{0,05;278}=-3,858$ ), saldırgan düşmanca hareketler ( $t_{0,05;278}=-2,591$ ), kural ihlali ( $t_{0,05;278} = -2,438$ ) ve trafik zabitasının varlığı alt boyutlarından ( $t_{0,05;278}=4,978$ ) aldıkları puanların anlamlı düzeyde farklılaştığı; yavaş araç kullanma ( $t_{0,05;277,927}=630$ ) ve trafik ortamı engelleri ( $t_{0,05;278}=-843$ ) alt boyutlarında ise sürücülüğü meslek olarak yapanlar ile meslek olarak yapmayanların öfke düzeylerinin anlamlı düzeyde farklılaşmadığı görülmüştür.

Profesyonel olmayan sürücülerin saygısızlık/kabalık alt boyutunda aldıkları puanın ( $\bar{x}= 3,37 88$ ), profesyonel sürücülerden ( $\bar{x} =3,0080$ ) daha yüksek olduğu görülmektedir. İlgili alanyazın incelendiğinde, sürücü öfkesi düzeylerinin profesyonel sürücü olup/olmama değişkenine bağlı olarak yeterince incelenmediği görülmekle birlikte, araştırma



bulgularımıza benzer (Brandenburg, Oehl ve Seigies, 2017; Cong vd., 2019) ve farklılık gösteren (Fei vd., 2019) bulgulara da rastlanmıştır.

Profesyonel olmayan sürücülerin saldırgan düşmanca hareketler alt boyutundan aldıkları puanın ( $\bar{x}$ = 3,2887), profesyonel sürücülerden ( $\bar{x}$ = 2,9651) daha yüksek olduğu görülmektedir. İlgili alanyazında da, profesyonel olmayan sürücülerin, profesyonel sürücülere göre bu alt boyuttan daha yüksek puanlar aldıklarını gösteren (Brandenburg vd., 2017; Cong vd., 2019) bulgulara rastlanmakla birlikte; profesyonel sürücülerin, profesyonel olmayan sürücülerden daha yüksek puanlar aldıkları görülmektedir (Fei vd., 2019).

Profesyonel olmayan sürücülerin kural ihlali alt boyutundan aldıkları puanın ( $\bar{x}$ = 3,3209), profesyonel sürücülerden ( $\bar{x}$ = 3,0735) daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu alt boyuta ilişkin ilgili alanyazında yer alan bulguların, bu çalışmanın bulgularını desteklediği görülmektedir (Brandenburg vd., 2017; Cong vd., 2019; Fei vd., 2019).

Profesyonel sürücülerin trafik zabıtasının varlığı alt boyutundan aldıkları puanın ( $\bar{x}$ = 2,5931), profesyonel olmayan sürücülerden ( $\bar{x}$ = 2,0689) daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu alt boyuta ilişkin alanyazında yer alan bulguların (Brandenburg vd., 2017; Cong vd., 2019; Fei vd., 2019) bu çalışmada elde edilen bulgular ile örtüşmediği görülmektedir.

Profesyonel sürücüler ile profesyonel olmayan sürücüler yavaş araç kullanma alt boyutu açısından değerlendirildiğinde, öfke düzeylerinin farklılaşmadığı görülmektedir. Alanyazında da bu çalışmada elde edilen bulguları destekleyen (Brandenburg vd., 2017); ve desteklemeyen bulgular olduğu görülmektedir (Cong vd., 2019; Fei vd., 2019).

Profesyonel sürücüler ile profesyonel olmayan sürücüler trafik ortamı engelleri alt boyutu açısından değerlendirildiğinde, öfke düzeylerinin farklılaşmadığı görülmektedir. Bu alt boyuta ilişkin alanyazında yer alan bulgular (Brandenburg vd., 2017; Cong vd., 2019; Fei vd., 2019) bu çalışmada elde edilen bulgular ile örtüşmemektedir.

Sürücü öfkesi ve alt boyutları ile ilgili alanyazındaki bulgular değerlendirildiğinde, araştırmalarda sürücü öfkesi alt boyutlarına yönelik olarak elde edilen bulguların farklılık gösterdiği görülmektedir. Buna bağlı olarak da elde edilen bulgulara yönelik açıklamaların farklılık gösterdiği dikkat çekmektedir. Alanyazında sürücü öfkesi alt boyutları ile ilgili açıklama ve tartışmaların oldukça geniş bir spektrumda yer almış olması, bu çalışmada da alt boyutlar ile ilgili değerlendirmelerin tek tek ele alınması yerine bir bütünlük içerisinde yapılmasını gerekli kılmaktadır.

Konuyla ilgili bulgular ve tartışmalar genel olarak değerlendirildiğinde, sürücü öfkesinin genel öfkeden tamamen bağımsız olarak değerlendirilemeyeceği ve genel öfke düzeyini etkileyen her bir faktörün sürücü öfkesi üzerinde de etkili olabileceği söylenebilir. Profesyonel olan ve olmayan sürücülerin öfke nedenlerinin yalnızca trafikte bulunmakla sınırlandırılmayacağı; trafikteki etkenlerin yanında kişilik özellikleri (Feng vd., 2016), aile içi ilişkiler (Tokur Kesgin, 2019), sosyal ilişkiler (Tokur Kesgin, 2019), iş stresi (Caird ve Kline, 2004; Fındık, 2016; Westerman ve Haigney, 2000), kişiler arası iletişim tarzları (İçmeli, Özçetin, Bahçebaşı ve Ataoğlu, 2011), özgecilik (Shi ve Zhang, 2017), kullanılan araç türü (Öz, Özkan ve Lajunen, 2010), trafikten kaynaklanan zorluklar ve stres (Mehdizadeh, Shariat-Mohaymany ve Nordfjaern, 2019; Öz vd., 2010), yolcuların davranışları ve mola sürelerinin yetersizliği (Tokur Kesgin, 2019), meslekte çalışma süresi (İçmeli vd., 2011), araç kullanma hızı ve aracın kullanıldığı yol (Feng vd., 2016), öfke kontrolü eğitimi alıp almama (Tokur Kesgin, 2019) vb. faktörlerin de sürücülerin öfke düzeyleri üzerinde etkili olduğu görülmektedir.

Konuyla ilgili bir çalışmada saldırgan davranışlar açısından farklı profesyonel sürücü grupları arasında bir farklılık görülmesi de minibüs sürücülerinin trafikte profesyonel olmayan sürücülere göre daha saldırgan oldukları tespit edilmiştir (Caird ve Kline, 2004). Ancak alanyazında kendi içinde gruplandırma yapılmadan, profesyonel sürücülerin işleri gereği trafikten kaynaklanan zorlukları ve stresi profesyonel olmayan sürücülere göre daha çok yaşadıkları ve bunun sonucu olarak da yaşanan bu stresi saldırganlık olarak yansıtmaya olasılıklarının daha yüksek olabileceği şeklinde değerlendirildiği de görülmektedir (Westerman ve Haigney, 2000). Örneğin bu konuda yapılan bir çalışmada, otobüs sürücülerinin yolcuların kurallara uymaması, sürekli otobüs güzergahını sormaları, ulaşımdaki aksamalardan sürücüyü sorumlu tutmaları ve gereksiz sorular sormaları, trafik yoğunluğu, dinlenme molalarının yetersizliği gibi nedenlere bağlı olarak öfkelenedikleri tespit edilmiştir (Tokur Kesgin, 2019). Alanyazındaki bu bulgu ve açıklamalar, profesyonel ve

profesyonel olmayan sürücüler arasında saldırganlık açısından bir ayırım yapmanın her zaman mümkün olmadığını, profesyonel sürücüler arasında da saldırganlık açısından farklılık olduğunu düşündürmektedir. Bu farklılık, psiko-sosyal faktörlerin yanında kişilerarası ilişkiler ve yolcuların çeşitli tutum ve yaklaşımlarının profesyonel sürücülerin öfke düzeyleri üzerindeki etkileriyle açıklanabilir.

Profesyonel sürücülerin öfke düzeylerinin, meslekte çalışılan süreye bağlı olarak da değiştiği görülmektedir. Örneğin bu konuda yapılan bir çalışmada, toplu taşıma alanındaki profesyonel sürücülerin çalışma süreleri arttıkça dışa ve içe öfke düzeylerinin önemli ölçüde azaldığı tespit edilmiştir. Bu durum, profesyonel sürücülerin, hizmet verdikleri bireylere karşı öfke gibi olumsuz duygularını kontrol etme ve olumlu kişilerarası ilişkiler kurma çabalarının bir yansıması olarak değerlendirilmektedir. Ancak aynı çalışmada, tır-kamyon sürücülerinin meslekte çalışma sürelerinin artmasıyla birlikte dışa ve içe öfke düzeylerinin azalması arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır (İçmeli vd., 2011). Bu bulgular, öfke düzeylerinin aynı örnekleme hem kullanılan araç türüne hem de profesyonel sürücü olmaya bağlı olarak sonuçların farklılaştığını göstermektedir. Örneğin, bir çalışmada da taksi şoförlerinin, kamyon şoförlerine göre daha fazla saldırganlık içeren trafik ihlalleri sergilediği bulunmuştur (Mehdizadeh vd., 2019). Benzer şekilde sürücü hataları ve saldırganlık içeren kural ihlallerinin sürücülerin iş streslerine bağlı olarak farklılık gösterdiği dikkat çekmektedir. Yapılan bir çalışmada, profesyonel sürücülerde iş stresinin artmasına bağlı olarak sürücü hataları ve saldırganlık içeren kural ihlallerinin de arttığı bildirilmiştir (Fındık, 2016).

Profesyonel sürücülerin öfke düzeylerinin, araç kullanma hızı, aracın kullanıldığı yol (otoyol, şehir içi yol vb.), öfke ifadesi (içe öfke, dışa öfke, öfke kontrol) ve sürücülerin kişilik özelliklerine bağlı olarak da değiştiği görülmektedir (Feng vd., 2016). Aynı zamanda sürücülerin öfke ve saldırganlık düzeylerinin özgeci olup olmamalarına bağlı olarak da farklılık gösterdiği dikkat çekmektedir. Örneğin, bu konuda yapılan bir çalışmada özgeciliğin profesyonel sürücülerin tükenmişlik ve saldırganlık davranışları üzerinde önleyici bir etkisinin olduğu belirtilmektedir (Shi ve Zhang, 2017). Bu bulgular, profesyonel sürücülerin kişilik özelliklerinin de öfke düzeyleri üzerinde etkili olduğunu düşündürmektedir. Benzer şekilde sürücü öfkesinin, öfke içe, öfke dışa ve öfke kontrol boyutları açısından ele alındığı bir çalışmada, profesyonel sürücülerin öfkelerini açık bir biçimde ifade etmeyip gizleyebildikleri görülmekte ve öfkesini gizleyerek içe öfke koşulundan yüksek puanlar alan sürücülerin öfke düzeylerinin, öfkelerini kontrol edebilen sürücülere göre daha yüksek olduğu rapor edilmiştir (Feng vd., 2016).

Trafikte sergilenen saldırganlık davranışlarının yanı sıra, trafik ihlali gibi diğer olumsuz sürücü davranışlarının da sürücülüğü profesyonel olarak yapıp yapmamaya bağlı olarak değiştiği görülmektedir. Örneğin bu konuda yapılan bir çalışmada, profesyonel olmayan sürücülerin profesyonel sürücülere göre saldırganlık içeren trafik ihlallerini daha fazla yaptıkları; profesyonel sürücülerin ise profesyonel olmayan sürücülere göre daha fazla olumlu davranışlarda buldukları tespit edilmiştir (Maslac, Antic, Lipovac, Pesic ve Milutinovic, 2018). Bu bulgular, profesyonel olmayan sürücülerin öfke düzeylerinin ve saldırganlıklarının profesyonel sürücülere göre bazı boyutlarda daha yüksek olabildiğini göstermektedir. Bu durum, profesyonel sürücülerin işlerini kaybetme kaygısıyla, trafikte öfke veya saldırgan davranışlarını daha fazla kontrol etme eğiliminde olabileceklerini düşündürmektedir.

Alanyazındaki tüm bulgular ve açıklamalar değerlendirildiğinde, sürücü öfkesi üzerinde birçok farklı değişkenin etkili olduğu, sürücülerin profesyonel olup olmamasının yanında trafik kurallarının içselleştirilmesinin ve öfke yönetimine ilişkin becerilerin geliştirilmesinin de ön plana çıktığı görülmektedir.

#### **4. Sonuç ve Öneriler**

Öfke, kontrol edilemediğinde saldırgan davranışlara neden olabilmektedir. Trafikte karşılan saldırgan davranışların nedenlerinden biri de sürücü öfkesidir. Sürücü öfkesi, sözel veya fiziksel saldırganlık olarak görülebildiği gibi; yarala(n)ma veya ölümle de sonuçlanabilmektedir.

Genel olarak araştırma bulguları, profesyonel sürücüler ile profesyonel olmayan sürücülerin öfke düzeylerinin farklı psiko-sosyal nedenlerden etkilendiğini ortaya koymaktadır. Bu çalışmada alanyazında yeterli düzeyde çalışılmamış

olan sürücü öfkesinin, sürücülüğün profesyonel olarak yapılıp yapılmaması ve cinsiyet değişkeni açısından değerlendirilmesi önem arz etmektedir.

Araştırma bulgularına göre, sürücü öfke düzeylerinin cinsiyet değişkenine göre anlamlı farklılıklar gösterdiği tespit edilmiştir. Trafik zabitasının varlığı alt boyutunda erkekler kadınlardan daha yüksek puanlar alırken; saldırgan/düşmanca hareketler alt boyutunda ise kadınlar erkeklerden daha yüksek puanlar almıştır. Katılımcıların sürücü öfke ölçeğinin diğer alt boyutları olan saygısızlık/kabalık, kural ihlali, yavaş araç kullanma ve trafik ortamı engelleri alt boyutları ise cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılaşmamıştır.

Sürücü öfke düzeyleri açısından profesyonel sürücüler ile profesyonel olmayan sürücüler arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Araştırma bulgularına göre, profesyonel olmayan sürücülerin, profesyonel sürücülere göre saygısızlık-kabalık, saldırgan-düşmanca hareketler ve kural ihlali alt boyutlarından daha yüksek puan aldıkları tespit edilmiştir. Trafik zabitasının varlığı alt boyutunda ise profesyonel sürücülerin, profesyonel olmayan sürücülere göre daha yüksek puan aldığı saptanmıştır. Diğer taraftan yavaş araç kullanma ve trafik ortamı engelleri alt boyutlarında profesyonel sürücüler ile profesyonel olmayan sürücülerin sürücü öfke düzeylerinin anlamlı düzeyde farklılaşmadığı görülmüştür.

Alanyazındaki konuyla ilgili teorik açıklamalar ve araştırma bulguları, genel öfke düzeyini etkileyen her bir faktörün sürücü öfkesi üzerinde de etkili olabileceğine ve buna bağlı olarak da sürücü öfkesinin genel öfkeden tamamen bağımsız olarak değerlendirilemeyeceğine işaret etmektedir. Diğer bir ifadeyle, profesyonel olan ve olmayan sürücülerin sürücü öfkelerini yalnızca trafikte bulunmaları ile açıklamanın yeterli olamayacağı; kişilik özellikleri, aile içi ilişkiler, sosyal ilişkiler, iş stresi, kişiler arası iletişim tarzları, özgecilik, kullanılan araç türü, trafikten kaynaklanan zorluklar ve stres, yolcuların olumsuz davranışları, mola sürelerinin yetersizliği, meslekte çalışma süresi, belirlenen hız limiti ve aracın kullanıldığı yolun türü, öfke kontrolü eğitimi alıp almama vb. faktörlerin de etkili olabileceği görülmektedir. Dolayısıyla, sürücü öfkesinin inceleneceği araştırmalarda bütün bu değişkenlerin göz önünde bulundurulmasının gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Bütün bunlardan hareketle, sürücü öfkesinin önlenmesinde sürücülere öfke kontrol eğitimleri verilmesinin önemli bir gereklilik olduğu söylenebilir. Bu amaçla sürücü kurslarında verilen eğitimlerin içeriği revize edilerek, olumlu sürücü davranışları ve öfke kontrol eğitimlerine yer verilebilir. Aynı zamanda hem profesyonel hem de profesyonel olmayan sürücülere trafikte affedici olma, diğer sürücüler tarafından yapılan hatalara tolerans gösterebilme, öfkelerini kontrol edebilme gibi olumlu sürücü davranışlarını içselleştirebilmeleri yönünde verilecek eğitimlerin sürücü öfkesi ve trafikte kural ihlallerini önlenmesinde daha etkili olabileceği söylenebilir. Sürücülerin profesyonel olup olmamasından öte, içselleştirilmiş ve değer yönelimli bir sürücü profili kazandırmaya yönelik yapılacak çalışmaların başarıya ulaşma olasılıklarının daha yüksek olacağı öngörülebilir. Bu öngörüden hareketle olumlu sosyal davranışların çocukluk döneminden itibaren kazandırılması ve içselleştirilmesinin, sürücü öfkesi ve trafikteki saldırgan davranışların önlenmesinde trafik cezalarından daha etkili olabileceği söylenebilir.

#### **Kaynakça**

- AAA Foundation for Traffic Safety (2016). Prevalence of Self-Reported Aggressive Driving Behavior: United States, 2014. AAA Foundation for Traffic Safety.
- Albentosa, J., Stephens, A. N. ve Sullman, M. J. M. (2018). Driver Anger in France: The Relationships Between Sex, Gender Roles, Trait And State Driving Anger And Appraisals Made While Driving. *Transportation Research Part F: Traffic Psychology and Behaviour*. 52. 127-137.
- Bandura, A. (1978). Social Learning Theory Of Aggression. *Journal Of Communication*. 28(3). 12-29.
- Beck, A. T. (1976). *Cognitive Therapy And The Emotional Disorders*. New York: Meridian.
- Berdoulat, E., Vavassori, D. ve Sastre, M. T. M. (2013). Driving Anger, Emotional And Instrumental Aggressiveness, And Impulsiveness in The Prediction Of Aggressive And Transgressive Driving. *Accident Analysis & Prevention* 50. 758-767.

- Brandenburg, S., Oehl, M. ve Seigies, K. (2017). German Taxi Drivers' Experiences And Expressions Of Driving Anger: Are The Driving Anger Scale And The Driving Anger Expression Inventory Valid Measures?. *Traffic Injury Prevention*. 18(8). 807-812.
- Budak, S. (2009). *Psikoloji sözlüğü*. (4'üncü baskı). Ankara: Bilim ve Sanat.
- Cabarkapa, M., Cubranic-Dobrodolac, M., Cicevic, S. ve Antic, B. (2018). The Influence Of Aggressive Driving Behavior And Impulsiveness On Traffic Accidents. *International Journal for Traffic and Transport Engineering*. 8(3). 372-389.
- Caird, J. K. ve Kline, T. J. (2004). The Relationships Between Organizational And Individual Variables To On-The-Job Driver Accidents And Accident-Free Kilometres. *Ergonomics*. 47(15). 1598-1613.
- Cong, H., Shi, X., Cooper, J., Ye, Z., Suo, Z., Zhao, X., Chen, C. (2019). Road Rage in China: An Exploratory Study. *Journal of Transportation Safety & Security*. 1-22.
- D'Ambrosio, L. A., Donorfio, L. K. M., Coughlin, J. F., Mohyde, M. ve Meyer, J. (2008). Gender Differences İn Self-Regulation Patterns And Attitudes Toward Driving Among Older Adults. *Journal of Women & Aging*. 20(3-4). 265-282.
- Danciu, B., Popa, C., Micle, M. I. ve Preda, G. (2012). Psychological Risk Factors For Road Safety. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*. 33. 363-367.
- Deffenbacher, J. L., Oetting, E. R. ve Lynch, R. S. (1994). Development Of A Driving Anger Scale. *Psychological Reports*. 74(1). 83-91.
- Delice, M. (2013). Sürücüyü öfkeliendiren davranışların ve sürücülerin bu davranışlara verdiği tepkilerin incelenmesi. *Journal of Graduate School of Social Sciences*. 17(2). 251-273.
- Dollard, J., Miller, N. E., Doob, L. W., Mowrer, O. H. ve Sears, R. R. (1939). *Frustration And Aggression*. New Haven, CT, US: Yale University Press.
- Durak Batıgün, A. ve Yasak, Y. (2019). Güvenli Sürücülük İle İlişkili Değişkenler: Kişilerarası İlişki Tarzı Ve Trafik Öfke İfadesi. *Nesne*. 7(15). 170-183.
- Fei, G., Zhang, X., Yang, Y., Yao, H., Yang, J., Li, X., ... Xiang, H. (2019). Driving Anger Among Motor Vehicle Drivers İn China: A Cross-Sectional Survey. *Traffic Injury Prevention*. 20(6). 570-574.
- Feng, Z., Lei, Y., Liu, H., Kumfer, W. J., Zhang, W., Wang, K. ve Lu, S. (2016). Driving Anger İn China: A Case Study On Professional Drivers. *Transportation Research Part F: Traffic Psychology and Behaviour*. 42. 255-266.
- Fındık, G. (2016). *Job Stress, Burnout, And Aberrant Driving Among Professional Drivers Of Old Age* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Friedman, R., Anderson, C., Brett, J., Olekalns, M., Goates, N. ve Lisco, C. C. (2004). The Positive And Negative Effects Of Anger On Dispute Resolution: Evidence From Electronically Mediated Disputes. *Journal of Applied Psychology*. 89(2). 369-376.
- Gonzalez-Iglesias, B., Gomez-Fraguela, J. A. ve Luengo-Martin, M. A. (2012). Driving Anger And Traffic Violations: Gender Differences. *Transportation Research Part F: Traffic Psychology and Behaviour*. 15(4). 404-412.
- Holgaard, R., Moller, M. ve Haustein, S. (2018). Hvad Gör Trafikanter Vrede? Analyse Af Situationer Med Vrejvred og Forskelle Mellem Trafikanttyper. *Danish Journal of Transportation Research - Dansk tidsskrift for transportforskning*. 1-10.
- Hollenhorst, P. S. (1998). What Do We Know About Anger Management Programs İn Corrections. *Federal Probation*. 62(2). 52-64.
- İçmeli, C., Özçetin, A., Bahçebaşı, T. ve Ataoğlu, A. (2011). Toplu taşıma ve tır-kamyon sürücülerinde öfke ve öfke ifade tarzı. *Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*. 1(2). 18-23.
- King, L. M., Nguyen, H. T. ve Lal, S. K. L. (2006, Ağustos). Early Driver Fatigue Detection From Electroencephalography Signals Using Artificial Neural Networks. *International Conference of the IEEE Engineering in Medicine and Biology Society* (s. 2187-2190) içinde. New York, Amerika Birleşik Devletleri.
- Koç, B. (2011). *Okullarda şiddet*. (2'nci baskı). İstanbul: eYazı.
- Mahon, N. E., Yarcheski, A. ve Yarcheski, T. J. (2000). Positive And Negative Outcomes Of Anger İn Early Adolescents. *Research in Nursing & Health*. 23(1). 17-24.

- Maslac, M., Antic, B., Lipovac, K., Pesic, D. ve Milutinovic, N. (2018). Behaviours of drivers in Serbia: Non-professional versus professional drivers. *Transportation Research Part F: Traffic Psychology and Behaviour*. 52. 101-111.
- Mehdizadeh, M., Shariat-Mohaymany, A. ve Nordfjaern, T. (2019). Driver Behaviour And Crash Involvement Among Professional Taxi And Truck Drivers: Light Passenger Cars Versus Heavy Goods Vehicles. *Transportation Research Part F: Traffic Psychology and Behaviour*. 62. 86-98.
- Nesbit, S. M. ve Conger, J. C. (2011). Evaluation Of Cognitive Responses To Anger-Provoking Driving Situations Using The Articulated Thoughts During Simulated Situations Procedure. *Transportation Research Part F*. 14(1). 54-65.
- Nordfaern, T., Jorgensen, S. H. ve Rundmo, T. (2012). Safety Attitudes, Behaviour, Anxiety And Perceived Control Among Professional And Non-Professional Drivers. *Journal of Risk Research*. 15(8). 875-896.
- Öz, B., Özkan, T. ve Lajunen, T. (2010). Professional And Non-Professional Drivers' Stress Reactions And Risky Driving. *Transportation Research Part F: Traffic Psychology and Behaviour*. 13(1). 32-40.
- Özkan, T. ve Lajunen, T. (2005). Why Are There Sex Differences In Risky Driving? The Relationship Between Sex And Gender-Role On Aggressive Driving, Traffic Offences, And Accident Involvement Among Young Turkish Drivers. *Aggressive Behavior: Official Journal of the International Society for Research on Aggression*. 31(6). 547-558.
- Öztürk, İ., Fındık, G. ve Özkan T. (2019). Trafik Ortamında Cinsiyet Rollerinin Sürücü Davranışları Ve Sürüş Becerileriyle İlişkisi. *Trafik ve Ulaşım Araştırmaları Dergisi*. 2(2). 78-92.
- Öztürk, İ. ve Lajunen, T. J. (2015). Cinsiyet Rollerini, Düşmanlık, Genel Öfke Ve Sürücü Öfkesinin Genç Sürücülerin Sürücü Öfke İfadesine Etkisi. Ş. Yaprak (Ed.), 6. Karayolu Trafik Güvenliği Sempozyumu ve Sergisi içinde (s. 54-66). Ankara: Emniyet Genel Müdürlüğü.
- Shi, X. ve Zhang, L. (2017). Effects Of Altruism And Burnout On Driving Behavior Of Bus Drivers. *Accident Analysis & Prevention*. 102. 110-115.
- Sullman, M. J. M. (2006). Anger amongst New Zealand drivers. *Transportation Research Part F: Traffic Psychology and Behaviour*. 9(3). 173-184.
- Sullman, M. J. M., Gras, M. E., Cunill, M., Planes, M. ve Font-Mayolas, S. (2007). Driving anger in Spain. *Personality and Individual Differences*. 42(4). 701-713.
- Sullman, M. J. M., Paxion, J. ve Stephens, A. N. (2017). Gender Roles, Sex And The Expression Of Driving Anger. *Accident Analysis & Prevention*. 106. 23-30.
- Sullman, M. J. M., Stephens, A. N. ve Hill, T. (2017). Gender Roles And The Expression Of Driving Anger Among Ukrainian Drivers. *Risk Analysis*. 37(1). 52-64.
- Tokur Kesgin, M. (2019). The Anger In Municipal Bus Drivers And Its Relationship With Sociodemographic Characteristics. *Cukurova Medical Journal*. 44(4). 1292-1302.
- Treat, J. R., Tumbas, N. S., McDonald, S. T., Shinar, D., Hume, R. D., Mayer, R. E., ... Castellan, N. J. (1979). Tri-Level Study Of The Causes Of Traffic Accidents: Final Report. Executive summary. Indiana University, Bloomington, Institute for Research in Public Safety.
- Westerman, S. ve Haigney, D. (2000). Individual Differences In Driver Stress, Error And Violation. *Personality and Individual Differences*. 29(5). 981-998.
- Yaprak, Ş. ve Akbulut, A. M. (2019). Trafik Kaza Ve Denetim İstatistikleri. Ankara: Polis Akademisi.
- Yasak, Y. ve Eşiyok, B. (2009). Anger Amongst Turkish Drivers: Driving Anger Scale And Its Adapted, Long And Short Version. *Safety Science*. 47(1). 138-144.
- Yılmaz, Ş., Öz, B. ve Özkan, T. (2019). Profesyonel Sürücülükte Sürücü Davranışlarına Yönelik Nitel Bir Çalışma. *Trafik ve Ulaşım Araştırmaları Dergisi*. 2(1). 51-65.



## Middle Black Sea Journal of Communication Studies

International Peer-Reviewed Journal

<http://dergipark.gov.tr/mbjsjcs>



Research/Araştırma

Middle Black Sea Journal of Communication Studies. 2020. 5(2): 83-95.



### Şöhret Kültürü ve Politik Yönelimler: Şöhretlerin Üniversite Öğrencilerinin Politik Duruşlarına ve Yönelimlerine Etkisi Hakkında Bir Değerlendirme

Tugay Sarıkaya<sup>1</sup>

İstinye Üniversitesi, İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi,  
Radyo, Televizyon ve Sinema Bölümü

#### Özet

Bu makalenin amacı, şöhret kültürü çalışmalarına odaklanarak üniversite öğrencilerinin siyasi yönelimlerinde ve oy verme pratiklerinde şöhretlerin etkisini ortaya koymaktır. Bu yaklaşımla, çalışmanın teorik kısmında şöhret, ün, kahraman, yıldız, toplumsal figür ve şöhretimsi gibi kavramlara değinilmiş, günümüzde kullanılan şöhret kavramı üzerinden tartışmalar yapılmıştır. Bunun yanında şöhret – siyaset ilişkisi üzerine birçok bakış açısı ve çalışma üzerinde durulmuştur. Araştırma kapsamında iki soruya cevap aranmıştır; “Şöhretler üniversite öğrencilerinin siyasi yönelimlerinde ya da politik duruşlarında ne kadar etkilidir?” ve “Şöhretlerin ulaşılabilir olması şöhretlerin gençler üzerindeki etkisini nasıl şekillendirmektedir?” Araştırma kapsamında 12 öğrenci ile çevrimiçi ortamda görüşmeler yapılmış ve elde edilen sonuçlar değerlendirilmiştir. Katılımcılara kartopu yöntemiyle ulaşılmıştır. Bu çalışmada elde edilen bulgulara göre, şöhretli kişilerin üniversite öğrencilerinin siyasi yönelimleri üzerine etkisinin çok sınırlı olduğu ortaya konulmuştur. Katılımcılardan elde edilen ifadelerle göre, gençler temelde kendisiyle benzer dünya ve siyasi görüşü paylaşan şöhretleri takip etme eğilimindedirler. Bu durumdan ötürü, şöhretlerin üniversite öğrencilerinin siyasi yönelimlerinde ve kararlarında doğrudan bir etkisi saptanamamıştır. Ancak, şöhretlerin benzer ideolojiye sahip takipçilerinin üzerinde siyasi yönelimleri pekiştirici ve oy verme motivasyonlarını artırıcı etkilerinin olduğuna yönelik argümanlar tartışmaya açıktır.

**Anahtar Kelimeler:** Şöhret, şöhretimsi, siyaset, ideoloji, şöhret kültürü.

### Celebrity Culture and Political Tendencies: An Evaluation of the Impact of Celebrities On University Students' Political Stances and Tendencies

#### Abstract

The study aims to reveal the influence of celebrities in the political tendencies and voting practices of young people by focusing on celebrity culture studies. With this approach, I discuss concepts such as fame, hero, star, public figure, and celebrity in the literature section. Within the scope of the research, there are two questions; How are celebrities effective in the political stance of young people? How does the reachability of celebrities shape their influence on university students? Within the scope of the research, I conducted online interviews with 12 students. I reached the participants with the snowball sampling method. According to the findings, I figure out that the effect of celebrities on the political tendencies of young people is too limited. According to the statements obtained from the participants, young people tend to follow celebrities who share a similar world and political view. Due to this situation, no direct influence on the political tendencies and decisions of the university students has been detected. However, arguments that celebrities reinforce political stances and increase university students' motivation to vote are open to debate.

**Keywords:** Celebrity, micro celebrity, policy, ideology, celebrity culture.

© 2020 OMU

<sup>1</sup> Arş. Gör., Tel.: +90 0850 283 6000, E-Mail Adresi: tugay.sarikaya@istinye.edu.tr

## 1. Giriş: Şöhret Kavramının Temelleri

Şöhret/Celebrity kelimesi Latince onurlandırılmış anlamına gelen “celeber” kelime kökünden gelmektedir. Latince şöhret kelimesinin karşılığı “celebritas”dır. Zamanla bu kelime İngilizceye “celebrity”, Fransızcaya ise “celebrite” olarak geçmiştir. Türkçeye ise Arapçada öne çıkarma ve tanınma anlamına gelen “şuhra” kelimesinden geçmiştir. Oxford Sözlüğü’nün güncel tanımlamasına göre şöhret bir kişinin iyi bilinme durumudur.

İnsanları ünlü yapan şey nedir? Hangi durumlar veya olaylar insanlara saygınlık kazandırmaktadır? Bu tür sorular yıllardır disiplinler arası bir yaklaşımla tartışılmıştır. Andy Warhol medyanın gücüne atıfta bulunarak herkesin bir gün on beş dakikalığına ünlü olacağını ifade etmiştir (Singhal ve arkadaşları, 2004: 98). Bu makalede ortaya konulan ünlü olma durumu 15 dakikanın çok ötesinde, toplumun önemli bir bölümü tarafından bilinmeyle ve değer görmeyle ilişkilidir. Singhal ve arkadaşları (2004) insanların kazandıkları ünün ya da bilinirliğin medyanın gücüyle, soy bağları veya aile geçmişleriyle ve mükemmeliyete ulaşmakla ilgili 3 farklı boyutu olduğunu ifade etmektedirler.

Şöhret kavramının tarihi yüzyıllar öncesine uzanan bir tartışmanın konusudur. Temel olarak, şöhret ya da ün kavramını açıklamak için birçok tanımlama yapılabilir. 19. yüzyıla kadar, krallar, devlet adamları, din adamları, yazarlar, felsefeciler ve bilim insanları ünlü birer kişiydiler. Bu insanlar Singhal’ın da belirttiği üzere ya işlerini çok iyi yaptıkları için ya da ailelerinden kaynaklı üne sahiptirler (Yıl, sayfa vs). Şöhret kültürü ise kitle iletişim araçlarıyla beraber 19. yüzyılın sonlarına doğru ortaya çıkan bir kavramdır. Miller’a göre (2010: 380-381) şöhret (celebrity) ve ün (fame) kavramları arasında önemli anlamsal farklar yatmaktadır. Ona göre; yazarlar, sanatçılar, eski politikacılar, devlet adamları ve bilim insanları ünlü kavramıyla açıklanırken, medyanın öne çıkardığı film ve spor yıldızları gibi insanlar şöhret sınıfına dâhil edilmektedir. Bu yaklaşıma paralel olarak, ünlü olmanın kalıcılığına, şöhret olmanın ise daha geçici ve sürdürülmesinin şartlara bağlı olarak değiştiğine yönelik temel bir ayırım mevcuttur.

Şöhret kelimelerin anlamının yıllara göre değiştiği görülmektedir. Marshall (1997) ünlü olma kavramının Oxford sözlüğü tarafından nasıl tanımlandığını inceleyerek kavramın yaşadığı değişimi ortaya koymuştur. Elde ettiği bulgulara göre, 18. yüzyılda dinsel bağlamda ele alınan ve dini törene katılmak anlamına gelen ünlülük kavramı, 19. yüzyıldan itibaren bu bağlamını kaybetmeye başlamaktadır. 20. yüzyılda ise kitle iletişim araçlarının yükselmesiyle birlikte; şöhret, ün, toplumsal figür gibi kavramlar türemiş, bunların içerikleri birçok açıdan tartışılmaya başlanmıştır.

Günümüzde medyanın dijitalleşmesiyle beraber şöhret, kahraman, yıldız, ün, “influencer”, “micro celebrity” ve “public figure” gibi kavramlar muğlak bir hale gelmiştir. Kavramlar arasında sınırsızlık söz konusudur. Şöhret olarak nitelendirilen insanlar daha ulaşılabilir hale gelmiş ve şöhret-hayran ilişkisi daha yoğun etkileşimli yaşanmaya başlanmıştır. Şöhret kavramı üzerine tartışmaların yanı sıra, şöhretlerin hayranlar üzerindeki etkisi de yeni bir tartışma konusu haline gelmiştir. Bu makalenin amacı, şöhret kavramının yukarıda bahsedilen diğer ilişkili kavramlarla arasındaki farkı ortaya koyarak, günümüz şöhretlerinin üniversite öğrencilerinin politik yönelimlerine etkisini tartışmaktır. Bu noktada, ünlü olma durumu ile şöhret arasındaki temel ayırım makalenin sonuçlarının anlamlı olmasında oldukça büyük önem taşımaktadır. Nitekim bu ayırım, politikacı ile eğlence sektöründeki şöhretli kişi arasındaki ayrımı ortaya koymaktadır. Bu yaklaşımlarla beraber iki araştırma sorusu formüle edilmiştir. Araştırmanın temel sorusu “şöhretler üniversite öğrencilerinin siyasi yönelimlerinde ya da politik duruşlarında ne derece etkilidir?” olarak belirlenmiştir. Buna bağlı olarak, “şöhretlerin daha ulaşılabilir olması şöhretlerin gençler üzerindeki etkisini nasıl şekillendirmektedir?” gibi bir alt soruya daha cevaplar aranmıştır. Belirlenen araştırma soruları temelinde 18-25 yaş arası 12 üniversite öğrencisiyle çevrimiçi ortamda görüşmeler yapılmış ve bazı tespitler ortaya konmuştur.

Bir sonraki bölümde, 20. yüzyılda oluşmaya başlayan şöhret kültürü hakkında kavramsal tartışmalar yapılacak ve şöhret kültürünün yükselişinin kısa bir tarihi ortaya konulacaktır. Daha sonraki bölümlerde ise politika ve şöhretler arasındaki bağı ortaya koyan çalışmalar ele alınacak, elde edilen bulgular derinlemesine görüşmelerden çıkacak sonuçlarla beraber değerlendirilecektir.

## 2. Geleneksel Medyayla Oluşan Şöhret Kültürü

Şöhret kültürü, kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması ve evlere girmesiyle beraber oluşmaya başlamıştır. Şöhret fenomeni hakkındaki çalışmalar ve düşünceler yüzlerce yıl geriye gitmesine rağmen, 20. yüzyıl itibarıyla gelişen

teknoloji ve iletişim imkânları sayesinde şöhretler kitlesel tüketimin birer ürünü haline gelmişlerdir (Furedi, 2010: 493). 20. yüzyılda oluşmaya başlayan şöhret kültüründe önceki yüzyıla göre en büyük farklardan biri şöhretlerin sadece iyi bilinmeleri değil, kültür endüstrisinin birer ürünü olmalarıdır. Bu bakış açısıyla, Adorno ve Almeida (2002) şöhret kavramıyla kültür endüstrisi kavramı arasında doğrudan bir bağ kurmaktadır. Turner (2013) ise şöhret kültürünü kültürel çalışmalar ve medya tartışmaları içinde farklı bir bakış açısıyla ele almıştır.

20. yüzyıldaki şöhret kültürünün yükselmesinde sinema önemli bir paya sahiptir. Sinemanın 1900'lü yıllarda yükselmesi ve yaygınlaşmasıyla beraber, eğlence sektörünün şöhretleri oluşmaya başlamıştır. Bu durum sadece şöhret kültürünün oluşmasını değil, hayran kültürünün de oluşmasına zemin hazırlamıştır. Sinema, her ne kadar şöhreti ya da şöhret kültürünü ortaya çıkarmış olsa da, özdeşleşilen ve imrenilen yıldızlar sayesinde yükselişini hızlandırmış ve döngüsel bir süreci de başlatmıştır. Bir nevi sinema sektörü ve şöhretler karşılıklı olarak birbirlerinin toplum üzerindeki etkisini güçlendirmiştir.

20. yüzyılın ilk çeyreği ile ilgili yapılan bir araştırma değişen eğlence sektörüyle birlikte yaşanan kültürel değişimini de ortaya koymaktadır. Elde edilen bulgulara göre, 1. Dünya Savaşı öncesi şöhret biyografilerinin büyük çoğunluğu iş dünyasından kişilerle ilgiliyken 1922 yılından sonra yazılan biyografilerin yüzde altmışını eğlence dünyasından şöhretlerle ilgili olduğu ortaya konulmuştur (Lowenthal, 1961; Şakı Aydın, 2018). Kalan yüzde kırk pay ise siyasetçiler ve iş adamlarıyla ilgili biyografilerdir.

Cashmore (2006) 19. yüzyılı, popüler eğlence formları olan tiyatrolar, konserler, sessiz filmler ve radyo programlarında şöhretlerin görünür olduğu ve bu görünürlükleriyle çağdaşlarından ayrıldığı bir dönem olarak değerlendirmiştir. Fakat, 20. yüzyıla geldiğimizde Hollywood yıldız sisteminin gelişimi ile beraber hiçbir sanayide olmadığı kadar sömürünün eğlence sektöründe yaşandığını dile getirmiştir. Bu dönemde yıldızlar fabrika benzeri bir sistemle üretilmekte ve ürün olarak pazarlanmaktadır. Bu yaklaşımda yıldızların değerlerini belirleyen faktör ise "Box Office" rakamları olmuştur (Cashmore, 2006: 10).

Hollywood için 1950 ve 1960'ları altın dönem olarak tanımlayan Cashmore (2006), bu dönemde yıldızların ulaşılamaz hale geldiğini ve her bir hareketlerinin kontrol altında tutularak bir imaj şeklinde sunulma eğiliminin hâkim olmaya başladığını ifade etmektedir. Bu noktada, Hollywood film yapımcılarının ortaya koyduğu yaklaşım önemlidir. Yıldızların oluşturdukları imajların tutarlı olması ve kendi kişilikleriyle ekran kişiliklerinin aynı kişiymiş gibi sunumu yıldızların halk önündeki algısı için büyük önem taşımaktadır (Çimen, 2019). Sinema yıldızlarının dergilere ve televizyonlara verdiği röportaj ve görüntüler şöhret olma durumunun devamını sağlamada oldukça önemli görülmüştür. Türkiye'de ise benzer süreçler Yeşilçam ile ortaya çıkmıştır.

20. yüzyılda ortaya çıkan şöhret kültürüyle beraber, şöhret kavramı birçok kişi tarafından ele alınmıştır. Ferudi (2010) yaşanan değişimlerle beraber şöhret algısını "self made" ve "manufactured" olarak iki kategoride ele almıştır. Cashmore (2006) Spice Girls müzik grubunu örnek göstererek bu grubun üretilmiş ünlülüğe bir örnek oluşturduğunu ifade etmektedir. Ona göre, bu grup üyelerinin geçmişe ait hiçbir başarıları ve yetenekleri olmamakla beraber TV aracılığıyla bir marka olarak sunulmuşlardır.

Boorstin (1961) tüm şöhretlerin fabrikasyon olduğunu ifade ederek mevcut endüstrinin sayesinde bilinirlik kazandıklarını iddia etmektedir. Ona göre, şöhret tamamen eğlence sektörü için üretilmiştir ve bu yaklaşımla görselliğin hâkim olmadığı dönemden ayrılmaktadır. Yukarıda bahsedilen Ferudi'nin ortaya koyduğu self-made - manufactured yaklaşımına benzer olarak bu ayrımı görselliğin belirlediğini ifade etmektedir. Boorstin'e göre, Napolyon ya da Büyük İskender gibi başarılı insanlar medya gücünü kullanmadan şöhrete kavuşmuştur ve bu kişiler tarih kitaplarında ya da söylencelerde yer almaktadır. 20. yüzyılın şöhretleri ise dergilerde, gazetelerde ve magazinlerde görünür haldedirler. Ona göre, büyük isim ile büyük insan arasındaki fark 20. yüzyılın şöhretlerini tanımlamamıza yardımcı olmaktadır (1961). Boorstin ile benzer görüşleri paylaşan Braudy (1997), tarihteki en çok bilinen ABD Başkanı'nın Abraham Lincoln olmasıyla bu dönemde fotoğrafın yaygınlaşması arasında nedensel bir ilişki kurmaktadır. Bu bakış açısıyla, Boorstin'in görselliğe yüklediği anlama benzer bir yaklaşıma sahiptir.



Rojek (2004) şöhret kavramını tarihsel bakış açısıyla ele alarak, “aileden miras kalan ün”, “kazanılmış ün” ve “atfedilmiş ün” olarak üç kategoriye ayırarak açıklamaktadır.

20. yüzyılın şöhret kavramı temel olarak kültür endüstrisi, fabrikasyon ya da üretilmişlik kavramları üzerinden açıklanmaktadır. Şöhretlerin izleyiciye etkisi de bu minvalde ele alınmalıdır. Bu noktada, 20. Yüzyılda şöhretlerin durumu için sunulabilecek en önemli argümanlardan bir tanesi; izleyici üzerinde etkiyi şöhretlerin kendilerinin değil, yapımcıların ve medya sahiplerinin yarattığıdır.

20. yüzyılda dönemin iletişim olanaklarıyla da ilgili olarak şöhret sürekli olarak resmedilen, sunulan ve ulaşılamaz bir “varlık” olarak karşımıza çıkmaktadır. Günümüzde ise iletişim araçlarının dijitalleşmesi ve herkesi bir üretici haline getirmesi şöhretleri gösterenin tekelinden alıp özgür bir birey olarak karşımıza çıkarmıştır. Birçok şöhret sahibi insan kendi sosyal medya hesaplarından yapımcıların ya da sinema endüstrisinin gösterdiği ölçüde görünür olmak yerine, dijital platformlar aracılığıyla kendi istedikleri gibi görünür ve halka ulaşabilir hale gelmişlerdir. 20. yüzyıl ile karşılaştırıldığı zaman en büyük değişimlerden birisi şöhretlerin ulaşılabilir ve ulaşılabilir olmasıdır. Bu durum insanların belirli özellikleriyle ya da başarılarıyla şöhret olma zorunluluğunu ortadan kaldırmıştır. Ancak birçok tartışmaya zemin hazırlamış ve şöhret, ünlü, fikir önderi, yıldız, kahraman ya da şöhretimsi (mikro şöhret) gibi kavramların muğlaklaşmasına yol açmıştır. Bu kavramlar bir sonraki bölümde detaylı olarak ele alınacaktır.

### **3. Temel Kavramlar: Ün, Kahraman, Toplumsal Figür ve Şöhret**

Makalenin daha önceki bölümlerinde de bahsedildiği üzere ün ile şöhret kavramı birçok açıdan ayrılmaktadır. Rousseau ün kavramını açıklarken kişinin içsel kalitesine, doğruluğuna ve toplumsal değerlerle ters düşmemesine vurgu yapmaktadır. Ona göre, ünlü kişiler olduğu gibi davranan, inandığı değerler üzere görünür olan ve toplumda yer edinen kişilerdir (Braudy, 1997).

Milner (2010) şöhret kavramı içine film ve spor yıldızlarını koyarken, ünlü kavramı içine eski politikacıları, bilim insanlarını, yazarları ve sanatçıları koymaktadır. Temelde ortaya konulan fark, medyanın eliyle ünlü yapılmak ya da ünlü olduğu için medyada yer almak arasındadır. Kurzman ve arkadaşlarına göre (2007) kahraman ya da ünlü terimleri şöhret terimine göre daha eskidir. Şöhret kavramı ise bir önceki bölümde belirtildiği gibi kitle iletişim araçlarıyla beraber yoğunlukla 20. yüzyıldan itibaren hayatımızın içinde yer almaya başlamıştır.

Krieken (2012:5) her ne kadar ün ve şöhret kavramlarının farklılığına vurgu yapsa da iki kavramın “eski bir kız kardeş” olduğunu öne sürerek, günümüzde şöhret olarak isimlendirilen kişilerin de bir dönemin bilinen ve görünen ünlüleri gibi topluma etki edebileceğini vurgulamaktadır. Şöhretler kültür endüstrisi ve medya eliyle yaratılan bireyler olarak görülse de Krieken onların topluma etki güçlerinden bahsetmektedir. Ona göre, ünlü ile şöhret farklı olarak tanımlansa da benzer şekilde toplumun ilgisini çeken kişilerdir. Benzer bir tartışma kahraman ve şöhret kavramları arasında yapılmıştır. Birçok araştırmacı kahramanların uzun süreli ve zamana yayılmış başarıyla kazandıkları ün ile medya eliyle üretilmiş ün arasında farkı ortaya koymaya çalışmıştır (Furedi, 2010; Boorstin, 1961). Bauman (2005) kahramanların aksine medya eliyle şöhrete kavuşturulmuş kişilerin genel işlevlerinin halkı gerçek sorunlardan uzaklaştırmak olduğunu ifade etmektedir. Bu yaklaşım kültür endüstrisi yaklaşımı bağlamında ele alınarak ortaya konulmuştur. Fakat sonraki bölümler de ele alınacağı üzere şöhretli kişiler sadece eğlence ile değil aynı zamanda toplumda yarattıkları değişimle de anılmaktadırlar. Krieken (2012: 5-6) buna yanıt niteliği taşıyan bir ifadeyle, Paris Hilton’un 2008 ABD Başkanlık seçimlerinde McCain’in kampanyasında yer almasını örnek göstermektedir. Benzer örneklerle siyaset-şöhret ilişkisi bölümünde tekrar değinilecektir.

Harris (1994) kahraman ile şöhret kavramları arasındaki farkın artık belirsizleştiğini ifade ederek birçok yaklaşımda kahramanların var olmadığını ve çağımızda şöhrete dönüştüğünü ifade etmektedir. Bir diğer kavram ise toplumsal figürdür. Ciolli (2006: 264) toplumsal figür kavramını toplumsal meselelerde kendine rol ve amaç atfedilen ve bu özellikleriyle bilinen bireyler olarak tanımlamaktadır. Bu durumda günümüzdeki birçok şöhret aynı zamanda birer toplumsal figür olarak değerlendirilmektedir. Schauer (1983) toplumsal figür kavramını iki kategoriye ayırarak politik olanlar ve olmayanlar olarak sınıflandırmaktadır. Toplumsal figürler birer politik figüre dönüşebilmekte ve insanların kararları üzerinde etki edebilmektedirler. Daniels (1983: 968) tüm bu ayrımları reddederek yazarların, atletlerin,

şarkıcıların aslında toplum üzerinde çok büyük etkileri olduğunu ve toplumun politik kararlarını değiştirebileceklerini iddia etmektedir. Benzer bir yaklaşım Street (2004) tarafından da ortaya konulmaktadır. Ona göre, medya aracılığıyla kendini duyuran ve topluma etki eden herkes şöhrettir. Bu noktada şöhretli olmak ile toplumsal figür olmak arasında temel bir fark yoktur. Medyanın şöhrete ulaştırdığı tüm bireyler gerek yaptıkları işlerle gerek aldıkları pozisyonlarla toplumun politik duruşları üzerinde etki bırakmaktadır. Gertz davasında hâkimin verdiği kararı örnek gösteren Schauer (1983) eğer medya aracılığıyla şöhrete kavuşulduysa toplum gözündeki değerine bakılmaksızın tüm şöhretler aynı zamanda toplumsal figür konumundadır ve toplumsal değişimlerde rol oynamaktadır görüşünü benimsemektedir. Green (2003) benzer bir yaklaşımla televizyon ya da sinemada görünür olan ve milyonlarca insan tarafından izlenen bir kişinin birçok değişime neden olan birer toplumsal figür olduğunu kabul etmemiz gerektiğini savunmaktadır. Cashmore de (2006) şöhret kültürüyle donandığımız son iki yüzyılda şöhretlerin bizi etkilemediğini söylemenin yanlış olacağını ifade etmektedir. Driessens (2013) ise yeme şeklimizden, dini pratiklerimize her bir anımızın oluşan şöhret kültüründen etkilendiğini ifade ederek, şöhretleri güçlü ve karar verici mekanizmalardan biri olarak tanımlamaktadır.

Mitchell (2002) şöhretli kişilerin toplumsal anlamda saygı duyulacak bireyler olmak için toplumsal figür rollerine büründüklerini ifade etmektedir. Bu durum, şöhretlerin toplumda önemli etkiler yaratabilecek konular hakkında üstü açık ya da kapalı beyanlar vermesiyle mümkün olmaktadır. Spears ve arkadaşlarına göre (2013), kavramsal olarak tam bir fikir birliği sağlanamamasına rağmen birçok yaklaşım ortak olarak şöhretleri topluma etki eden ve hali hazırda oluşan etkiyi arttıran bireyler olarak ele almaktadır. Choi ve Berger (2010) kitle iletişim araçlarıyla beraber şöhretlerin küresel anlamda bir etki alanı oluşturduğuna dikkat çekerek birer fenomen halini aldıklarını öne sürmektedirler. Spears ve arkadaşları (2013) şöhretleri günümüzün kahramanları olarak ele alarak küresel ölçekte etki güçleriyle açıklamaktadırlar. Günümüz medya şirketleri ve eğlence sanayi, bireylere topluma etki edecek gücü sağlamaktadır. Toplum ise bu güç ilişkisiyle şöhretlere bir zamanların kahramanları gibi değer vermektedir (North ve arkadaşları, 2005).

Brown ve Fraser (2003) şöhret ya da ünlü kavramına sadece kültür endüstrisi bağlamında bakmamamız gerektiğini ifade etmektedirler. Onlara göre, Magic Johnson'ın ya da Oprah'ın çocukların okuması ya da AIDS'e karşı aldıkları rol onların kazanmış olduğu şöhretle doğrudan ilişkilidir. Farklı bir deyişle, medyanın şöhrete kavuşturduğu insanlar, sadece insanları eğlence adı altında sömüren değil aynı zamanda iyiye yönlendiren birer insana da dönüşebilmektedirler. Türkiye'de ise şarkıcı Haluk Levent ve lideri olduğu yardımlaşma platformu Ahbap bu duruma güzel bir örnek oluşturmaktadır.

Yukarıda değindiğimiz ün, kahraman, toplumsal figür ve şöhret kavramlarının sınırları belirsizdir. Bu noktada, günümüzde bu kavramların şöhret kavramı içinde eridiğinin iddia edilmesi yanlış bir yaklaşım değildir. Günümüzün şöhretleri birer ünlü, kahraman, toplumsal figür ya da daha geniş bir açıklamayla topluma etki eden kişiler olarak değerlendirilebilmektedir.

Bu bölümde yapılan kavramsal tartışmalar, şöhreti bir üst kavram olarak ele almamızı temellendirmek açısından önemli ve anlamlıdır. Makalenin sonraki bölümlerinde yukarıdaki tartışmalara paralel olarak şöhret bir üst kavram olarak ele alınacaktır. Fakat medyanın dijitalleşmesiyle beraber bu kavram da yeni bir boyut kazanmıştır. Şöhretler artık medyanın gösterdiği ölçüde görünür olma zorunluluğundan çıkmış, izleyici ya da takipçileriyle direkt olarak bağ kurabilir hale gelmiştir. Bu yenilik bireylerin kendi kendini şöhrete ulaştırmanın da yolunu açmıştır. Bu noktada bir sonraki bölümde mikro şöhretler kavramı üzerinde durulacaktır. Kavramı ortaya koymak mikro şöhretlerin siyasi yönelimler üzerine etkilerinin nasıl olabileceği sorusunu cevaplamak açısından da oldukça önemlidir.

### **3.1 21. Yüzyılda şöhret: Mikro Şöhretler**

Toplum üzerinde etki sahibi, başarılarıyla bilinen ve yarattıkları imajlarla toplumda önemli değişimlere neden olma potansiyeli taşıyan şöhretlerin yanı sıra, internetin ve sosyal ağların ortaya çıkmasıyla "mikro şöhretler" ya da "şöhretimsi"ler ortaya çıkmaya başlamıştır. Mikro şöhretler çevrimiçi ortamlarda şöhrete kavuşan ve bilinirliğini kendi kazanan bireylerdir. Türkiye'de bu şekilde tanınan insanlar fenomen olarak adlandırılmaktadır (Sezgin, 2016: 2147). Mikro şöhretler, kendi içeriklerini kendileri üretmekte ve sosyal medyada görünür olmalarından dolayı çok daha kolay ulaşılabilirler (Sabuncuoğlu ve Gülay, 2014: 6). Amaçları ise takipçi sayısı kazanarak bilinirlik, gelir sağlamak ve

buna bağlı olarak toplum üzerinde etki yaratmaktadır. Bu noktada, geleneksel olarak yukarıda bahsedilen şöhretten farklı olarak görünür ve etkili insanlar olmaları kendi başarılarıyla doğrudan ilgilidir.

Marwick ve Boyd (2011:2-3) mikro şöhretleri öz temsillerini kendileri oluşturan ve takipçileriyle samimi bağlar kurma stratejisiyle toplum üzerinde ilgi yaratan kişiler olarak tanımlamaktadırlar. Geleneksel medyanın şöhret yaptığı kişilerin aksine sosyal medyada var olan mikro şöhretlerin devamlılığı izleyici/takipçi/kullanıcı yorumlarıyla ve tepkileriyle şekillenmektedir. Bu insanlar çok kısa süre içinde unutulabilmekte ya da çok önemli etkiler yaratabilmektedirler.

Geleneksel medyanın kontrollü yapısının aksine sosyal medya daha özgür bir paylaşım ortamı sunmaktadır. Bu bağlamda şöhretler geleneksel medyanın birçok kuralı, uygulaması ya da sınırlılıkları altında olmaktan kurtularak rahat bir paylaşım ortamına sahiptirler. Bu özelliğiyle geleneksel medya üzerinden şöhrete kavuşan insanlar dahi internet üzerinde varlığını arttırmak ve devamlılığını sağlamak istemektedirler. Bunun en temel nedeni ise insanların sosyal medya platformlarına artan ilgisidir. Nitekim günümüzde özellikle gençlerin sosyal medyaya ilgisinin yüksek olduğu bilinmektedir. 2019 yılı verilerine göre, Türkiye’de aktif olarak 52 milyon sosyal medya kullanıcısı vardır. Bu rakam içinde en büyük pay ise 18-44 yaş arasına aittir. Belirtilen yaş aralığının %78’i sosyal medyayı aktif olarak kullanmaktadır (“Türkiye’de günlük sosyal medya kullanımı ortalama 2 saat 46 dakika”, 2019). Kaçınılmaz olarak bunun farkına varan reklam verenler, şirketler ve siyasi partiler sosyal medyada milyonlara ulaşan mikro şöhretler üzerinden etki yaratmak istemektedirler.

#### **4. Şöhretler, Medya ve Politika: Şöhretlerin Oy Değişimlerine Etkisi**

Politika ya da politik tartışmalar özellikle 1950’lerden sonra televizyonun da ortaya çıkmasıyla ve yayılmasıyla beraber medya kültürü mantığıyla ele alınmaya başlanmıştır (Mazzoleni and Schulz, 1999). 1990’lı yıllarda güce kavuşan Carlos Menem, Silvio Berlusconi ve Bill Clinton gibi liderler imajlarını medya araçlarıyla izleyiciye aktarma konusunda büyük başarı yakalamışlardır. Bu durum hakkında politik kurumlara tehdit oluşturduğu yönünde görüşlerin yanı sıra etkisiz basit bir görünürlük sağladığı yönünde görüşler de bulunmaktadır. Ancak herkesin ortak olduğu nokta, medyanın, siyasilerin insanlarla iletişime geçme ve oy verenlerine ulaşma potansiyellerini arttırmasıdır (Kepplinger, 2002; Strömback, 2008). Marshall’a göre (1997: 227) 20. yüzyılda oluşan film endüstrisiyle birlikte şöhrete kavuşturulan insanlara benzer şekilde siyasi liderlerin toplum önündeki imajları üzerine de çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalar liderlere toplumun gözünde bir aşinalık kazandırmayı amaçlarken bir yandan da hiyerarşik olarak halkla olan mesafeyi korumaya yöneliktir. Ribke (2015) her ne kadar medya araçları sayesinde politikanın şekillendiğini kabul etse de bu durumun demokratik süreçlerin azalmasına ya da artmasına neden olup olmayacağı üzerine düşünülmesi gerektiğini ifade etmektedir. Nitekim, günümüzde medyanın diliyle donatılmış ve izleyiciye sunulmuş “şöhretimsi siyasi liderler” varlıklarını arttırmaktadır.

Bu tartışmaların yanında insanların politik duruşları ya da yönelimleri üzerine şöhretlerin etki potansiyelleri birçok çalışmaya konu olmuştur. Yapılan ilk çalışmalarda, insanları etkilemek ve bazı konularda uzlaştırmanın şöhretli kişinin güvenilirlik derecesiyle doğrudan ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Hovland ve Weiss (1951) şöhretlerin ya da kurumların yüksek güvenilirlik derecesiyle etki etme güçleri arasında bağ kurmuştur. Fan ve arkadaşları (1989) haber anlatıcıların ya da uzmanların toplumdaki fikirleri etkileyebilecek kapasitede insanlar olduğunu ileri sürmüştür. Şöhret ve izleyici/hayran ilişkisine odaklanan ve daha çok meselenin reklam ve satış boyutunda fikirler öne süren çalışmalara atıfta bulunan Jackson’a göre (2008), eğer şöhret olarak tanımlanan kişi sadece güvenilir ise bu özelliğin insanların politik duruşlarını etkilemede büyük bir önemi olmayacaktır. Jackson, güvenilirliğin yanında sevilebilirlik, aşinalık ve benzerlik gibi faktörlerin de bulunması gerektiğini ifade etmiştir.

Şöhretler ulusal ve uluslararası boyutta birçok kez politikacılarla birlikte hareket etmişlerdir. West ve Orman (2003) Hollywood yıldızları ile siyaset arasındaki bağlantıya vurgu yaparak ABD içinde siyasi süreçlerde şöhretlerin nasıl etki yarattığını ortaya koymuşlardır. Benzer şekilde Street (2012), Birleşik Krallık’ta Yeni İşçi Partisi’nin gücü eline almak ve etkili olmak adına şöhretleri nasıl kullandığını ortaya çıkarmıştır. Cooper (2008) ise şöhretlerin nasıl uluslararası diplomatik ilişkilerde kullanıldığına dair örnekler üzerine çalışmış ve “şöhret diplomasisi” kavramını ortaya koymuştur.

Jackson ve Darrow'a göre (2005) şöhretler toplumda uzlaşığı sağlayan, popüler olmayan yaklaşımları ve politik duruşları popüler kılan, popüler olmayan ve toplum tarafından az kabul gören fikirleri daha kabul görülebilecek hale getiren kişilerdir. Bu durumda şöhretin güvenilirliği arttıkça hayranların da benzer bir yaklaşım içine angaje olma ihtimali artmaktadır (Jackson, 2008).

Jackson (2004) yaptığı bir araştırmada, Michael Moore'un Fahrenheit 911 filminin ve MoveOn.org'un Bush'un seçimleri kaybetmesi için düzenlediği konserlerin oy verenlerin politik yönelimlerinde etkili olduğunun değerlendirilebileceğini ifade etmiştir. Ancak birçok insana göre, konser etkinlikleri kararsızları demokratların yanına çekmek ya da insanların karar değiştirmesini sağlamaktan ziyade demokratlara oy vermeyi planlayan insanların enerji ve inançlarını yükseltmeye yaramıştır (Jackson, 2008:77). Bu noktada, şöhretlerin benimsedikleri yaşam biçimleri, itibarları, belirli konular hakkındaki geçmişleri politik anlamdaki etkilerini arttırmak ya da azaltmaktadır. Bu bakış açısıyla, Britney Spears, Michael Jordan ya da Oprah Winfrey üzerinden şöhretlerin politik etkisine bakmak farklı sonuçlar doğuracaktır.

Şöhret olarak nitelendirilen insanlar, popülerlikleri sayesinde bir görüşün etkisini güçlendirme kabiliyetine sahip oldukları gibi (Brown ve arkadaşları, 2003) hâkim görüşün savunulabilirliğini de düşürebilmektedirler. David ve Atun'a göre (2015) gösteri dünyası ile politika arasında seçimlerin de ötesinde bir bağ bulunmaktadır. Filipinler'de yaptıkları analizlere göre, popüler aktörler/aktrisler, sporcular, seçimlerde politikacıların pozisyonlarını güçlendirmek için kullanılmaktadırlar. Filipinler'de eğlence kültürü ve politika oldukça iç içe ve bağlantılıdır. Filipinler'deki fakirlik ve buna bağlı olarak siyasilere olan güven azlığı halk tarafından takip edilen ünlülerin önemini ortaya çıkarmaktadır. Yapılan çalışmalara göre, siyasilerin ünlüler tarafından desteklenmesinden daha da öte, ünlülere halk bazında güvenin yüksek olması onları siyasilerden bağımsız olarak seçilme potansiyeli olan şöhretlere dönüştürmektedir. (Hautamaki ve Karto, 2006).

2007 yılında yürütülen seçim faaliyetlerinde ABD'nin en çok tanınan ve güvenilen insanı olarak lanse edilen kadın figürlerinden Oprah Winfrey'nin Obama'ya seçim kampanyalarında verdiği destek incelenmiştir. Bunun için Gartwaite ve Morre (2009) birçok etmeni bir araya getiren bir model geliştirmişlerdir. Bu model üzerinde yapılan çalışmaya göre, Oprah'ın kendi şöhretini kullanarak Obama için 1 milyon oy sağladığı tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra, Obama'nın kampanyalarının etkisini de arttırmıştır. ABD vatandaşlarıyla yapılan anketlerde her ne kadar insanlar şöhretli insanların kendilerini etkilemediği tezini savunsa da ortaya konulan model bunun tersini göstermektedir. Birçok çalışmaya göre, şöhretler sayesinde adayların seçilme ihtimali yükselmekte ve alacağı oylar önemli ölçüde artmaktadır (Garthwaite ve Moore, 2009; Pease ve Brewer, 2008). Bunun yanında, şöhretlerin toplumda uzlaşının sağlanmadığı konularda önemli bir etkiye sahip olduğu ortaya konulmuştur. Farklı bir çalışmada ise ilk kez oy verecek olan gençlerin şöhret olarak tanımlanan kişilerden etkilenme oranının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (Becker, 2013: 5).

2004 yılında ABD başkanlık seçimleri hakkında 18-24 yaş arası gençler üzerine yapılan bir çalışmaya göre, gençlerin %40'ı şöhretlerden farklı bağlamlarda etkilenmiştir (MediaVest, 2004). Ancak birçok araştırmacı, şöhretlerin politik yönelimlerde hiçbir etkilerinin olmadığı gibi işleri daha da kötüye taşıdıklarını iddia etmektedirler (Grimes, 2004; Fletchner, 2004; Mourstad, 2004). 980 kişiyle yapılan başka bir araştırmaya göre, oy verenlerin %65'i kampanyalarında şöhretleri kullanmayan kişileri tercih etmektedir. Schuessler'e göre (2000) politikaya ilgi duyan ve parti merkezli bilgi edinme eğilimi olan insanların herhangi bir şöhretten etkilenmeyeceğini iddia etmektedir. Veer ve arkadaşlarının (2010) ortaya koyduğu bir çalışmada benzer bir sonuca ulaşılmıştır. Eğer oy verecek olan kişi politik tartışmalara uzaksa şöhretler daha etkili olabilmektedir. Ancak, insanlar politik olarak bir yerlere bağlı ve tartışmaları yakından takip ediyorsa şöhretlerin herhangi bir etkisi olmamaktadır. Veer ve arkadaşlarına göre, şöhretlerin en temel politik etkisi insanlara nereye oy verecekleri yönünde değil, oy vermeleri gerektiği yönündedir.

Önemli bir çalışma, O'Regan (2014) tarafından California State University'de politika eğitimi almaya başlamış olan 14 farklı sınıftan öğrencilerle yapılmıştır. Elde edilen bulgulara göre, öğrencilerin oy verme pratiklerinde en etkili kişiler aile üyeleri olarak tespit edilmiştir. Afro-Amerikalı gençler hariç şöhretlerden etkilenme oranının ise yaklaşık %1 civarında olduğu tespit edilmiştir. Öğrenciler içindeki tüm gruplar dikkate alındığında şöhretlerden en çok etkilenen grubun Afro-Amerikalılar olduğu ortaya çıkmıştır. Bu grupta oran yaklaşık %4 olarak analiz edilmiştir. Elde edilen en yüksek oran olan %4 dâhil, temelde şöhretlerin etkisinin sınırlı olduğu ortaya konulmaktadır. Fakat öğrenciler her ne

kadar kendilerinin şöhretlerden etkilenmediklerini ifade etseler de başkalarının şöhretlerden etkilendiklerine emin olduklarını ifade etmişlerdir.

Ünlülerin gençlerin oy verme pratiklerine etkileri üzerine çalışmalara ABD’de sıkça rastlamaktayız. Şöhret kültürünün ve şöhretlerin önemli etkilere sahip olduğu bu ülkede, durumun politik yanı da birçok bağlamda tartışılmıştır. Bu noktada, benzer bir tartışmayı Türkiye üzerinden yapmak oldukça anlamlı ve tartışmaya değer sonuçlar doğuracaktır. Nitekim Yeşilçam’dan bu yana Türkiye’de gelişmiş bir şöhret kültürü mevcuttur. Türkiye’deki politik kültürün bu şöhret kültürü ile ilişkisinin ortaya konması için çalışmalar yapılması gereklidir. Bu çalışmada ortaya çıkacak sonuçlar ve argümanlar bu amaç doğrultusunda bir tartışma zemini sunacaktır.

## 5. Araştırma Soruları ve Yöntem

Bu araştırma, günümüz şöhretlerinin üniversite öğrencilerinin siyasi yönelimlerini nasıl şekillendirdiğini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu bakış açısıyla iki araştırma sorusu temelinde hareket edilmiştir: “Şöhretler üniversite öğrencilerinin siyasi yönelimlerinde ya da politik duruşlarında ne derece etkilidir” ve “şöhretlerin ulaşılabilir olması gençler üzerindeki etkilerini nasıl şekillendirmiştir?”

Bu çalışma kapsamında derinlemesine mülakat yöntemi kullanılmıştır. 18-25 yaş arası 12 üniversite öğrencisinin katıldığı mülakatların bir bölümünün cevapları ses kayıtları ile alınmış ve deşifre edilmiştir. Bazı katılımcılar ise cevaplarını yazılı olarak iletmışlerdir. Bu noktada katılımcılarla verdikleri cevaplar üzerine birden fazla kez görüşülmüştür. Görüşülen kişilere ise kartopu yöntemiyle ulaşılmıştır. Görüşmelerin ses kayıt ya da yazılı olarak yapılmasının nedeni ise son zamanlarda tüm dünyada vuku bulan Covid-19 pandemisidir. Görüşme öncesinde katılımcılara araştırmanın geneli hakkında bilgiler verilmiş ve cevapların ne amaçla kullanılacağı açıklanmıştır. Hiçbir katılımcının siyasi ya da ideolojik görüşü hakkında bilgi istenmemiş ve kendilerinin bu konu hakkında rahat olması sağlanmıştır.

- 1) Sizin için şöhret/ünlü/influencer/yıldız kimdir? Ortalama bunlardan kaçını yoğun olarak takip ediyor ve değer veriyorsunuz?
- 2) Günlük ortalama ekran kullanım süreniz nedir? (Sosyal medyada bulunma ve TV izleme vs.)
- 3) Siyasi olayları medyadan ve güvendiğiniz kişiler üzerinden takip ediyor musunuz?
- 4) Hangi platformlardan takip ediyorsunuz?
- 5) Takip ettiğiniz ünlülerin politik duruşları hakkında bilginiz var mı?
- 6) Takip ettiğiniz ünlünün politik duruşunun size uymadığını anladığınız takdirde o kişiye olan bakışınız ya da bağlılığınız değişir mi?
- 7) Bir partiye ya da kişiye oy verirken ünlünün ya da ünlülerin neler söylediğini ya da duruşunu dikkate alır mısınız?
- 8) Takip ettiğiniz ve bağ kurduğunuz bir ünlünün açıklamasından ötürü politik duruşunuzda değişim oldu mu?
- 9) Ünlüler sayesinde karşı çıktığınız bir düşünce hakkında daha olumlu düşünmeye başladığınız mı?
- 10) Şöhretlerin ulaşılabilir olması /çeşitlenmesi/çoğalması/farklılaşma sizin politik görüşlerinizde kararsızlığa neden oluyor mu?

## 6. Bulgular

18-25 yaş arası 12 üniversite öğrencisiyle derinlemesine görüşmeler yapılmış ve bazı sonuçlara ulaşılmıştır. 11 katılımcı kendilerini ekonomik anlamda orta sınıf olarak tanımlarken 1 katılımcı kendisini düşük sınıf olarak tanımlamıştır. Temelde mülakatlar amaçlandığı üzere benzer sosyo-ekonomik sınıftan kişilerle yapılmıştır.

Katılımcılara ilk olarak ünlü/şöhret/yıldız gibi kavramların onlara ne çağrıştırdığı ve bu kavramları nasıl tanımladıkları sorulmuştur. Katılımcılardan 6’sı “fenomen” ya da “Influencer” kavramını tanımlayabilmiş ya da “Influencer” ile ünlü/şöhret arasındaki ayrımı yapabilmıştır.

T. Sarıkaya, Şöhret Kültürü ve Politik Yönelimler:  
Şöhretlerin Üniversite Öğrencilerinin Politik Duruşlarına ve Yönelimlerine Etkisi Hakkında Bir Değerlendirme

*B1: Her kelime bence farklı kişiler için kullanılır. Şöhret ve ünlü benim için daha çok şarkıcı ya da oyuncular için kullanılan bir kelime. "Influencer" ise YouTube kullanımıyla hayatımıza girdi bence. Orada belli bir kitlesi olan kişiler için kullanılır bence.*

6 katılımcı ise soruda ifade edilen ve literatür kısmında derinlemesine tartışılan kavramlar hakkında "ünlü olma hali" ve "bilinirlik" dışında temel bir tanımlama yapamamıştır.

Katılımcıların şöhret olarak takip ettikleri kişilerin hepsi sosyal medya hesapları olan ve bu hesapları aktif kullanan kişilerdir. 9 katılımcının takip ettikleri şöhretler temelde sosyal medya üzerinde bilinirlik kazanmış ve etki yaratmış şöhretimsi olarak tanımlanabilecek kişilerdir. 3 katılımcı ise sosyal medya dışında televizyonlarda, gazetelerde de yer alan şöhretleri takip ettiğini söylemiştir. Bu isimler Haluk Bilgiler, İsmail Saymaz, Nevşin Mengü, Cristiano Ronaldo'dur. Aralarında gazetecilik kimliğiyle politik görüşleri açık olan iki isim söz konusudur; bu isimler İsmail Saymaz ve Nevşin Mengü'dür. Bu noktada katılımcıların politik yönleriyle ön plana çıkan kişileri takibi tercih etmediği gözlemlenmiştir.

Katılımcıların şöhret olarak tanımlanan kişileri en çok takip ettiği mecra sosyal medya platformları olmuştur. Tüm katılımcılar takip kaynağı olarak Internet'i bildirmişlerdir. 8 katılımcı ilk takip kaynağı olarak Twitter'ı söylemiştir. 4 katılımcı ise Instagram'dan ünlüleri takip ettiklerini ifade etmiştir. Bunun yanında; Youtube, Twitch, Facebook ve Ekşi sözlük gibi sosyal medya sayfaları da ikincil ya da üçüncül platform olarak bildirilmiştir. Katılımcılardan sadece ikisi olayların takibi için haber sitelerini kullandığını dile getirmişlerdir. Katılımcılar arasında televizyon izlediğini ve radyo dinlediğini hiç kimse ifade etmemiştir. Bunun yanında gazete ya da dergi okuduğunu söyleyen de çıkmamıştır.

Derinlemesine görüşmelerde katılımcıların ekran kullanım süreleri de sorulmuştur. Katılımcılardan 6'sı günlük olarak 7 saatten daha fazla ekran kullanım süresine sahip olduklarını ifade etmişlerdir. 2 katılımcı bu süreyi 4 saat ve üstü olarak bildirmiştir. 4 katılımcı ise ekran süresini 4 saatten az olarak ifade etmiştir. Genel manada katılımcıların hemen hepsi internet tabanlı platformları yoğun olarak kullanmaktadırlar.

Katılımcılara "politik meseleler ya da siyasi süreçler ile ilgili bilgi alımında şöhretlere güvenip güvenmedikleri ya da bu tarz konularda şöhret denilebilecek kişileri takip edip etmedikleri" sorulmuştur. Katılımcıların 4'ü siyasetle ilgilenmediklerini ifade etmişlerdir.

*A: Takip etmiyorum çünkü Türkiye'de siyasetin komik olduğunu düşünüyorum. Daha doğrusu bir siyaset göremiyorum. Anaokulu bahçesinde kavga eden çocuklar gibiler.*

8 katılımcı ise şöhretler üzerinden değil ancak sosyal medya hesaplarını kullanan siyasetçiler, gazeteciler ve haber sitelerinin sosyal medya sayfaları üzerinden siyasi olayları takip ettiklerini ifade etmiştir. Ancak çalışmanın kavramsal bölümünde ifade edildiğinin aksine katılımcılar genel olarak gazeteci ve siyasetçileri şöhret olarak değerlendirmemektedirler.

*B: Yerli ve yabancı basından takip etmeye çalışıyorum. Twitter'ı bunun için kullanıyorum. Farklı fikirlere sahip siyasetçileri/gazetecileri takip ediyorum.*

*S: Sosyal medya, Twitter, Ekşi sözlük, gazetelerin sosyal medya hesapları üzerinden Nevşin Mengü ve İsmail Saymaz gibi isimleri takip ediyorum.*

*E: Özellikle mültecilerle ilgili konularda hak savunucularını ve STK'ların hesaplarını aktif olarak takip ediyorum.*

Katılımcılar arasından 7 üniversite öğrencisi takip ettikleri şöhretlerin siyasi duruşları hakkında bilgi sahibi olmadığını ifade etmektedir. 5 katılımcı ise açıkça ifade etmeseler de takip ettikleri şöhretlerin siyasi görüşlerini bildiklerini söylemiştir.

*B: Bazıları hakkında var. Daha açık ifade edenler var çünkü. Beren Saat'in hükümete muhalif olduğunu, Demet Akalın'ın olmadığını biliyorum mesela. Ama çoğunlukla açıkça ifade etmiyorlar. Hiç bulaşmamaları onlar için hayırlı gibi.*

T. Sarıkaya, Şöhret Kültürü ve Politik Yönelimler:  
Şöhretlerin Üniversite Öğrencilerinin Politik Duruşlarına ve Yönelimlerine Etkisi Hakkında Bir Değerlendirme

*M: Çoğunun politik duruşlarını net olarak bilmemekle beraber kullandıkları cümleler ve olayları yorumlayış biçimlerinden bir fikre varıyorum.*

“Takip ettiğiniz şöhretlerin politik duruşunun size uymadığını anladığınız zaman şöhretlere olan bağlılıklarınız değişir mi” sorusu araştırma için önemli sorulardan biriydi. Katılımcılardan 7’si takip ettikleri şöhretlerin politik duruşlarının kendisiyle farklı olduğunu anladığı an ona karşı bakışının değişebileceğini ifade etmiştir. Ancak bu değişimi dolaylı olarak belirtmişlerdir.

*E: Değişir, bana uymuyorsa takip etmem.*

*O: Her uyumsuzlukta değil ama bazı çizgiler var onların aşıldığı olursa evet.*

*E2: Değişmez ancak istisnalar var. Terör örgütü ve türevlerini destekleyen ünlüler olursa mesafe koyarım.*

*A: Ne yalan söyleyeyim çok sevdiğim bir ünlünün, çok saçma ve benim yaşam stilim ile uyuşmadığını görürsem rahatsız olurum elbette.*

*Y: Değer yargılar çerçevesinde oldukça ayrı isek, evet değişir.*

*B: Politik duruşunun farklı olması ona duyduğum saygıyı azaltabilir. Mesela yolsuzluk davasına “adamlar çalışıyor olacak o kadar” diyen birini hayal ettim. Mümkün değil ciddiye alamam böyle birini.*

*S: Eğer yaptığı ismi politize etmemişse çok değişmeyebilir ancak tersi durumda %100 değişir, takibi bırakırım.*

5 katılımcı ise takip ettikleri şöhretlerin siyasi duruşlarından etkilenmediklerini ifade etmişlerdir. Ancak etkilenmeyeceğini ifade eden katılımcılardan sadece 1’i bu soruyu uzunca cevap vermiştir.

*B2: Hayır değişmez. Eğer bir kişiye sırf politik duruşundan dolayı takip ediyorsam ve birden fikirlerimi değiştirirse tabiki de değişir. Ancak sadece vakit geçirmek ya da sanatını sevdiğim içinse politik duruşunu çok fazla önemsemem.*

Bu soruya cevap veren katılımcıların takip ettikleri şöhretlerle politik duruşları arasında bağ tespit edilmiştir. Eğer şöhretler farklı görüştelere ya baştan takip etmeme ya da takipten çıkma durumu söz konusudur. Bu noktada sadece 4 katılımcı doğrudan “benim için önemli değil” tavrını almıştır. Bu 4 kişi ayrıca önceki sorularda siyasetle ilgilenmediğini söyleyen 4 kişidir.

“Bir siyasi partiye ya da kişiye oy verirken ünlülerin neler söylediğini ya da genel duruşunu dikkate alırsınız” sorusu katılımcılara yöneltilen bir diğer önemli soruydu. 2 katılımcı dışında 10 katılımcı net şekilde oy verme sürecinde şöhretlerin kendilerini kesinlikle etkilemeyeceğini ifade etmiştir. Bir katılımcı şöhretlerden etkilenenleri “cahil” ve “kişilikleri oturmamış” olarak tanımlamıştır. Bir diğer katılımcı ise (B) “sanatçıların fikir önderi olmada başarılı olduklarını pek düşünmüyorum. Çoğu epey cahil bu konularda” ifadelerini kullanmıştır. 10 katılımcının birçoğu cümle içinde “asla”, “kesinlikle hayır”, “hiç” gibi kelimeleri kullanmıştır. 2 kişi ise şöhretlerin, oy verme davranışlarında değişikliğe neden olabileceğini ifade etmiştir.

*E: Zaman zaman dikkate alırım ama politik konularda kıt düşünceliyimdir ben*

*C: Söyleneni dinlerim, kendi kafamda bir süzgeçten geçirir ve düşünürüm. Daha sonra kararımı veririm.*

Bir başka soruyla beraber katılımcılardan “karşı çıktıkları bir konu ya da düşünce hakkında takip ettikleri bir şöhretin açıklamasından dolayı fikirlerinin değişip değişmediği” hakkında düşünceler istenmiştir. 9 katılımcı net bir şekilde herhangi bir fikir ya da düşünceye karşıt olma durumunun bir şöhret sayesinde değişime uğramadığını dile getirmiştir. Bu noktada, 9 katılımcının önemli bir çoğunluğunun “asla” yaklaşımı içinde olduğu gözlenmiştir. E’nin bu konudaki cevabı oldukça dikkat çekicidir.

“Hayır, hiç olmadı”. Birkaç soruyu art arda “hiç olmadı” şeklinde cevapladıktan sonra “bir açıklama yapmak istiyorum. Özellikle şarkı ve oyunculuk alanında birçok ismin Türkiye’yi dahi düzgün konuşamadığını gördüğüm için onların birikimlerine güvenmiyorum. Güvendiğim isimler ise çığırkanlık yapmamayı tercih eden isimler. Onlar da zaten görüşlerini çok açık etmiyorlar.”

3 katılımcı ise zaman zaman değişiklikler yaşayabileceğini ifade etmişlerdir. Ancak bu değişim yine kendi siyasi duruşlarına yakın takip ettikleri şöhretlerden kaynaklanmalıdır. Bu noktada bahsedilen değişim çok keskin bir değişim değildir.

“Şöhretlerin sosyal medya hesapları sayesinde daha ulaşılabilir olmasının kişiler üzerindeki algısını ve politik etkisini” sordüğümüzda ise 10 kullanıcının ulaşılabilir şöhret kavramını algılamakta zorluk çektikleri görülmüştür. Bunun nedeni sadece televizyon ya da sinema filmlerinde görünen şöhretlerin günümüzde azlığı ve bağlantılı olarak katılımcıların yaşlarıdır. Bu noktada, ulaşılabilir/ulaşılabilir şöhret arasındaki anlam farkının birçok kez açıklaması gerekmiştir. Ancak katılımcıların tüm düşüncelerinin “ulaşılabilir şöhret” üzerinden şekillendiği anlaşılmıştır. Bir katılımcı bu konuda tüm katılımcıların yaklaşımını özetleyen bir açıklama yapmıştır:

*K: Kimse ulaşamaz değildir. Böyle bir şey düşünmedim.*

Katılımcılardan Y ise şöhrete ulaşabilmenin o kişiyi gözünde daha sempatik kıldığını ifade etmiştir.

## **7. Değerlendirme**

Bu çalışmanın bulguları üzerinden birçok çıkarım yapmak mümkündür. İlk olarak literatür kısmında tartışılan şöhret, ün, toplumsal figür, yıldız, kahraman ve şöhretimsi gibi kavramların günümüzde oldukça muğlak bir noktada olduğu derinlemesine görüşmelerde de ortaya çıkarılmıştır. Ancak katılımcıların siyasetçileri ve gazetecileri şöhret olarak algılamadığı görülmüştür.

Derinlemesine görüşmeler sonucu elde edilen sonuçlara göre, hiçbir katılımcı geleneksel medya araçlarını kullanmamaktadır. Hemen hemen tüm katılımcılar gelişmeleri ya da şöhretleri sosyal medya üzerinden takip etmektedirler. Bu noktada, ifade ettikleri tüm ekran süreleri ise sadece akıllı telefon ve bilgisayar için ifade edilmiştir. Ayrıca dergi ve gazetelerden gelişmelere ulaştığını ve düzenli olarak şöhretleri takip ettiğini söyleyen katılımcı çıkmamıştır. Katılımcıların şöhret olarak nitelendirdikleri ve takip ettikleri kişilerin birçoğu sadece sosyal medyada görünür olan kişilerdir. Bu sonuç, şöhretimsilerin etkin olduğu ya da gelecekte daha etkin olacağı çıkarımına neden olabilmektedir.

Katılımcıların 4’ü siyasetle ilgilenmediklerini ifade etmiştir. Bu kişiler takip ettikleri şöhretlerin siyasi duruşlarını bilmemekte ve ilgilenmemektedirler. Bunun dışında kalan 8 kişi ise bir şekilde siyasi olayları ya da kişilikleri sosyal medyadan takip etmektedirler.

Katılımcılardan 11’i şöhretlerin ulaşılabilir olmasının yaratacağı etki üzerine önemli görüşler sunamamıştır. Katılımcıların yaş aralığı düşünülürse büyük çoğunluğu dijital yerli olarak tanımlanabilecek kişilerdir ve geleneksel medya kültürünün ortaya koyduğu ulaşılabilir olma durumu hakkında herhangi bir deneyime sahip değillerdir. Bu noktada “ulaşılabilir şöhret” onlar için mümkün değildir. Ulaşılabilirlik konusunda herhangi bir değişimin nasıl yaşandığını da dolayısıyla sağlıklı bir şekilde tespit edememişlerdir.

Katılımcılardan elde edilen bulgulara göre, katılımcıların büyük çoğunluğu takip ettikleri şöhretlerin kendi siyasi duruşlarını etkilemeyeceğini ifade etmektedirler. Yine büyük çoğunluk şöhretlerin kendi görüşleri üzerinde önemli değişimler yaratmayacağını iddia etmektedirler. İlk etapta takip edilen şöhretlerin katılımcılar üzerinde herhangi bir siyasi ya da ideolojik etkiye sahip olamayacağı söylenebilir ancak yapılan mülakat sonucu katılımcıların hali hazırda siyasi duruşunu ve hayata bakışını bildiği şöhretleri takip ettiği gözlemlenmiştir. Nitekim araştırma sonucunda, her ne kadar üniversite öğrencileri şöhretlerin siyasi duruşundan etkilenmediklerini söyleseler de zaten büyük çoğunluğun kendi siyasi görüşüne ve hayata bakışına göre şöhretleri takip ettiği tespit edilmiştir. Jackson’un (2008) önceki bölümlerde değindiğimiz yaklaşımı yeniden tartışmaya açılabilir. Ona göre, şöhretler karar ve oy verme pratiklerindeki değişimden ziyade insanların belli bir görüşe olan inançlarını ve enerjisini yükseltebilir, inançlarına ve değerlerine daha da bağlanmasına neden olabilir. Buna benzer bir sonuç bu çalışma için de oldukça anlamlı olacaktır.

Bu çalışmadan elde edilen bulgular şüphesiz sadece bir grubun ya da topluluğun şöhrete bakış açısını sunmaktadır. Daha büyük ve çeşitlenmiş katılımcılarla çalışma genişletilebilir ve sonuçlar daha geniş bir bakış açısıyla ele alınabilir.



## Kaynakça

- Adorno, T. W., & de Almeida, J. M. (2002). *Indústria Cultural E Sociedade*. São Paulo: Paz e Terra.
- Aydın, O. Ş. (2018). *Şöhret Kültürü: Toplumsal Değişim Ve Medyanın Rolü*. Yayınlanmış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Bauman, Z. (2005). *Liquid life*. Malden: Polity Press.
- Becker, A. B. (2013). Star power? Advocacy, Receptivity, And Viewpoints On Celebrity Involvement in Issue Politics. *Atlantic Journal of Communication*. 21(1). 1-16.
- Boorstin, D. J. (1962). *The Image or What Happened To The American Dream*. New York: Atheneum.
- Braudy, L. (1997). *The Frenzy of Renown: Fame & Its History*. NewYork: Vintage Books.
- Brown, W. J., & Fraser, B. P. (2003). Celebrity Identification in Entertainment-Education. In *Entertainment-education and social change*. 119-138. Routledge.
- Cashmore, E. (2006). *The Black Culture Industry*. London: Routledge.
- Choi, C. J., & Berger, R. (2010). Ethics of Celebrities and Their Increasing Influence in 21st Century Society. *Journal of Business Ethics*. 91(3). 313-318.
- Ciulli, A. (2006). Bloggers As Public Figures. *Public Interest Law Journal*. 16. 255-283.
- Cooper, A. F. (2008). Beyond One Image Fits All: Bono And The Complexity of Celebrity Diplomacy. *Global Governance*. 14. 265.
- Çimen, A. (2019). *Şöhret ve Mahremiyetin Sınırlarına Yönelik Bir Soykütük Analizi: Pazar Dergisi*, Master's thesis, Başkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Daniels, D. M. (1983). Public Figures Revisited. *William & Mary Law Review*, 25. 957-968.
- David, C. C., & Atun, J. M. L. (2015). Celebrity Politics: Correlates of Voting For Celebrities In Philippine Presidential Elections. *Social Science Diliman*, 11(2). 1-23.
- Driessens, O. (2013). The Celebrityization of Society And Culture: Understanding The Structural Dynamics of Celebrity Culture. *International Journal Of Cultural Studies*. 16(6). 641- 657.
- Fan, D. P., & Tims, A. R. (1989). The Impact of The News Media On Public Opinion: American Presidential Election 1987–1988. *International Journal of Public Opinion Research*. 1(2). 151-163.
- Fletcher M. E. (2004) The Power of Endorsements. *Campaign & Elections Inc.*, July 2004, 23, <http://web.lexis-nexis.com>.
- Furedi, F. (2010). Celebrity Culture. *Society*. 47(6). 493-497.
- Garthwaite, C., & Moore, T. The Role of Celebrity Endorsements in Politics: Oprah, Obama, and the 2008 Democratic Primary, 2009.
- Green, D. (2003). Almost Famous: Reality Television Participants as Limited-Purpose Public Figures. *Vand. J. Ent. L. & Prac*. 6. 94.
- Hautamaki, J., & Kaarto, H. (2006) 'Politics Goes Entertainment', *Helsing in Sanomat*, 3 December [online]. (Retrieved Feb. 23, 2012 from)
- Hovland, C. I., & Weiss, W. (1951). The Influence Of Source Credibility On Communication Effectiveness. *Public Opinion Quarterly*. 15(4). 635-650.
- Jackson, D. J., & Darrow, T. I. (2005). The Influence Of Celebrity Endorsements On Young Adults' Political Opinions. *Harvard International Journal of Press/Politics*. 10(3). 80-98.
- Jackson, N. (2008). *Bono's Politics: The Future of Celebrity Political Activism*. VDM Publishing.
- Janet C. Harris. (1994). *Athletes and the American hero dilemma (Vol. 4)*. Human Kinetics Publishers.
- Kurzman, C., Anderson, C., Key, C., Lee, Y. O., Moloney, M., Silver, A., & Van Ryn, M. W. (2007). Celebrity Status. *Sociological Theory*. 25(4). 347-367.
- Lowenthal, L. (1961). *Literature, Popular Culture, And Society*. Pacific Books.

- Marshall, P. D. (1997) *Celebrity and Power: Fame in Contemporary Culture*. London: University of Minnesota Press.
- Marwick, A. E., & Boyd, D. (2011). I Tweet Honestly, I Tweet Passionately: Twitter Users, Context Collapse, And The Imagined Audience. *New Media & Society*. 13(1). 114-133.
- Maurstad, Tom. From Hollywood to Washington: Blurring The Boundaries Between Politic And Pop Culture, February 6, 2004, <http://web.lexis-nexis.com>.
- Mazzoleni, G., & Schulz, W. (1999). "Mediatization" of Politics: A Challenge For Democracy? *Political Communication*. 16(3). 247-261.
- Milner, M. (2010). Is Celebrity A New Kind of Status System?. *Society*. 47(5). 379-387.
- North, A. C., Desborough, L., & Skarstein, L. (2005). Musical Preference, Deviance, And Attitudes Towards Music Celebrities. *Personality And Individual Differences*. 38(8). 1903-1914.
- O' Regan, V. R. (2014). The Celebrity Influence: Do People Really Care What They Think? *Celebrity Studies*. 5(4). 469-483.
- Pease, A., & Brewer, P. R. (2008). The Oprah Factor: The Effects of A Celebrity Endorsement In A Presidential Primary Campaign. *The International Journal of Press/Politics*. 13(4). 386-400.
- Ribke, N. (2015). *Genre Approach to Celebrity Politics*. London: Palgrave Macmillan.
- Rojek, C. (2004). *Celebrity*. London: Reaktion Books.
- Prensky, M. (2001). Digital Natives, Digital Immigrants. *On The Horizon*. 9. 1-6.
- Sabuncuoğlu, A., & Gülay, G. (2014). Sosyal Medyadaki Yeni Kanaat Önderlerinin Birer Reklam Aracı Olarak Kullanımı: Twitter Fenomenleri Üzerine Bir Araştırma. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*. 38. 1-24.
- Schauer, F. (1983). Public Figures. *William & Mary Law Review*. 25. 905-935.
- Schuessler, A. A. (2000). Expressive Voting. *Rationality and Society*. 12(1). 87-119.
- Grimes, Christopher. Doubts Growing On Celebrity Endorsements. *The Financial Times*, February 4, 2004, 9, <http://web.lexis-nexis.com>
- Sezgin, A. A. (2016). Türkiye'de Instagram Fenomenleri: Sosyal Paylaşım Ağlarında İnşa Edilen Yaşamların Kültürel Analizi. *Journal Of International Social Research*. 9(43). 2144-2150.
- Spears, N., Royne, M., & Van Steenburg, E. (2013). Are Celebrity-Heroes Effective Endorsers? Exploring The Link Between Hero, Celebrity, And Advertising Response. *Journal Of Promotion Management*. 19(1). 17-37.
- Street, J. (2012). Do Celebrity Politics and Celebrity Politicians Matter?. *The British Journal of Politics and International Relations*. 14(3). 346-356.
- Strömbäck, J. (2008). Four Phases of Mediatization: An Analysis of The Mediatization of Politics. *The International Journal of Press/Politics*. 13(3). 228-246.
- Turner, G. (2013). *Understanding celebrity*. London: Sage.
- Van Krieken, R. (2012). *Celebrity Society*. Canada: Routledge.
- Veer, E., Becirovic, I., & Martin, B. A. (2010). If Kate Voted Conservative, Would You?: The Role of Celebrity Endorsements in Political Party Advertising. *European Journal of Marketing*. 44(3-4). 436-450.
- West, D. M., & Orman, J. M. (2003). *Celebrity Politics*. New Jersey: Prentice Hall.



# Middle Black Sea Journal of Communication Studies

International Peer-Reviewed Journal

<http://dergipark.gov.tr/mbsjcs>



Research/Araştırma

Middle Black Sea Journal of Communication Studies. 2020. 5(2): 96-107.



## Üniversite Öğrencilerinin Kariyer Planlaması: Büro Yönetimi ve Yönetici Asistanlığı Öğrencileri Örneği<sup>1</sup>

**Şule Eren<sup>2</sup>**

Hitit Üniversitesi,

Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, Pazarlama ve Reklamcılık Bölümü

**Sinan Kaya<sup>3</sup>**

Ondokuz Mayıs Üniversitesi,

İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü

### Özet

Bu çalışmanın amacı, üniversite öğrencilerinin kariyer planlamaları ile ilişkili faktörleri incelemektir. Bu kapsamda üniversite öğrencilerinin kariyer planlaması kavramına yönelik geliştirdikleri analogiler, kariyer planlamalarını etkileyen faktörler, kişilik özellikleri ve gelecek beklentileri, Schein'in kariyer değerleri çerçevesinde incelenerek değerlendirilmiştir. Çalışma, nitel araştırma yöntemlerinden, olgubilim araştırmasıdır. Araştırmanın çalışma grubunu, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Büro Yönetimi ve Yönetici Asistanlığı Bölümü'nde öğrenim görmekte olan 16 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmanın verileri odak grup görüşmesi yöntemiyle toplanmış, elde edilen veriler ise içerik analiz yöntemi kullanılarak çözümlenmiştir. Araştırmanın sonuçları, katılımcıların kariyer planlamalarında genellikle kolay ve hızlı bir şekilde meslek edinme düşüncesinin olduğunu göstermiştir. Ayrıca, katılımcıların kendilerine ait yeterlikleri, özellikleri ve seçtikleri meslekleri yeterince tanımadıkları belirlenmiştir. Katılımcılar henüz bir meslekte kariyerlerine devam etmiyor olmasına rağmen; Schein'in kariyer değerlerinden girişimcilik/yaratıcılık, kendini adama ve hayat tarzı değerlerinin, kariyer planlamalarında etkili olan baskın faktörler olduğu görülmüştür.

**Anahtar Kelimeler:** Kariyer, kariyer planlaması, kariyer değerleri, schein'in kariyer değerleri, odak grup.

<sup>1</sup> Bu makale, 4 Mayıs 2018 tarihinde gerçekleştirilen 16. Ulusal Büro Yönetimi ve Sekreterlik Kongresi Sempozyumu'nda sözlü olarak sunulan ve tam metni basılmayan "Üniversite Öğrencilerinin Kariyer Planlaması Üzerine Bir Çalışma: Büro Yönetimi ve Yönetici Asistanlığı Öğrencileri Örneği" başlıklı tebliğin içeriği geliştirilerek ve kısmen değiştirilerek üretilmiş halidir./ This article is the final version of an earlier announcement called "16th National Office Management and Secretarial Congress Symposium" held on May 4, 2018, the content of which has now been developed and partially changed.

<sup>2</sup> Öğr. Gör., Tel.: +90 364 222 1555 -3630, E-Mail Adresi: [suleeren@hitit.edu.tr](mailto:suleeren@hitit.edu.tr)

<sup>3</sup> Dr.Öğr. Üyesi, Tel.: +90 362 312 1919 -7920, E-Mail Adresi: [sinan.kaya@omu.edu.tr](mailto:sinan.kaya@omu.edu.tr)

## Career Planning of University Students: An Example of Office Management and Executive Assistance Students

### Abstract

The aim of this study is to examine the factors associated with career planning of university students. In this context, the analogies developed by the university students for the concept of career planning, the factors affecting their career planning, personality traits and future expectations were evaluated and evaluated within the framework of Schein's career values. The study is a phenomenological study of qualitative research methods. The study group consisted of 16 students who were studying at Hitit University, Vocational School of Social Sciences, Office Management and Executive Assistantship. The data of the study were collected by focus group interview method and the collected data were analyzed by using content analysis method. The results of the study showed that the participants were generally thinking about getting a profession quickly at the same time in their career planning. In addition, it was determined that the participants did not know their qualifications, qualifications and the professions they chose. Although the participants are not actively continuing their careers in an occupation; Schein's career values, entrepreneurship/creativity, dedication and lifestyle values were the dominant factors influencing career planning.

**Key Words:** Career, career planning, career values, schein's career values, focus group.

© 2020 OMU

### 1. Giriş

Kariyer “yol”, “koşu yeri”, “geçit” gibi anlamları içeren İngilizce “career” sözcüğünün Türkçe sözlükte karşılığı olarak kullanılmaktadır (İbicioğlu, 2011: 12). Kariyer yalnızca iş değil, bireylerin sosyal hayatlarından etkilenen ve çalıştıkları kurumlarca yönetilen gelişim sürecindeki duygu, davranış ve tutumları içeren aktif bir çabadır. Kariyer kavramı ile ilgili yapılmış olan tanımlara bakıldığında “çalışma yaşamında ilerleme sağlayıcı bir başarı elde edebilmek amacıyla bireyin izlediği yol, süreç veya çalıştığı alan” olarak ifade edilmektedir. Kariyer sözcüğü yerine göre kişisel yükselme ya da kişinin meslekteki gelişimi anlamlarında kullanılmaktadır (Noe, 2009: 22). “Kariyer” kelimesi ülkemizde “iş” ve “meslek” kelimelerinin tam karşılığı olarak kullanılmaktadır. Bireylerin mesleki alanlarında dikey yükselme geleneği, bilgi toplumunda değişmeye başlamıştır, bireyler farklı farklı alanlarda kendilerini geliştirmek durumunda kalmakta ve meslek alanlarında yatay ilerlemeleri de mesleki gelişmeleri içinde düşünülmektedir (Yılmaz vd., 2012: 19). Günlük hayatta kariyer, ilerlemek, meslek, iş hayatı, başarı, bireyin iş yaşamı boyunca üstlendiği roller ve bu roller ile ilgili deneyimler anlamlarında kullanılmaktadır. Kariyer tek başına dikey yönlü bir gelişim şeklinde düşünülmemelidir. Çünkü kişiler sabit konumda çalışırken de alanları ile ilgili donanımlarını artırarak kariyerini geliştirebilir. Kişinin iş hayatı ile alakalı her türlü deneyimi kariyer sağlamaktadır. Kişinin kariyeri değerlendirilirken var olan bir standart yoktur. Başarılı, hızlı veya başarısız, yavaş ilerleme kastedilmez (Çiftçi ve Cevher, 2014: 222). Bireylerin iş hayatı boyunca herhangi bir iş kolunda başarılı olması, ilerlemesi, tecrübe ve maharet edinmesine dair bir kavram olarak kariyer; bireyin çalışma yaşamındaki konumlar, bu konumlar ile ilgili tutumu, davranışları ve yaptığı işleri kapsamaktadır (Sağdıç ve Demirkaya, 2009: 246).

Bireylerin meslek seçiminde de büyük önem taşıyan kariyer, insanın doğumundan, yetiştirilmesine, ebeveynlerinin ve akrabalarının tutumundan, ailesinin pozitif ya da negatif yönlendirmesine, eğitiminden, bireysel özelliklerine kadar birçok değişkenin etki ettiği bir kavram olarak ifade edilmektedir (Özdemir ve Mazgal, 2012: 99). Bireyin kariyer tercihi, istek ve ihtiyaçları ile alakalı alanını ve yeteneklerini en doğru noktada birleştiren bir seçimdir. Böyle bir tercihin sonunda çalışan kişi, işinden tatmin olurken daha yüksek performansla işini sürdürür. Aynı zamanda kendisinin değerli olduğunu, anlamlı ve önemli bir işte çalıştığını, yaptığı işe ve çalıştığı ortama değer kattığını düşünür (Barutçugil, 2004: 25).

Kariyer seçimi, günlük hayatta sıkça karşılaştığımız, bireyin hayatında vermek zorunda olduğu en önemli kararlar arasında yer almaktadır. Bu alanda yapılan çalışmalar, genç bireylerin edinmiş oldukları bilgi birikimi, kariyer hedefinde belirlemiş olduğu muhtemel işe karşı duyduğu ilgi, sahip olduğu değerler ile yaşayacağı tatmin gibi faktörler ile kişisel özelliklerinin meslek seçimi kararında etkili olduğunu ortaya koymaktadır. Bireylerin sosyo-ekonomik durumları ve

ailelerinin tercihlerine etkisi gibi etkenlerde ülkeden ülkeye, kültürden kültüre farklılık göstermekte ve meslek seçiminde etkili olabilmektedir (Genç, Kaya ve Genç, 2007: 53).

Anılan'a göre; "kişiler, planlama yaparak kariyerini seçerken birçok faktörden de etkilenmektedir. Bunlar; yaş, cinsiyet, sahip olduğu karakter özellikleri, ailesi, kardeş sayısı, yakın ilişkide bulunduğu kişiler, okul öncesi ve okul dönemindeki eğitimi, ihtiyaçları, sahip olduğu ilgileri ve değerler sistemi, benlik kavramı, genel ve özel yetenekleri, diğer kişilik özellikleri, içinde yaşadığı çevrenin özellikleri, ekonomideki mevcut iş alanları ve istihdam koşulları ile piyasadaki arz ve talep durumu gibi çeşitlilik göstermektedir" (Anılan, Çemrek ve Anagün, 2008: 339). Dolayısı ile bunlarla ilişkili olarak da kazanılan bireysel özellikler ön plana çıkmaktadır. Kişiliğin, karakterin oluşumunda etkili olan duygu, düşünce ve başarılar, psikolojik güç gibi öğeler kişinin kariyer tercihi serüveninde kendini göstermektedir. Kişiliğin kariyer seçimine yönelik etkisi üzerine hazırlanmış olan birçok model bulunmaktadır. Schein'in Kariyer Değerleri çerçevesinde oluşturulan Kariyer Çapaları Modeli, meslek ve kariyer seçiminde etkili olduğu kabul edilen değerlere ilişkin en geniş kabul gören modellerden biridir (Gezen ve Köroğlu, 2014).

### 1.1. Schein' in Kariyer Değerleri

"Kariyer değerleri (career anchors)" kavramı 1961 yılında "Edgar Schein" tarafından Massachusetts Teknoloji Enstitüsü'nde gerçekleştirmiş olduğu bir araştırma sonucunda ortaya çıkmıştır. Schein'e göre kariyer değerleri, kişinin kendisinin farkına vardığı kapasite ve kabiliyetleri, temel değerleri ile güdü ve ihtiyaçlarından meydana gelen benlik kavramıdır. Bireye has özellikleri içeren bu birleşim, kişilerin kariyer tercihlerinde oldukça önemli rol oynamaktadır (Bayram, Gürsakal ve Aytaç, 2012: 188). "Kariyer değerleri" Schein tarafından üç boyut üzerinden değerlendirilmektedir. Bunlar, "yetenek temelli değerler, ihtiyaç temelli değerler ve değer temelli değerler" şeklinde boyutlandırılmıştır (Batur ve Adıgüzel, 2014: 338). Çalışmanın orijinalinde Schein, Kariyer Değerleri Kümesi'ni beş grupta toplamıştır. Ancak sonrasında daha farklı ve geniş mesleki gruplarla yapılan çalışmalarda ilave üç grup daha kariyer değerlerine eklenmiştir. Edgar Schein'in geliştirmiş olduğu kariyer değerleri şunlardır:

#### 1.1.1. Teknik/Fonksiyonel Yetkinlik

Teknik veya fonksiyonel kariyer değerine sahip olan bireyler için başarının tanımı, yetenekli oldukları alanda uzmanlaşmak ve uzmanlaştıkları alanda en iyi olmak için mücadeleci olmaktır. En belirgin kariyer değeri, çalışmakta olduğu işe ve göreve daima yönelik olmak, teknik becerilerini, yapabildiklerini gösterme isteğidir.

#### 1.1.2. Genel Yönetsel Yetkinlik

Duygusal denge ve iyi ilişkiler geliştirme ve aynı zamanda problem çözme konusunda becerikli kişiler genel yönetsel yetkinlik kariyer değerine sahip kişilerdir. Bu grup içinde bazılarının ilk hedefi, idari yeteneklerini geliştirmek olmasına karşın, bazıları yönetici olmak için ekstra çaba harcarlar ve kariyer deneyimlerinin bu konuda yeterli olduğuna inanırlar.

#### 1.1.3. Girişimcilik/Yaratıcılık

Girişimcilik veya yaratıcılık kariyer değerine sahip kişiler, bireysel olarak üretmekten, meydana getirmekten zevk alan, kendine ait işi yapma isteği yüksek olan kişilerdir. Bu bireyler uğraşlarından çabuk sıkılırlar ve projeden projeye koşmayı yeni şeylerle uğraşmayı severler. Yönetmekten ve yönetilmekten hoşlanmayan bu bireyleri kendilerini heyecanlandıracak yeni buluşlarla uğraşmak daha mutlu etmektedir.

#### 1.1.4. Güvenlik/İstikrar

Bu kariyer değerine sahip kişilerin iş ve istihdam güvenliği, kariyer seçiminde en belirleyici etkiye sahiptir. Güvenlik değerini önemseyen bu kişiler, geleceklerinin garanti altında olmasını isterler. Bu kişiler için güvenlik demek iş güvenliği demektir, daimi iş garantisi sağlamak için kamuda çalışmak isterler ve kariyer hedeflerinde buna oldukça dikkat ederler.

#### 1.1.5. Özerklik/Bağımsızlık

Kendilerine ne yapacaklarının söylenmesinden hoşlanmayan, özgürlüğüne düşkün olan özerklik /bağımsızlık kariyer değerindeki bu tipler, örgütsel sınırlamalar altında çalışmak istemezler.

### 1.1.6. Hayat Tarzı

Çalışacağı ortamda hayat tarzı değerine önem veren bu kişiler ise, aile değerlerine önem veren organizasyonlarla ilgilidirler. Meslek hayatı ve özel hayatı arasındaki dengeyi önemseyen yaşamda ikisinin farklı yerleri olduğuna inanan bireylerin tercih ettiği kariyer değeridir.

### 1.1.7. Saf Meydan Okuma

Rekabet etmeyi, zor olan problemlerle uğraşmayı ve sonunda da kazanmayı seven kişiler saf meydan okuma kariyer değerine sahip kişilerdir.

### 1.1.8. Kendini Adama

Kendini adama değerine sahip kişiler ise bireysel ve sosyal değerlere saygılı, başkalarına yardım eden, kendini başarıya adayan, dünyayı geliştirme çabasında olan ve iş yaşamlarını topluma faydalı olma yönünde şekillendiren kişilerden oluşmaktadır (Bayram, Gürsakal ve Aytaç, 2012: 186).

- Teknik/fonksiyonel yetkinlikler, genel yönetsel yetkinlik ve girişimcilik/yaratıcılık gibi kariyer değerleri kişilerin meslek alanları ile ilgili kabiliyetlerine dayanmaktadır.
- Hayat tarzı, özerklik/bağımsızlık, güvenlik/istikrar gibi kariyer değerleri, kişinin güdülerine ve gereksinimlerine dayanmaktadır. Bu değerler, kişisel arzular ve kişinin özel hayatı ile uyumlu çalışma ortamını zorunlu hale getirmektedir.
- Diğer kariyer değerlerinden meydan okuma ve kendini adama değerleri ise kişinin öncelikleri yani değer yargıları ile alakalıdır. Bu kariyer değerleri, örgüt kültürü ve meslek ile tutarlı bir kişilik üzerine odaklanmaktadır (Batur ve Adıgüzel, 2014: 338).

Schein'a göre, belirlemiş olduğu bu kariyer değerleri, kişinin iş hayatı ve sosyal hayatı boyunca yaşamış olduğu deneyimler yoluyla gelişmektedir. Kişinin kariyer seçiminde rol oynayan en önemli unsurlardan olan bu değerler, bireyin değiştiremeyeceği ve vazgeçemeyeceği kendine has önemli unsurlardır. Bireyin kariyer seçimi ve kariyer değerleri ile tutarlı ise, birey kariyeri ile özdeşleşmektedir ve kişi kabiliyeti, ihtiyacı ve değerlerinin farkındadır. Örneğin, teknik alana ilgisi olan ve bu alanda yeterli olduğuna inanan bir makine teknikeri, yönetim kademelerine yönelmek yerine, tekniker olarak sahada, teknik alanda kalmak isteyecektir.

Bireyler kariyer seçimini yaparken öncelikle, kariyer değerlerini uygulanabilir şekilde kodlayarak, kendisi adına en uygun olan kariyer seçimini yapacaktır (Pilavcı, 2007: 32). Seçmiş olduğu kariyer değerlerini meslek hayatında kullanabilen birey, işini mutlu ve severek yaparken çalışmış olduğu şirkete bağlılığı da yüksek olmaktadır. Schein, özellikle kariyer seçimi ile kariyer değerleri birbiri ile örtüşen bireylerin, iş tatmini, görevde yükselme, işe bağlılık, istikrar, verimlilik ve psikolojik olarak kendini iyi hissetme gibi olumlu sonuçlar elde edeceği üzerinde durmaktadır (Başol, Bilge ve Kuzgun, 2012: 62).

Bu bağlamda yapılan araştırmada Schein' in Kariyer Değerleri Modeli çerçevesinde Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu öğrencileri, kariyer değerleri açısından incelenmiştir. Çalışma, büro yönetimi ve yönetici asistanlığı bölümünde okumakta olan öğrencilerin kariyer planlamalarını etkileyen faktörleri incelemek açısından önemlidir.

## 1.2. Çalışmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, üniversite öğrencilerinin kariyer planlamaları ile ilişkili faktörleri incelemektir. Bu kapsamda üniversite öğrencilerinin kariyer planlaması kavramına yönelik geliştirdikleri analogiler, kariyer planlamalarını etkileyen faktörler, kişilik özellikleri ve gelecek beklentileri Schein'in kariyer değerleri çerçevesinde incelenerek değerlendirilmiştir.

## 2. Yöntem

Bu araştırmada, Büro Yönetimi ve Yönetici Asistanlığı Bölümü öğrencilerinin kariyer planlamaları ile ilişkili faktörleri incelemek için nitel araştırma desenlerinden olgubilim (fenomenoloji) deseni kullanılmıştır. Olgubilim deseni, günlük hayat içerisinde farkında olduğumuz ancak derinlemesine ve ayrıntılı bir anlayışa sahip olmadığımız olgulara

odaklanmaktadır. Olgular, yaşadığımız dünyada olaylar, deneyimler, algılar, yönelimler, kavramlar ve durumlar gibi çeşitli biçimlerde karşımıza çıkabilmektedir. Bu olgularla günlük yaşantımızda çeşitli biçimlerde karşılaşabiliriz. Ancak bu tanışıklık, olguları tam olarak anladığımız anlamına gelmez. Bize tamamıyla yabancı olmayan aynı zamanda da tam anlamını anlayamadığımız olguları araştırmayı amaçlayan çalışmalar için olgubilim deseni bir araştırma zemini oluşturmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 128).

## 2.1. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Büro Yönetimi ve Yönetici Asistanlığı Bölümü'nde öğrenim görmekte olan 16 öğrenciden oluşmaktadır. Çalışma grubundaki öğrenciler, gönüllülük esasına dayalı olarak 1. sınıf birinci öğretim ve ikinci öğretimden 4'er öğrenci, 2. sınıf birinci öğretim ve ikinci öğretimden 4'er öğrenci olacak şekilde seçilmiştir. Çalışma grubundaki öğrenciler, 18-23 yaş aralığında, 8 kız ve 8 erkek öğrenciden oluşmaktadır. Çalışma grubundaki öğrencilerden 7'si erkeklerden oluşan 9 öğrenci Büro Yönetimi ve Yönetici Asistanlığı Bölümüne istemeden, 6'sı kızlardan oluşan 7 öğrenci ise isteyerek gelmiştir. Çalışma grubundaki öğrencilerin genel özellikleri Tablo 1'de gösterilmektedir.

**Tablo 1:** Çalışma Grubundaki Öğrencilerin Özellikleri

İsim Kodu	Yaş	Annenin ve babanın mesleği	Yaşadığı şehir	Bölümü isteme durumu	Mezun olunan lise türü
K1	22	Anne bakıcı – Baba vefat	Ankara	✗	Meslek Lisesi
K2	21	Anne ev hanımı – Baba emekli	Çorum	✓	Düz Lise
K3	20	Anne ev hanımı – Baba aşçı	Ankara	✓	İmam Hatip Lisesi
E1	22	Anne bakıcı – Baba emekli	Çorum	✗	Açık öğretim Lisesi
E2	21	Anne ev hanımı – Baba emekli	Çorum	✗	İmam Hatip Lisesi
E3	22	Anne bakıcı – Baba emekli	Çorum	✗	Düz Lise
K4	20	Anne bakıcı – Baba güvenlik şefi	İstanbul	✓	Meslek Lisesi
K5	20	Anne ev hanımı – Baba emekli	Çorum	✓	İmam Hatip Lisesi
K6	19	Anne – Baba Belediye işçisi	Bursa	✗	İmam Hatip Lisesi
E4	19	Anne ev hanımı – Baba emekli	Çorum	✗	İmam Hatip Lisesi
E5	18	Anne ev hanımı – Baba polis	Ankara	✗	Anadolu Teknik Lisesi
E6	21	Anne ev hanımı – Baba çalışmıyor	İstanbul	✓	Meslek Lisesi
K7	21	Anne ev hanımı – Baba emekli	Yozgat	✓	Meslek Lisesi
K8	21	Anne ev hanımı – Baba emekli	Çorum	✓	Meslek Lisesi
E7	23	Anne – Baba Çiftçi	Çorum	✗	Düz Lise
E8	21	Anne ev hanımı – Baba memur	Çorum	✗	Açık öğretim Lisesi

✓: Bölüme isteyerek gelen, ✗: Bölüme istemeden gelen; K: Kız, E: Erkek

## 2.2. Veri Toplama Yöntemi ve Veri Toplama Süreci

Araştırma verilerini elde etmek amacıyla odak grup görüşmesi yöntemi kullanılmıştır. Odak grup görüşmesi sürecinde ilk olarak katılımcılara kendilerini rahat ifade edebilmeleri ve rahat iletişim kurabilmeleri için aynı zamanda demografik bilgilerini de ortaya çıkaran giriş soruları (Kaç yaşındasınız? Ailenin mesleği nedir? vb.) sorulmuştur. Birinci soruda kullanılan analogi geliştirme, deneyimi olmayan öğrenciler için analogi yöntemi hakkında soru belirtilmeden bilgi verilmiştir. Odak grup görüşme soruları, yapılan alanyazın incelemesi ile oluşturulmuş, oluşturulan sorularla ilgili iki alan uzmanının görüşleri alınmıştır. Alınan uzman görüşleri doğrultusunda odak grup görüşme sorularına son şekli

verilmiştir. Odak grup görüşmeleri Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu binasında, araştırmacının odasında 2 gün içinde 4'er kişilik 4 grupta ayrı zamanlarda 1'er saatlik görüşmeler yapılarak gerçekleştirilmiştir. Çalışma grubundaki öğrencilerden izin alınarak görüşmeler ses kayıt cihazı ile kayıt altına alınmıştır. Odak grup görüşme soruları aşağıda verilmektedir;

1. Kariyer planlaması .... gibidir, çünkü .....
2. Kariyer kelimesi size neyi çağırıyor?
3. Sizce, kariyer seçiminizde önemli olan nedir?
4. Kişiliğinizin en güçlü yanı olarak neyi görüyorsunuz? Güçlü yanlarınız ve seçtiğiniz bölüm arasında bir ilişki var mı? Varsa ne türden bir ilişkidir?
5. Kariyer seçimi yaparken dikkate aldığınız kişiler oldu mu? Kimler?
6. Sizce, hangi faktörler kariyer seçimi yaparken göz önünde bulundurulmalı?
7. Kariyer seçimi yaparken araştırma yaptınız mı? Varsa ne tür araştırmalar yaptınız; açar mısınız?
8. Ne tür bir iş ortamında çalışmak istersiniz?
9. Bölümünüz sizin hayalinizdeki iş ortamını size sağlayacak mı?

### 2.3. Verilerin Analiz Edilmesi

Araştırmada toplanan bilgilerin çözümlemesinde "içerik analizi" metodu kullanılmıştır. İçerik analizinde öncelikle elde edilen verilerin mantık çerçevesinde kavramsallaştırılması daha sonra da ortaya çıkan kavramlara göre karmaşık olmayan bir biçimde mantıklıca düzenlenmesi ve buna göre elde edilen veriyi açıklayan temanın saptanması gerekmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2006). Böylece verilerin tanımlanması, sınıflandırılması, kodlanması ve kategorileştirilmesi sürecidir gerçekleşmektedir. Bu yöntem, elde edilen verilerin detaylı bir şekilde analize tabii olmasını gerektirir ve önceden netlik kazanmayan temaların oluşmasına olanak sağlar. Bu analiz yönteminde yapılan işlem, birbirini çağırıştıran verileri belirlenmiş kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bu verileri okuyanın anlamlandıracağı bir şekilde yorumlamaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2006: 139). Bu araştırmada, elde edilen bilgilerin analizi ve değerlendirilmesi araştırmacılar tarafından aşağıdaki şekilde gerçekleştirilmiştir:

Çalışmada ilk olarak her bir katılımcı kız öğrenci için K1, erkek öğrenci için E1 şeklinde kodlamalar oluşturulmuştur. Görüşme formunda oluşturulan sorulara verilen cevaplar araştırmacı tarafından derinlemesine araştırılmış ve tümevarımcı bir yaklaşımla, daha önceden belirlenmiş olan bir kod içeriği olmadan ifadelerin özüne bağlı kalınarak kodlamalar yapılmıştır. Oluşturulan kodlar bir araya getirilerek kodların, benzer yönleri ve farklı yönleri incelenmiş ve birbirine benzeyen kodlar arasında ortak noktalar tespit edilerek temalar oluşturulmuştur. Veriler tekrar gözden geçirilip araştırmacının oluşturduğu kodlar ve temalar karşılaştırılmış, alanda iki uzmanın görüşüne başvurulmuş kodların ve temaların son şekli belirlenip okuyanın anlayabileceği bir dille tanımlanmıştır. Daha sonra kodlara ve temalara ilişkin birbiriyle benzeyen görüşler gruplanmış, bulguların sunumunda katılımcıların şahsi olarak söylediği ifadelerden bazılarına yer verilmiştir. Elde edilen veriler neden-sonuç ilişkisi içerisinde irdelenerek bazı yargılara ulaşılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2006: 135).

Yapılan odak grup görüşmeleri yazılı hale getirildikten sonra içerik analizi yöntemi ile Edgard Schen'in Kariyer Değerleri Modeli dikkate alınarak her bir soru için kodlama cetveli oluşturulmuştur. Kodlama cetveli, modeli oluşturan 8 başlık dikkate alınarak katılımcıların vermiş oldukları cevaplar içinden kavramlar seçilerek oluşturulmuştur. Her bir kod, kariyer değerleri tablosunda yer alan açıklamalara uygun olan yerlere göre yerleştirilmiştir. Odak grup görüşme sorularından 1. soruda K5, E7, K7, K6, E5'in cevapları yeterli görülmediği için analize dâhil edilmemiştir. 3. soruda E6, 4. soruda E4, 6. soruda E6 cevaba katkı sağlamamıştır. Sorulardan 9. soru, 8. soruyu destekler nitelikte sorulduğu için analize dâhil edilmemiştir. E7 görüşmeler devam ederken ayrıldığı için 5.sorudan itibaren katkı sağlayamamıştır.



### 3. Bulgular

Odak grup görüşmesi için hazırlanan soruların cevapları yeniden gözden geçirilmiş ve bu doğrultuda oluşturulan kodlar aşağıdaki şekilde oluşturulmuştur.

S1: *Kariyer planlaması... gibidir, çünkü...*

Soru yöneltildikten sonra ilk olarak E1'den *"Bir yatırım gibidir. Yastığın altında para biriktirmek gibidir ilerde hayatına etki edecek şeylerin kişide birikimi gibidir"* cevabı gelmiştir. Cevap doğrultusunda *yatırım* kodu oluşturulmuş. E2'den *"Kariyer motosiklet gibidir benim için teker ve direksiyon gibi parçalardan oluşur kariyerde insan hayatının parçalarıyla şekillenen özgürlüktür"* cevabı geldiği için *özgürlük* kodu oluşturulmuştur. K3: *"Kariyer inşaat yapımı gibidir. Planla başlayarak sıralı bir şekilde ekleme yapılır sonunda yapılan işin elle tutulur gözle görülür hale gelmesidir"* demıştır. Buradan *planlama* kodu oluşturulmuştur. K4: *"Hayaldir bence hayalini gerçekleştirmektir. Kişi istediği mesleği yapıyorsa hayalini gerçekleştirmiş olur bence bu da onu mutlu eder"*; *hayal* kodu oluşturulmuştur. E3: *"Kariyer planlaması nefes gibi bir şeydir. İş hayatı için vazgeçilmez"*; K2: *"İstenilen yaşam tarzına ulaşmak için sarf edilen çabadır"*; *çaba* kodu oluşturulmuştur. K1: *"Kariyer planlaması çay gibidir. Önce tohum halinde toprağa ekilir çeşitli süreçte büyür sonra toplanır, sabırla demlenir ve sonra mükemmel bir tat ortaya çıkar"* cevabından *sabır* kodu oluşturulmuştur. K8: *"Kariyer planlaması bir çiftçiden örnek verirseniz bir tarımdır bir tarladır. Ekersen mahsulatını alırsın ekmezsen hiçbir şey alamazsın. Kariyerde böyle çalışırsın emek sarf edersin bir yerlere gelmek için bir şeylerden vazgeçersin maddi manevi her koşulda. Tarımda böyledir ekersin biçersin sularsın. Daha farklı yöntemleri vardır. Buna göre hasadını yaparsın kariyerde bu şekildedir"* demıştır. Bu cevap doğrultusunda *emek* kodu oluşturulmuştur. E8: *"Kariyer bir fidan gibidir aslında. Önce bir tohumu ekersin sonra bir ağaç olmasını beklersin. Birçok farklı yol denersin. Bir sürü meyve alırsın ağaçtan. Ama en güzel meyveyi seçersin ve satarsın. Kariyerde oradaki en güzel meyvedir"*; E5: *"Kariyer yaşam biçimidir. İnsanın nasıl yaşamak istediğini, ne yapmak istediğini belirler"*; *yaşam tarzı* kodu oluşturulmuştur. E4: *"Kariyer planı hayat gibidir belki de hayatın vazgeçilmezidir bir şeyleri planlarız peşine gideriz olur veya olmaz zaten bunun kendisi de plan veya olması gereken şeylerdir. Sınav gibidir ne kadar çalıştığımıza çabaladığımıza ve istikrarlı olduğumuza bağlıdır"*; *vazgeçilmez* kodu oluşturulmuştur. E6: *"Kariyer hayal ile başlar ona inanırsak başarabiliriz. Hayal bu planlamanın 1. basamağıdır. Planlama seviye seviye yükselir bunların sonucunda okul hayatında ve iş hayatında kariyer bölümüne varmış oluruz. Hayatın dönemeç noktalarından bir tanesidir"* demıştır. Görüldüğü üzere kariyer planlaması hakkında tüm katılımcılar farklı tanımlamalar kullanmıştır. Katılımcılardan E3, E8 ve E6 tarafından verilen cevaplarda analogi yönteminin tam olarak anlaşılmadığı için herhangi bir kodlama oluşturulamamıştır.

S2: *'Kariyer' kelimesi size neyi çağırıyor?*

Bu soru karşısında katılımcılardan E2: *"Parayı çağırıyor"*; E1: *"İş hayatındaki statü"*; K3: *"İnsanın istediği mevkiye gelebilmesi"*; K5: *"Hedef, insanın çabalayarak istediği yere ulaşması"*; K1: *"İnsanın istediği değeri görebilmesi için izlediği yol, izlenen yol"*; K2: *"Amaç üzerine yapılan işler, insanın gelecekte olmak istediği yer"*; K4: *"Yapmak istediği mesleği yapabilme mutlu olabile, para"*; E3: *"Emek ve çaba"*; E8: *"Bütün çabaların toplamıdır"*; K8: *"Zirve, kariyer bir çaba sarf etmektir. Azmetmektir. Liderliktir"*; E4: *"Hayal, gerçekle hayal arasındaki ince çizgidir"*; E6: *"İnanmışlığın sonucudur"*; K7: *"Daha iyi bir gelecek"*; E7: *"Hedeflere ulaşmak için izlenen bir yol gibidir"*; K6: *"Kişinin geleceğini değiştirme hayata bakış açısıdır"* şeklinde cevaplar gelmiştir. Katılımcıların cevapları doğrultusunda *para*, *statü*, *çaba*, *özgürlük*, *izlenen yol*, *iyi yaşam*, *mutluluk*, *liderlik/zirve* ve *gelecek* kodları oluşturulmuştur. Kariyer kelimesi her bir katılımcıya farklı çağrışımında bulunsa da çoğunluk olarak *çaba* (K5, E3, E8, K8) ve *statüyü* (E1, K3, K8) çağrıştırdığını görülmüştür.

S3: *Sizce, kariyer seçiminizde önemli olan nedir?*

Yapılan görüşmede bu soru açısından farklı farklı cevaplar alınsa da E1: *"Yetenek ve becerilerimiz bizim bölüm için cinsiyet etkili ama kritik noktadaki işler için aksine erkek sekreter seçiliyor. Mesela valilik gibi emniyet müdürlüğü gibi bölüme geldiğimde bu beni çok etkiledi ilk 2 gün derse gelmedim"*; E8: *"Kişisel yetenekler ve olanaklar, yaşantımızı ne derece etkiler, yettiğiniz ortam önemli"*; E6'nın *"İşe yatkınlığımız"* cevaplarından kişilerin kariyer seçiminde yetenek ve becerilerini dikkate aldıkları anlaşılmaktadır. K1, E2, K5'in cevaplarına baktığımızda ise iş sevgisi ve mutlu olmanın

kariyer seçimlerinde etkili olduğu ortaya çıkmıştır. K5, bu durumu şöyle ifade etmektedir: *“Mutlu olabilmek en önemlisi bence...”*

Erkek katılımcılar kariyer seçiminde cinsiyetin de özellikle büro yönetimi ve yönetici asistanlığı bölümü için etkili olduğunu söyleseler de (E3: *“...cinsiyetin çok büyük etkisi var okuduğumuz bölümde erkekler biraz daha ikinci aşamada kalıyor, bundan dolayı bayanlar dikkat çektiği için öncelik onların oluyor. Çevreden ne yapacaksın sen o bölümde kız mısın, diyorlar”*), kadın katılımcılar (K1: *“...E3’e cinsiyet konusunda katılmıyorum...”*) bu görüşü desteklememişlerdir. Cevaplar doğrultusunda kodlama cetveli şu şekilde oluşturulmuştur: Yetenek/beceri, deneyim, iş sevgisi, mutluluk vermesi, maaş, çevre, maddi getirisi, kendini tanımak, özgüven, işe yatkınlık.

*S4: Kişiliğinizin en güçlü yanı olarak neyi görüyorsunuz? Güçlü yanlarınız ve seçtiğiniz bölüm arasında bir ilişki var mı? Varsa ne türden bir ilişkidir?*

Yapılan görüşmede her bir katılımcı kendi kişilik özelliğinden bahsederken, kişilik özelliklerinin bölümle alakalı olup olmadığı hakkında da bilgi vermiştir. K2: *“Sorumluluk sahibi ve baskın bir karaktere sahibim hocam mesleğimle sorumluluğumu ilişkilendirebiliyorum çünkü sekreterlik yöneticinin asistanlığı büyük bir sorumluluk bunu da stajlarda gördüm benim karakterimle bölümümün ilişkili olduğunu düşünüyorum”*; K3: *“Ben yönetmeyi çok seviyorum ve karakterimin ona uygun olduğunu düşünüyorum. Büro Yönetimini ben hiçbir zaman asistanlık olarak görmedim çevrem ne kadar öyle görse de o yüzden Büro Yönetimini yönetici olarak görüyorum emir almaktan da nefret ettiğim için bu bölüme geldim. Kişiliğimle kesinlikle bağlantısı var yönetmeyi sevdiğim için geldim...”* diye cevaplamışlardır. E3: *“Organize işlerinde iyiyimdir. Pratik çözümler üretebiliyorum, dakiğimdir. Organize etmeyi planlı programlı işleri gayet yerinde yapabildiğimi düşünüyorum balo işlerinde de bunu gördüler seçtiğim bölümle ilişkisi olduğunu düşünüyorum bölümün organize işi olduğunu düşünüyorum”* diyerek kişilikleri ve seçmiş oldukları bölüm arasında olumlu ilişki olduğunu belirtirken, bölümle kişilik özelliklerinin alakalı olmadığını söyleyen katılımcılar da olmuştur. E2: *“Planlı çalışan bir insan değilim ben daha çok önem sırasına göre işleri hallederim... kafama ne eserse onu yaparım o yüzden bu bölüme isteyerek gelmedim aslında benim karakterimle tamamen ters bir iş”*; K6: *“Çok doğrucu ve dobrayım. İnsanlarla iletişim çok iyi ancak bir o kadar da sessizim o yüzden ilişkili olmadığını düşünüyorum”*; E4: *“Düşünmek ve sevgi güçlü yanımdır ben sevmeyi severim. Bence benim bir alakam yok”*.

Tüm katılımcılarla yapılan görüşme sonucunda sorumluluk sahibi, yönetmeyi seven, organize edici, uyumlu, güvenilir, özgür ruhlu, eğlenceli, girişken, düzenli, inatçı, konuşkan, öğrenmeye açık, fedakârlık, sıkılgan kodları oluşturulmuştur.

*S5: Kariyer seçimi yaparken dikkate aldığınız kişiler oldu mu?*

Yapılan görüşmede katılımcılar kariyer seçimlerinde ailelerin baskın olduğunu vurgulamışlardır. Ancak bu baskıların daha çok olumsuz yönde olduğunu yani seçimlerinden vazgeçmeleri yönünde olduğunu belirtmişlerdir. Örneğin; K3: *“... kimse benim bu bölüme gelmemi istemedi sekreter mi olacaksın gel benim sekreterim ol diyen hocam bile oldu ben ısrarcı oldum ailemde ısrarımı gördükçe ben bölümü anlattıkça ikna oldular şimdi yanımdalar ancak ailem yanımda olmasalardı hala devam etselerdi söylemeye, bırakabilirdim bölümü”*; K2: *“Benim ailem il dışına çıkmamı istemiyordu... Çevrede kız çocuğu gitmesin diye çok konuşuldu bu bölümü seçerken, ben de ailemin bir şey söylemesine izin vermedim eğer burada okuyacaksam ne okuyacağıma ben karar veririm dedim ve geldim”*; E3: *“Genelde çevre faktörü etkili oluyor ama bu olumsuz yönde oluyor, okuyup ta sekreter mi olucan deniliyor; ailemizin biraz daha bilinçli olması gerekiyor çevremizin eğitim seviyesi düşük bilgileri yok o yüzden olumsuz bakıyorlar”* demiştir.

Yaşadığı şehrin ve iş imkânlarının da kariyer seçiminde etkili olduğunu söyleyen katılımcılar da olmuştur. K4: *“Yaşadığım şehir etkili oldu; ben İstanbul’da yaşıyorum orda bu alanda daha rahat iş bulabileceğimi görüp araştırdığım için seçtim bu bölümü; iş olanağı çok orda, internetten de araştırdım, bölümde açık olduğunu gördüm ve seçtim”* demiştir. Şehir dışına çıkılmasına izin verilmeyen katılımcılar mecburi olarak bu alanda kariyer tercihi yaptıklarını belirtmiştir. K5: *“Çorum dışında okumak istemiştım aslında; benim ablamın biri çorumda biri şehir dışında okudu, ailem dışarda okuyan ablada zorluk çektik sen burada oku dedi...”*; E2: *“Tercihimi yaparken annem Çorum’dan dışarı çıkma dedi onların etkisiyle ve bir arkadaşımın etkisiyle sadece Çorum içi tercih yaptım ve kaldım”* demişlerdir. Diğer katılımcılar ise E8: *“Kişi değil kişiler etkili oldu sıfırdan başlayıp çok çok başarılı olan insanları görünce ben neden olmayım dedim bir yerden başlamak adına buradan başladım başarılı insanlar etkili oldu”*; E5: *“Bu bölüme gelme*

*amacım sadece diploma almak çünkü ben asker polis olmak istiyorum bu açıdan da ailem etkili oldu”* diyerek farklı etkenlerden söz etmişlerdir ve her bir katılımcının cevabı ışığında kodlama listesi şu şekilde belirlenmiştir: Aile, akrabalar, çevre, bireysel karar, yaşadığım şehir, yaşadığım şehre yakınlık, alanlarında başarılı kişiler.

*S6: Hangi faktörler, sizce, kariyer seçimi yaparken göz önünde bulundurulmalıdır?*

Yapılan görüşmede katılımcılar kariyer seçiminde görünür şekilde iki faktör grubu yapmışlardır. Birinci grupta K2: *“Yapabilme isteği”*; K5: *“Sevmek önemli ama yapabiliyor olmak daha baskındır”*; K1: *“Sevmek kadar yatkinlik da çok önemli; yatkinsak başarılı olur ve severiz. Kendi düşüncelerimizle hareket etmeliyiz”*; E1: *“Yetenekler, kişinin sahip olduğu yetenekler, beceriler, başarı arzusu ve kendini geliştirme çabası arzu önemli”* diyerek birinci faktörü yetenekler grubunu oluşturmuşlardır. K4: *“Seviyor olabilmemiz...”*; K8: *“Sevip sevemeyeceği dikkate alarak ilerde mutsuz olmamak için sevdiği alanda ilerlemek”*; K6: *“Seveceği işi yapılması göz önünde bulunmalı”* diyerek de sevgiyi ikinci faktör grubu olarak belirtmişlerdir. Diğer katılımcıların da cevaplarıyla birlikte kod listesi şu şekilde oluşturulmuştur: İstek, sevgi, yetenek, işin getirisi, yatkinlik/beceri, aile hayatı/yaşam biçimi, saygı, statü.

*S7: Kariyer seçimi yaparken araştırma yaptınız mı? Varsa ne tür araştırmalar yaptınız; açar mısınız?*

Yapılan görüşmede K2: *“Bölümümüzün dikey geçişlerini araştırdım, atama puanlarına özel sektör fırsatlarını araştırdım önü açık mı, değil mi?”*; K3: *“Ben mezun olunca iş bulabilir miyim diye bir araştırma yaptım buna ikna olduktan sonra bu bölümü seçtim”*; E3: *“Ben farklı bir bölümde okumak istiyordum ve bunun araştırmasına baktım maddi kısmını araştırmıştım”*; K4: *“Ben iş ilanlarına bakmışım. İş olanağı var mı diye bu araştırma etkili olmuştu bende”*; K5: *“Ablamın bu bölümden mezun olması benim aile içi araştırma yapmamı sağladı”*; K1: *“Tam araştırmadım ama hocamla konuşmuştum geniş bir alanda sekreterlik yapabildiğimizi öğrendim”* derken kariyer seçimi için yaptıkları araştırmaları açıklamışlardır. Diğer katılımcılar ise E8: *“Sadece ailemin etkisiyle bu bölüme geldim başka bir araştırma yapmadım”*; E2: *“Yapmadım”*; K8: *“Kariyer araştırılacak bir şey değil”*; E4: *“Ben bir araştırma yapmadım Çorum dışına çıkmamak için kaldım”* cevapları ile araştırma yapmadıklarını belirtmişlerdir. Diğer katılımcıların da cevaplarıyla birlikte kod listesi şu şekilde oluşturulmuştur: Atanma garantisi, iş imkânları, maddi boyutu, çevreme danışım.

*S8: Ne tür bir iş ortamında çalışmak istersiniz?*

Yapılan görüşmede K2: *“Fiziki olarak rahat geniş bir ortamda çalışmak isterim ama kalabalık bir çevrede iş samimiyetinin iş örgütünün olduğu bir ortamda eşit şartlarda eşitlikçi çalışmak isterim”*; E1: *“Fedakârlığın olduğu bir ortamda severek fazla mesai yapabileceğim seveceğim bir ortamda çalışmak isterim işi sahiplenerek bazen patronmuş gibi samimi bir iş ortamında çalışmak isterim. Kıyafet zorunluluğu olmayan bir yer isterim. Seyahat imkânı olan bir iş ortamı isterim daha hareketli”*; K8: *“Sürekli hareket halinde bir iş ortamında sürekli iletişim halinde olmalıyım fikir alışverişi olmalı masa başı işi sevmiyorum, ortama hâkim olursam hem emir almayı hem emir vermeyi kabul edebilirim”* cevaplarını veren katılımcılar iş samimiyetinin olduğu, kalabalık, sürekli iletişim halinde olacakları ortamlarda çalışmak isterken, K5: *“Ben büyük bir şirkette resmîyetin olduğu seviyeli bir ortamda çalışmak isterim hiyerarşinin belli olduğu bir ortamda. Eşitlik olsun istemem benim bir altım ve üstüm eşit olamaz ast üst ilişkisi önemli”*; E8: *“...herkesin işinde gücünde olduğu asosyal bir ortamda olmak isterim”* diyenler hiyerarşinin keskin olduğu sosyalliğin çok fazla olmadığı alanlarda çalışmayı tercih ettiklerini söylemişlerdir. K3: *“Ortamda yöneten ben olmalıyım. Çok insan çok iş istiyorum”*; E2: *“Ben kendi işimin patronu olacağım yerde çalışmak isterim sekreter değil yönetici olmak isterim”*; K4: *“...iş ortamında tek başına daha iyi iş çıkarırım”* cevabını verenler ise işlerini yöneten, işlerinin patronu oldukları bir ortamda çalışmak istediklerini belirtmişlerdir. Diğer katılımcıların da cevaplarıyla birlikte kod listesi şu şekilde oluşturulmuştur: Rahat, geniş, eşitlikçi, yöneten konumunda, sessiz/sakin, resmi/seviyeli, eğlenceli, emir almadan, kalabalık, samimi, hareketli, sosyal ortamı olan.

*S9: Bölümünüz sizin hayalinizdeki iş ortamını size sağlayacak mı?*

Yapılan görüşmede çalışma grubu, bölümümüz hayalimizdeki iş ortamını sağlayacak ve sağlamayacak şeklinde iki gruba ayrılmıştır. K8: *“Benim için sağlayacak diyalog ortamının olduğu ofis ortamı”*; E6: *“Bana fayda sağlayacak çünkü ben bu bölümden ilerleyerek devam edeceğim için”*; K2: *“Düzenli tertipli masa başı işi sevdiğim için öyle bir ortamda çalışmayı seviyorum. O yüzden bana uygun”*; K3: *“Evet çünkü ben tek başına çalışmayı seven biri değilim bu da bürolarda kalabalık ortamlarda mümkün bu da hayalimde iş ortamının örtüşeceğini gösteriyor”*; K4: *“Samimi bir iş ortamı evet”*

sağlayacak" diyenler açıklamalarıyla, bölümlerinin hayallerindeki iş ortamını sağlayacağını belirtirken; E3: "Ben bu bölümde çalışmayacağım için sağlamıyor"; K1: "Ben düşünmüyorum bir üstüm olacak bir emir veren ve insanlarla iççice olacağım bu da sağlamıyor. Baskıcı ortamlar odalar beni mutlu etmeyecek sağlamayacak" diyenler aksi yönde görüş bildirmişlerdir. Bu soru 8. soruyu destekler nitelikte sorulduğu için kodlama cetveline dâhil edilmemiş ve kod oluşturulmamıştır.

Çalışmada elde edilen veriler analiz edilerek oluşturulan kodlamalar kullanılarak öğrenci görüşleri Schen'in Kariyer Değerleri açısından sınıflandırılmış ve Tablo 2'de sunulmuştur.

**Tablo 2:** Edgard Schen'in Kariyer Değerleri

Soru No	Teknik/ Fonksiyonel Yetkinlik	Genel Yönetimsel yetkinlik	Girişimcilik/Y araticılık	Güvenlik/ İstikrar	Özerklik/ Bağımsızlık	Hayat Tarzı	Saf Meydan Okuma	Kendini Adama
1	Çaba	-	Özgürlük	Yatırım	Özgürlük	Yaşam Tarzı	Sabır	Yaşam Tarzı
2	Liderlik, Zirve	Liderlik, Zirve	Liderlik, Zirve, Özgürlük	Statü	Özgürlük	İyi Yaşam	Para, Çaba	Çaba, Mutluluk
3	Yetenek, Beceri, İşe Yatkınlık	Beceri, Çevre	Özgüven	Maaş	Özgüven, Kendini Tanımak	Kendini Tanımak	İş Sevgisi, Mutluluk Vermesi, Maddi Getirisi	Mutluluk Vermesi, Çevre
4	Organize Edici, Fedakâr	Yönetmeyi Seven, Uyumlu, Konuşkan	Girişken, Sıkılgan, Özgür Ruhlu, Eğlenceli,	Güvenilir	Özgür Ruhlu, Sıkılgan	Sorumluluk Sahibi	İnatçı	Öğrenmeye Açık, Fedakâr
5	Alanlarında Başarılı Kişiler	-	Bireysel Karar	Yaşadığım Şehre Yakınlık	Bireysel Karar	Aile, Bireysel Karar, Yaşadığım Şehre Yakınlık	Bireysel Karar	Çevre, Bireysel Karar, Yaşadığım Şehre Yakınlık
6	Yetenek, Yatkınlık, Beceri	Yetenek, Statü, Saygı	İstek, Yetenek	İşin Getirisi	İstek	Aile Hayatı, Yaşam Biçimi	İstek, Sevgi	Sevgi
7	Çevreleme Danışım	-	İş imkânları	Atanma Garantisi, İş imkânları	-	Maddi Boyutu, İş imkânları	-	Çevreleme Danışım
8	-	Yöneten konumunda, Resmi	Hareketli, Emir Almadan, Rahat	Eşitlikçi	Rahat, Emir Almadan	Sosyal Ortamı Olan, Seviyeli	-	Eşitlikçi

#### 4. Sonuç ve Öneriler

Çalışma kapsamında, veri toplama yöntemi olarak kullanılan odak grup görüşme soruları doğrultusunda oluşturulan kodlama listesi Edgard Schein'in Kariyer Değerleri Tablosuna yerleştirdiğinde şu sonuçlar elde edilmiştir:

Araştırma bulguları gözden geçirildiğinde katılımcıların kariyer planlaması hakkındaki düşüncelerinin net olmadığı görülmüştür. Kodlama listesinde Teknik/Fonksiyonel faktöründe çaba olarak, hayat tarzı ve kendini adama faktörlerinde ise yaşam tarzı olarak kodlanan bu soru çıkarımı doğrulamaktadır. K2'nin belirttiği istenilen yaşam tarzına ulaşmak için sarf edilen çabaya yönelik vurgusu, genel yönetsel yetkinlik faktöründe ise karşılığı bulunamamıştır.

Teknik/fonksiyonel, genel/yönetsel, girişimcilik/yaratıcılık faktörünün karşılığı olarak katılımcılar ikinci soru olan "kariyer nedir?" sorusunu liderlik/zirve olarak görmekteyiz. Katılımcıların kariyer kelimesine liderlik, yani gelebilecekleri en son nokta olan zirve anlamlarını yükledikleri görülmektedir. Katılımcıların, "kariyer seçiminizde önemli olan nedir" sorusuna verdikleri cevaplar tüm faktörleri karşılar nitelikte olsa da yapılan görüşme sonucunda teknik/fonksiyonel faktörde yer alan yetenek, beceri, işe yatkınlık ve saf meydan okumada yer alan iş sevgisinin daha baskın olduğu ortaya çıkmıştır. Yapılan görüşme sonucunda genel yönetsel faktörde yer alan yönetmeyi seven kodunun aslında tüm katılımcıların ortak görüşünü özetler nitelikte olduğu görülmüştür. Katılımcıların vermiş olduğu cevaplarda baskın olarak yönetmeyi sevdiği vurgulanmış, bunun da bölümle alakalı olduğu kanısına varılmıştır.

"Kariyer seçimi yaparken dikkate aldığınız kişiler oldu mu?" sorusuna katılımcılardan girişimcilik/yaratıcılık, özerklik bağımsızlık, saf meydan okuma faktörlerinde tek başına yer alan bireysel karar almanın baskın olduğu görülmüştür. Katılımcılar, çevre faktörünün özellikle de ailelerinin tercihlerine yönelik olumsuz tutumlarına rağmen seçimlerini bireysel olarak, kendi istedikleri yönde belirlediklerini ifade etmişlerdir. "Sizce, hangi faktörler, kariyer seçimi yaparken göz önünde bulundurulmalı?" sorusunun cevabını katılımcılar teknik/fonksiyonel faktörde cevaplamışlardır. Yetenekler doğrultusunda seçim yapılmasını söyleyen katılımcılar görüşmede kendi seçimlerini yaparken bunu çok dikkate almadıklarını vurgulamışlardır. "Kariyer seçimi yaparken araştırma yaptınız mı?" sorusunda güvenlik/ istikrar faktörünün baskın olarak görüldüğü kodlamada katılımcılar ortak fikre varmışlardır. Kariyer seçimi yaparken atanma garantisi ve iş imkânlarını bölüme istemeden dahi gelseler de dikkate aldıklarını söylemişlerdir. "Son olarak ne tür iş ortamında çalışmak istersiniz?" sorusu özerklik/bağımsızlık faktörü ile cevap bulmuştur. Katılımcılar, yapılan görüşmelerde emir almadan çalışabilecekleri bir iş ortamında sorumluluk olarak çalışabileceklerini belirtmişlerdir.

Tüm bulgular değerlendirildiğinde, katılımcıların bilinçli olarak bir kariyer planlaması yapmadıkları görülmektedir. Kariyer planlaması düşüncelerinde, çoğunlukla uğraş istemeyen ve hızlı bir şekilde meslek edinme düşüncesinin yer aldığı anlaşılmaktadır. Bu sonuç bireylerin kendilerini, kabiliyetlerini ve seçmiş oldukları mesleklerini tanımadıklarının göstergesidir. Bu sonuç alanyazındaki çalışmalardan bazı farklılıklar göstermektedir. Adıgüzel (2009: 282) çalışmasında "üniversite öğrencilerinin bahsedilen sekiz kariyer değerinden bir tanesini, diğerlerine göre daha ağırlıklı olarak taşıdıkları" sonucuna ulaşmış; "güvenlik/istikrar" ve "girişimcilik/yaratıcılık" değerlerinin yoğun olduğunu tespit ederek öğrencilerin okul hayatı sonrasında maddi ve manevi imkânlarla sahip oldukları takdirde yeni iş ve çalışma alanları kurarak kariyer tatmini ve mutluluğu elde etme eğiliminde olduklarını belirtmiştir. Üniversitede okuyan katılımcıların hâlihazırda bir işte kariyerlerine aktif olarak devam etmeseler bile çalışma hayatında Schein'in sekiz kariyer değerinden girişimcilik/yaratıcılık, kendini adama ve hayat tarzı değerlerinin kariyer planlamalarında etkili olan faktörler içerisinde baskın olduğu görülmüştür. Kariyer değerlerinin birbiriyle keskin çizgilerle ayıramayacağı ve bütünlük içerisinde etkileşim içerisinde olabilecekleri de anlaşılmıştır. Ayrıca, bireyin seçim yaparken sadece bir kariyer değeriyle sınırlandırılmasının mümkün olmayacağı, bununla birlikte farklı farklı kariyer değerlerine ait özelliklerin birden fazlasını aynı anda taşıyabileceği görülmüştür. Gezen ve Köroğlu (2014) tarafından yapılan çalışmada turizm eğitimi alan öğrenciler için teknik fonksiyonel yetkinlik, hayat tarzı, girişimcilik ve özerklik ve otonomi kariyer çapalarının diğerlerinden daha önemli olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca bu kariyer çapalarının, öğrencilerin cinsiyeti, yaşı, mesleği, seçmede etkili olan durumu ve mezun olduktan sonra mesleği yapma isteğine göre farklılıklar gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Bireylerin yapmış oldukları kariyer planlamaları onların yaşamını şekillendirecek olan temel unsurdur. İnsanların hayatlarında önemli dönüm noktaları bulunmaktadır. Bunlardan birisi de tüm yaşamları boyunca severek yapacakları ve başarılı olacakları bir meslek seçmeleridir. Bu noktada bireylerin kendi yeteneklerinin farkında olmaları ve kariyer değerleri hakkında yeterli bilgi sahibi olmaları onların meslek seçimlerinde yol gösterici bir öneme sahiptir. Bu sebeple öğrenciler, kariyer seçimlerini yaparken, bireysel yeteneklerini, ilgilerini ve sahip oldukları değerleri göz önünde bulundurarak yapmaktan mutlu olabilecekleri, kendileri için en iyi ve en uygun olan mesleği seçmeye özen

göstermelidirler. Böyle bir seçim yaparken ailenin ve sosyal çevrenin yanı sıra üniversitelerin yol gösterici olması öğrencilerin doğru ve isabetli bir karar vermeleri noktasında yararlarına olacaktır. Her üniversitenin kendi bünyesinde bir insan kaynakları ofisi veya kariyer merkezi noktaları organize edilebilir. Öğrenci üniversiteye girdiği andan itibaren bu bölümlerle sürekli diyalog içinde olabilir. Üniversiteyi bitirdiği zaman ise öğrenciler, deneyim kazanmış olarak, almış olduğu eğitimin teorik kısmının yanında işin pratik kısmına da hâkim bir iş gören olarak, alanının gerektirdiği şekilde özel sektör veya kamu sektöründe zorlanmadan iş bularak kariyer yolunda devam edebilir.

## Kaynakça

- Adıgüzel, O. (2009). Shein'in Kariyer Çapaları Perspektifinde Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Öğrencilerinin Kariyer Değerlerine İlişkin Bir Araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(2), 277-292.
- Anılan, H., Çemrek, F. ve Anagün, Ş. S. (2008). Ortaöğretim Öğrencilerinin Meslek Seçimi ve Üniversite Tercihlerine İlişkin Görüşleri (Eskişehir örneği). *e-Journal of New World Sciences Academy*, 3(2), 238-249.
- Barutçugil, İ. (2004). *İnsan Kaynakları Yönetimi*. İstanbul: Kariyer Yayıncılık.
- Başol, O., Bilge, E. ve Kuzgun, Ş. (2012) Öğrencilerin Kariyer Değerlerini Etkileyen Unsurların Tespitine Yönelik Bir Araştırma: Bireysel Değerler. *Electronic Journal of Vocational Colleges*, 2(2), 57-68.
- Batur, H. Z. ve Adıgüzel, O. (2014). Schein'in Kariyer Değerleri Perspektifinde Öğrencilerin Kariyer Tercihlerini Etkileyen Faktörler Üzerine Bir Araştırma: Isparta İli Fin Lisesi Öğrencileri Örneği. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 42, 327-348.
- Bayram, N. Gürsakal, S. ve Aytaç, S. (2012). Öğrencilerinin Kariyer Değerlerini Açıklamada Kişiliğin Etkisi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(2), 181-190.
- Çiftçi, M. ve Cevher, E. (2014). Büro Yönetimi ve Yönetici Asistanlığı Öğrencilerinin Kariyer Olanaklarına Bakış Açılarının İçerik Analizi ile İncelenmesi: Facebook Örneği. *Electronic Journal of Vocational Colleges, BÜROKON Özel Sayısı*, 4(3), 218-227.
- Genç, G., Kaya, A. ve Genç, M. (2007). İnönü Tıp Fakültesi Öğrencilerinin Meslek Seçimini Etkileyen Faktörler. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(4), 849-63.
- Gezen, T. ve Köroğlu, Ö. (2014). Turizm Eğitimi Alan Öğrencilerin Kariyer Seçimine Etki Eden Kariyer Çapalarının Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16 (2), 213-234. DOI: 10.16953/deusbed.28993
- İbicioğlu, H. (2011). *İnsan Kaynakları Yönetimi*. Ankara: Alter Yayıncılık.
- Noe, R. (2009). *İnsan Kaynaklarının Eğitimi ve Geliştirilmesi*. Çev., Canan Çetin. İstanbul: Beta Yayınları.
- Özdemir, Y. ve Mazgal, S. (2012). Bir Kariyer Tercihi Olarak Girişimcilikte Dışsal Faktörlerin Etkisi: Sakarya Örneği". *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 7(1), 87-102.
- Pilavcı, D. (2007). "Bilgi Çağında Değişen Kariyer Anlayışı Ve Üniversite Öğrencilerinin Kariyer Tercihlerini Etkileyen Faktörler Üzerine Bir Uygulama". Yüksek Lisans Tezi. Adana: Çukurova Üniversitesi.
- Sağdıç, M. ve Demirkaya, H. (2009). Üniversite Öğrencilerinin Kariyer Gelişim Planlarına İlişkin Yaklaşımları. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 26, 233-246.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, İ., Dursun, B., Pektaş, K. ve Altay, A. (2012). Üniversite Öğrencilerinin Kariyer Seçimlerinin Demografik Özellikler Açısından İncelenmesi: Pınarhisar MYO Örneği. *Electronic Journal of Vocational Colleges*, 2(2), 9-21.



## Middle Black Sea Journal of Communication Studies

International Peer-Reviewed Journal

<http://dergipark.gov.tr/mbsjcs>



Research/Araştırma

Middle Black Sea Journal of Communication Studies. 2020. 5(2): 108-121.



### Krzysztof Kieslowski'nin "Üç Renk: Mavi" Filminin "Travma", "Yas" ve "İyileşme" Kavramları Çerçevesinde İncelenmesi

Hülya Göğercin Toker <sup>1</sup>

Afyon Kocatepe Üniversitesi Afyon Meslek Yüksekokulu,  
Radyo ve Televizyon Programcılığı Programı

#### Özet

Bu çalışmanın konusu, Polonyalı yönetmen Krzysztof Kieslowski'nin, 1993 yılında çektiği ve üçlemesinin ilk filmi olan Üç Renk: Mavi'dir. Kieslowski, üçlemesini Fransız bayrağının renkleri ile; Mavi, Kırmızı ve Beyaz olarak adlandırmıştır. Fransız bayrağındaki mavi, özgürlük; beyaz, eşitlik; kırmızı da kardeşlik anlamına gelmektedir. Bu nedenle Üç Renk: Mavi, bazı çalışmalarda özgürlük kavramı üzerinden okunmuştur. Nitel yaklaşımla betimsel içerik analizi yapılan bu çalışmada ise film, "travma", "yas" ve "iyileşme" kavramları çerçevesinde değerlendirilmiştir. Üç Renk: Mavi, filmin kadın karakteri Julie'nin aşkla bağlı olduğu iki insanı, eşini ve kızını, bir kazada kaybetmesi ile yaşadığı travmanın ve bu travmadan iyileşmesinin hikayesi olarak okunurken mavi rengin de özgürlüğün rengi değil, geçmişin, geçmişe ait nesnelerin ve bir duygu olarak gelen anıların rengi olduğu görülmüştür.

**Anahtar Kelimeler:** Krzysztof Kieslowski, Üç Renk: Mavi, travma, yas, iyileşme.

### An Inquiry of Krzysztof Kieslowski's the Movie "Three Colors: Blue" in the Framework of the Concepts of "Trauma", "Mourning" and "Recovery"

#### Abstract

The subject of the study is Three Colors: Blue, the first film in his trilogy, directed by Polish director Krzysztof Kieslowski in 1993. Kieslowski named his trilogy Blue, Red and White, the colors of the French flag. Blue on the French flag means freedom; White means equality and red means brotherhood. Therefore, the film was evaluated in the context of freedom in some studies. In this study, conducted with descriptive content analysis, with qualitative approach, the film was evaluated within the framework of the concepts of "trauma", "mourning" and "recovery". Three Colors: Blue was discussed in the context of the healing from trauma story of the film's female character Julie which is about the loss of two people who are her husband and daughter. In this study, blue is not the color of freedom, but the past, objects of the past and memories seen as an emotion.

**Keywords:** Krzysztof Kieslowski, Three Colors: Blue, trauma, mourning, recovery.

© 2020 OMU

<sup>1</sup> Arş. Gör., Tel.: +90 0 272 246 3318, E-Mail Adresi: hgogercin@yahoo.com

## 1. Giriş

Dünya sinemasının önemli isimlerinden biri olan Polonyalı yönetmen Krzysztof Kieslowski, Üç Renk üçlemesi ile uluslararası bir üne kavuşmuştur. Üç Renk: Mavi'yi, 1993'te; Üç Renk: Beyaz'ı, 1994'te ve Üç Renk: Kırmızı'yı yine 1994'te çekmiştir. Kırmızı, ünlü yönetmenin çektiği son filmidir. Bu filminden sonra yönetmenliği bırakmış ve ülkesi Polonya'ya dönmüştür. Polonya'ya olan sevgisini, "Polonya'sız bir hayat düşünemiyorum. Şimdi Batı'dayım. Şartlar mükemmel; şoförler genellikle nazik ve insanlar dükkanlarda birbirlerine 'günaydın' diyorlar. Bütün bunlara rağmen Batı'da kendime yer edinmek zor geliyor bana. Geleceğimi düşündüğümde kendimi sadece Polonya'da görüyorum." cümleleri ile anlatmıştır. Ülkesine döndükten 2 yıl sonra da, 13 Mart 1996'da "Artık politik oyunların hiçbirisiyle ilgilenmiyorum, benim ilgilendiğim Polonya. O benim dünyam. Ben o dünyadan geldim ve hiç kuşkusuz, o dünyada öleceğim." (Stok, 2010: 2) dediği gibi, hayata gözlerini Polonya'da yummuştur.

55 yıllık yaşantısına kısa ve uzun metrajlı yaklaşık 50 film sığdıran Kieslowski için sinema, "hikaye anlatmaktır" (Takahashi, 2017: 153). İnsanlar bir yandan kendi gizemlerini içlerinde taşıırken diğer yandan da başkalarının gizemlerini merak ederler. Başkalarının gizemine bakmak, onu izlemek isterler. İnsanların sinemaya gitmesini sağlayan da bu istektir (Takahashi, 2017: 154). Sinema dolayımı ile kendi gizemlerinin farkına varıp, ona yaklaşabilirler. Sinema, insanların içsel yolculuklarını başlatan ya da kendilerine doğru olan bu yolculuğu kolaylaştıran, anlam verme süreçlerini etkileyen ve kişinin kendisi ile olan iletişimine olanak veren ya da katkı sağlayan bir araçtır.

Kieslowski de bu öziletişimin önemine vurgu yapmaktadır. Ona göre, hikaye anlatanlar önce kendi hayatlarının inanılır ve üstelik acımasız bir analizini yapabilmiş olmalıdır ki hikaye anlatabilsinler. Kendi hayatını, kendi hikayesini anlamayanın başka insanların hikayesini anlaması ve anlatması mümkün değildir. Kieslowski, en azından hayatla ilgili hikaye anlatan sanatçıların hepsinin kendi hayatlarına yönelik böyle bir analiz yapmış olmalarının şart olduğunu söylemektedir. Sanatçı kendi hayatını anlatabilecek kadar anlamadan bir başkasının hayatını anlatamayacaktır. Kieslowski, sanatçının kendini anlamasının kendini anlatmayı zorunlu kılmadığını hatta bu özanlamanın ve kişinin/sanatçının kendi hikayesinin son derece özel olduğunu da ifade etmektedir. Bu hikaye yani kendi hikayesi "satılık değildir." Bu nedenle filmlerinde anlattığı hikayelerin kendisi için ne anlama geldiklerini ya da neden bir başka hikayeyi değil de o hikayeyi anlattığını bir başkasının bilmesi mümkün değildir. Sadece kendisi bilmektedir çünkü o bilgi yalnızca ona aittir (Stok, 2010: 31).

Krzysztof Kieslowski'nin bu sözlerinden hareketle, Üç Renk: Mavi'de de anlattığı hikayeyi neden anlattığını, neden o hikayeyi seçtiğini bilmemiz mümkün değildir. Diğer yandan, Kieslowski, üçlemesinin aşkın nihayetinde su yüzüne çıktığı biçimlerle ilgili olduğunu söylemektedir. Aşk, bizi anlamlı kılan şey olmasına rağmen belirgin olmayan, içimizin derinliklerinde saklı olan bir şeydir. Sadece aydınlık ve güzel tarafları yoktur aşkın, karanlık tarafı da vardır (Monk, 2017: 189). Üç Renk: Mavi de, aşkın karanlık ve aydınlık yanlarıyla ortaya çıktığı filmlerden biri olarak üçleme içindeki yerini almaktadır. Kieslowski için her ne kadar Fransa'daki film yapım koşulları Polonya'daki koşullardan daha iyi de olsa ve Fransa'daki dünya Polonya'dakinden çok daha renkli ve güzel de olsa çektiği filmler açısından iki ülke arasında bir fark yoktur. Çünkü insanlar aynıdır. İnsanlar, eşit derecede umutsuzdur, hayatla başedememektedir ve aynı şekilde aşk acısı çekmektedirler. Ölmekte ve doğmaktadırlar (Hattenstone, 2017: 200).

Krzysztof Kieslowski'nin, 1994 yılında Simon Hattenstone'a verdiği röportajında sarfettiği, "Ölüyorlar, doğuyorlar." cümlesi, aşktan söz ettiği cümleler ile birlikte düşünüldüğünde ayrıca anlamlıdır. Kieslowski, doğru dili tutturarak insanların duyarlılık alanına ulaşmaya çalışan bir yönetmendir. Yönetmenin, insanlarda böyle bir duyarlılık alanı olduğuna dair en ufak bir şüphesi yoktur. Temel sorun, insanların genellikle kabullenmekten utandıkları bu alana nasıl ve hangi anahtarla ulaşılacağı sorunudur (Sobolewski, 2017: 162-163). Bu duyarlılık alanında aşkın karanlık yanına denk geldiğinde yaşanan acılar ve aydınlığıyla karşılaşıldığında hissedilen haz vardır. Duyarlılık alanında, bilinçaltındaki o deneyim katında insanı öldüren de yeniden doğmasını sağlayan da aşktır ve aşk bunu, insanı anlamlı kılışı ile yapmaktadır. İnsanın yaşayacağı süresi belirsiz olan o tek bir hayat içinde, aşkın karanlığı ile defalarca ölmesi ve sonra aşkın aydınlığı ile defalarca tekrar doğması varlığını anlamlandıran şeydir.

Doğu Avrupa ülkeleri arasında yer alan Polonya, 1945 ile 1989 yılları arasında Polonya Halk Cumhuriyeti olarak komünizmle yönetilmiştir. 1989 yılında Doğu Avrupa ülkeleri arasında komünist sistemin yıkıldığı ilk ülke olmuştur. 27



Haziran 1941'de Varşova'da dünyaya gelen Krzysztof Kieslowski'nin yaşamının son birkaç yılı hariç neredeyse tamamı komünist dönemde geçmiştir. Ancak Kieslowski, kendisinin herhangi bir ideolojiye bağlı olmadığını açıkça söylemektedir. Onun hiç ideolojisi olmamıştır. Ancak hayatın kendisine bir ideoloji dersek ideolojisi vardır; hayatın kendisi, demezsek o da yoktur. Bu nedenle Polonya'nın komünist sistemden çıkışı Kieslowski'nin kendisi için bir ideolojiden kopuş anlamına gelmemiştir. İnsanların ideolojilere ihtiyaç duyduklarını, bu nedenle de bir ideolojiden koparlarsa ya da uzaklaşırlarsa hemen bir başka ideolojiye sarıldıklarını söylemektedir. Ona göre Komünizm baştan savmadır ve insanlara hayatın her alanında özensizliği öğretmiştir. Polonya, 45 yıllık komünizm geçmişi reddedip başka bir düzene geçmeye çalışsa da, komünist ideoloji bütün bir hayat tarzına nüfuz ettiği için, özensizlik de dahil olmak üzere her şey öylece devam etmektedir (Sobolewski, 2017: 102-103).

Polonya'daki ekonomik durum gittikçe daha da kötüleşince ve hükümet fon sağlama sisteminde de değişiklikler yapınca film yapım maliyetleri ülkede son derece artmıştır. Bu nedenle Kieslowski, Polonya dışında film çekmeye başlayacaktır. Polonya dışında ilk olarak, 1991 yılında Fransız yapımcının sağladığı kaynak ile Veronique'in İkili Hayatı'nı çeker (Bernard ve Woodward, 2017: xxxvii). 1993 ve 1994 yıllarında çektiği üçlemesini de Fransa'da çekmiş olmasının aslında filmlerin finansmanının Fransa'dan gelmiş olması dışında bir nedeni yoktur.

Kieslowski'nin üçlemesi Mavi, Kırmızı ve Beyaz, Fransız bayrağının renkleri ile adlandırılmıştır. Bu renklere Fransa bayrağı açısından bakıldığında mavi, özgürlük; beyaz, eşitlik; kırmızı da kardeşlik anlamına gelmektedir. Fransız Devrimi sırasında slogan halinde ortaya çıkan "özgürlük, eşitlik, kardeşlik" ideallerinin, kendisi de bir sembol olan bayraktaki ayrı ayrı sembolleridir. Bu nedenle, Kieslowski'nin Mavi adlı filmini bu bakış açısıyla ve özgürlük kavramı üzerinden okuyan çalışmalar söz konusudur. Bert Oliver, üçlemenin tüm filmlerini incelediği çalışmasında Mavi'yi aşk ve özgürlük ile bağlantılandırarak "aşksız gerçekten özgür olmak mümkün müdür" sorusu ile analiz etmektedir (Oliver, 2000: 120). Ayşe Taş da "Kieslowski ve Üç Renk: Mavi" başlıklı makalesinde filmin bireysel özgürlük arayışının öyküsü olduğunu belirtmektedir (Taş, 1994: 75). Louise Secordel da, yaptığı çalışmada Mavi'nin, başrol oyuncusu Julie'nin geçmişten özgürleşme çabasının hikayesini anlattığını söylemektedir (Secordel, t.y.: 155).

Oysa daha önce de belirttiğimiz gibi üçlemede yer alan filmlerin adları ile Fransız bayrağı ve Fransız Devriminin idealleri arasındaki tek bağ filmlerin finansmanının Fransa'dan sağlanmış olmasıdır. Kieslowski bunu şu cümlesi ile açıkça ifade etmektedir (Coates, 2017: 228-229): "Benim 'mavi'yi kullanmamın basit bir sebebi var: Fransa bayrağında (ki filmin finansmanı o ülkeden geldi) mavi ilk renk. Finansmanı farklı bir ülke (diyelim Almanya) sağlasaydı onu bir Alman filmi yapardım ve o zaman mavinin yerini sarı alırdı, filmlerimiz de 'sarı, kırmızı ve siyah' diye giderdi."

Kieslowski filmde ne anlatmaya çalıştıklarını da şöyle anlatmaktadır: "Sevdiklerini kaybetmiş bir kadının perspektifinden dünyanın neye benzediğini anlatmak istedik. Kadın için önemli olan nedir? Dünyaya nasıl tepki göstermektedir? Nelere bakmaktadır?" (Sobolewski, 2017: 171).

Krzysztof Kieslowski, filmin hikayesinin "özgürlük" kavramı ile belirlenmesine ve sabitlenmesine karşı olduğu kadar hikayenin mavi renginin çağrışımları ile bağlantılandırılmasına da karşıdır. Mavinin özgürlük anlamına geldiği fikrine karşı çıktığı kadar bazı kültürlerde mavi rengin soğukla, hüznle ve depresyonla ilişkilendirildiği fikrine ve buradan hareketle de filmin hüznle ve depresyonla ilişkilendirilme çabalarına da karşı çıkmaktadır. Renklere dünyanın farklı kültürlerinde hatta aynı kültür içinde bile çok farklı anlamlar yüklediğini söylerken sinema alanında da tek bir renge her yerde aynı anlamlar verilmesi gibi bir duruma rastlanmadığını söylemektedir (Coates, 2017: 228). Kieslowski'nin tüm bu ilişkilendirme çabalarına yönelik itirazı aslında tek bir noktadan kaynaklanmaktadır. İtiraz ederken söylemek istediği kendisinin böyle bir niyetinin olmadığıdır. O filmde özgürlüğü anlatmaya çalışmamıştır, filmde maviyi herhangi bir durumun, duygunun sembolü olarak kullanmamıştır. Bunu da açıkça ifade etmektedir (Sobolewski, 2017: 172): "Hayır, biri söyleyince hemen itiraz ediyorum, bu filme bir sembol iliştiirmek istiyorsunuz diye. Sonra, bir sembol olmasını istememiştim diye ekliyorum. Niyetlerle ilgili yanlış yorumları kabullenmem. Ama en aşırı yorumları reddetmem. Birisi sanatta bir sembol buluyorsa demek ki vardır, yazarın niyetlerinden bağımsız olarak."

Bu çalışmada, Kieslowski'nin niyetinden bağımsız olarak Üç Renk: Mavi, Julie'nin aşkla bağlı olduğu iki insanı, eşini ve kızını, bir kaza sonucunda bir anda kaybetmesi ile yaşadığı travmanın ve bu travmadan iyileşmesinin hikayesi olarak okunmuştur. Yönetmen, üçlemede yer alan filmlerin hikayelerinin çok sade ve basit hikayeler olduğunu söylemektedir

(Takahashi, 2017: 153). Mavi'nin hikayesi de sade ve basit bir hikayedir. Çünkü hikaye "kayıp" ile başlamaktadır ve "değişmeyen bir maddesi varsa eğer hayatlarımızın, bir 'tözü', kayıptır o. Kaybın yoğurduğu harçla yükselen bir hayattır bizimkisi... Sürgit tekrarlanan kayıp deneyimi/tehdidi karşısında bir tahammül ve sabır sınavıdır hayat." (Özmen, 2017: 19-21). Bu basit hikaye içinde yine yönetmenin niyetinden bağımsız olarak, mavi renk geçmişte kalanların, hatırlamanın ve hatırlatıcıların rengi olarak okunmuştur.

## 2. Travma ve Yas

Erdoğan Özmen, *Vazgeçemediklerinin Toplamıdır İnsan* adlı kitabında travmayı sadece tek bir olayla sınırlamak yerine en geniş anlamıyla ele almaktan yana bir tavır sergilemektedir. Ona göre travma, öznenin altüst oluşudur. Özne dışardan bir uyararla karşılaşır ancak bu öyle bir uyarandır ki özne ne ona hakim olabilmekte ne de onu anlayabilmektedir. Bu altüst oluşa neden olan öznenin anlamlandırma sürecinin bloke olması ya da takılmasıdır. Çocuğun bağımlılığı ile birlikte düşünüldüğünde hiçbir özne, tabii/bağımlı olduğuna ya da olduklarına tutkulu bir biçimde bağlanmadan özne olamaz. Maduniyet ve zorunlu bir boyun eğme süreci, özne oluşun önkoşuludur. Özmen, çocukluktan itibaren, hatta dil'in biz doğmadan önce zaten orada oluşu nedeniyle dil'in tahakkümüne girişten kaçamayacağımızı da hesaba katarak, daha doğmadan kurulmuş olan temel/ontolojik tahakküm/zor ilişkisinin varlığından söz etmektedir. Toplumsal/politik tahakküm ilişkileri de bu, zaten kurulmuş olan tahakküm ilişkilerine yaslanarak var olabilmektedir. Bu iki tahakküm biçimi bir arada düşünülmelidir (Özmen, 2017: 220-225). Bu durumda öznenin tutkulu bir biçimde bağlı olarak özneliğini inşa ettiği nesnenin ortadan kaybolması, özneyi altüst edecek olan travmadır.

Sigmund Freud, yas halini "acı verici" nitelemesiyle karşılamayı uygun bulurken yası sevilen bir kişi ya da kaybedilen kişinin yerine konan anayurt, özgürlük ya da bir ülkü gibi soyut bir kavramın yitirilmesine verilen tepki ifadesiyle tanımlamaktadır (Freud, 2015: 18-20). Özmen'in açıklamaları ışığında Freud'un yas tanımına baktığımızda bu tanımın yasin değil de travmanın tanımı olduğunu iddia edebiliriz. Tutku ile bağlı olunan nesnenin, bir kişi ya da onun yerine konmuş olan soyut kavramın kaybı özneyi altüst edeceğinden bu bir travmadır. Freud'un ifadesiyle "acı verici" kayıp ile yüzyüze gelmek ve o kaybı deneyimlemektir. Karşılaşma anıdır. Yas ise bu travma ile yüzleşebilmek ve üstesinden gelerek hayata devam edebilmek için büyük bir emek gerektiren sürecin adıdır. İshak Saygılı, *Yas Tutma Mücadelesi* başlıklı yazısında yas tutmanın yoğun bir ruhsal emek gerektiren bir onarım süreci olduğunu söylemektedir. Özne ancak eskisi gibi, yani kayıptan öncesi gibi olamayacağını kabullenme cesaretini gösterebilirse bu sürece dahil olabilir (Saygılı, 2019: 6-11). Özne yas sürecine dahil olmadıkça ya da olmadıkça travma anında takılı kalmaya, sık sık o ana dönüşler yapmaya devam edecektir.

Bir nesneye tutku ile bağlı olmak özne olmanın önkoşuludur. Nesne burada özneyi anlamlı kılar; ona bir anlam verendir. Bu nedenle varlığı vazgeçilmezdir. Tutku ile bağlı oluşa aşk dediğimizde, somut bir insana yönelik aşkın yanı sıra soyut bir kavrama yönelik aşkın da "özneye anlamını veren" oluşu açısından önemi ortaya çıkacaktır. Burada Kieslowski'nin yukarıda değindiğimiz cümlesini hatırlayalım: "Duyarlılık alanında, bilinçaltındaki o deneyim katında insanı öldüren de yeniden doğmasını sağlayan da aşktır ve bunu insanı anlamlı kılışı ile yapmaktadır." Öznenin duyarlılık alanında ölmesi demek, bir daha asla kayıptan önceki özne haline geri dönememesi demektir. Bu nedenle öznenin yas sürecine girebilmesi için aşkla bağlı olduğu nesneyi kaybettiği gerçeği ile birlikte kabullenmesi zor bir başka gerçeği daha, kendisini de kaybettiği gerçeğini kabullenmesi gerekir. Ancak kabullendikten sonra kendisini yeniden inşa edebileceği onarım sürecine yani yas sürecine adım atabilecektir. Bir karşılaşma anı olarak travma ise, öznenin eski haline dönemediği gibi kendisini yeniden inşa da edemediği bir donup kalma anıdır. Yası tutulmamış, yüzleşilmemiş bir kaybın travması yeniden yeniden yaşanacak ve bu nedenle kişi kendini güvende hissedemeyecektir.

Fransız filozof Roland Barthes, annesinin 25 Ekim 1977'de ölümünün ardından 26 Ekim'de bir Yas Günlüğü tutmaya başlamıştır. Barthes, annesi ile aylarca aynı evde kalarak ona bakmıştır. Günlüğüne 19 Kasım'da aldığı not şöyledir: "Aylarca annesi oldum ben onun. Sanki kızımı kaybetmişim gibi (bundan daha büyük acı olur mu? hiç düşünmemiştim doğrusu)" (Barthes, 2009, 64). 11 Kasım'da yazdığı notta ise annesinin ölümünün ardından yalnız kaldığının bilinciyle yalnızlık için, "Yalnızlık= Evinde kendisine 'şu saatte dönerim' denebilecek ya da 'işte, döndüm' diye telefon edilebilecek (ya da denebilecek) birinin bulunmayışı." demiştir (Barthes, 2009: 52). Barthes için annesi hem annedir

hem de bakıma muhtaç olması bakımından küçük bir kız çocuğudur hem bir anne gibi hem de çocuğu gibi sevdiği sevgi nesnesini kaybetmiştir. Diğer yandan annesi ile birlikte, günlüğünde yazdığı gibi, annesini arayan, ona eve kaçta döneceğini söyleyen kendisini de kaybetmiştir. Bir daha asla annesini telefonla arayan "Roland" olamayacaktır. 19 Kasım'da yazdığı bir başka notta da, yas sürecini tamamladıktan sonra bir başka Roland Barthes olacağını farkındadır ve bu başkalığı ürkütücü bulmaktadır: "Bana söylediği o sözleri anımsamanın gün gelip de artık beni ağlatmayacak olabildiğini ürkütücü bir şey diye görüyorum." (Barthes, 2009: 65). Barthes, annesinin ölümü ile birlikte kendisinin de ölmüş olacağını farkına yaklaşık altı ay sonra yine acı bir şekilde varmıştır (Barthes, 2019: 128):

1 Mayıs 1978: Anneçığimin sonsuza dek, tümüyle ("tümüyle" olduğunu düşünmek çok şiddetli bir şey, insan bu düşünceye uzun süre tutunamaz) öldüğünü bilmek demek harfi harfine (sözcüğü sözcüğüne ve de aynı anda) benim de sonsuza dek ve tümüyle öleceğimi düşünmek demektir. Demek ki, yasta (bu türden olanında; yani benim yasımda) ölüme kesin ve yeni bir alışma vardır; çünkü önceden eğreti (acemice, başkalarından, felsefeden, vb. gelmiş) bilgiden başka bir şey değildi, ama şimdi artık bu benim kendi bilgim oldu. Canımı benim yasımdan daha çok acıtamaz kesinlikle.

Ölüm, en ciddi travmatik deneyimlerden biridir. Barthes, ölüme dair bilgi için "eğreti bilgi" demektedir. Saygılı da Freud'dan hareketle, bilinçdışında ölümün olmadığını bu nedenle ölüme dair bilginin de "bilmediğimizi bilmediğimiz" bilgilerden olduğunu söylemektedir. Ölüm bir hakikat, bir aşikâr olsa da ona dair derinlikli bir kavrayışa sahip olmamız mümkün değildir. Ölüm kaygısı olarak deneyimlenen kaygı da ölüme ilişkin bilgi vermez. Bu nedenle ölümler ancak bir başkasının ölümü ile deneyimleyebileceğimiz bir olgu olarak karşılaşmamız mümkündür (Saygılı, 2019: 6-9). Ölümün yanı sıra ayrılık ve terk edilme de birer kayıptır ve dolayısıyla travmadır. Travmalar hem insanın hayatı boyunca karşılaşmış olduğu deneyimlerdir hem de her an gerçekleşebilecek birer tehdittir. Hayat da "sürgit tekrarlanan kayıp deneyimi/tehdidi karşısında bir tahammül ve sabır sınavıdır" (Özmen, 2017: 21).

Travmadan kurtulma, travmadan iyileşme süreci yas sürecidir. Freud'a göre bu süreç bir ile iki yıl arasında sürececek bir süreçtir (Leader, 2018: 30). Judith Herman, *Travma ve İyileşme* adlı kitabında, travmadan iyileşme sürecinin ortak bir yol izlediğini söylerken bu sürecin temel aşamalarının güven tesis edilmesi, travma hikayesinin yeniden kurulması ve mağdur ile topluluğu arasındaki bağın onarılması olarak sıralamaktadır (Herman, 2017: 3). Bessel A. Van Der Kolk ise *Beden Kayıt Tutar* adlı kitabında travmadan iyileşmeyi, kişinin bedenine ve zihnine yeniden sahip olması olarak tanımlamaktadır. Kişi ancak baskı, utanç ya da çöküş yaşamadan ne hissettiğini bilebildiğinde iyileşmiş olacaktır. Kişinin travmadan iyileşebilmesi ya da yas sürecinden çıkabilmesi için sakinleşmek ve odaklanmak için bir yol bulabilmesi, geçmişini hatırlatan hatırlatıcılara karşı sakin kalabilmesi, hayat dolu kalabilmek için bir yol bulabilmesi, etraftaki insanlarla ilişki kurması ve kendisinden sır saklamaması gerekmektedir. Ancak Van Der Kolk'a göre bunlar belirli bir sıralama içinde yerine getirilmesi gereken hedefler değildir. İyileşme ve aşamalardaki sıralama herkesin kişisel durumuna bağlı olarak değişebilen bir süreçtir (Van Der Kolk, 2019: 203-204). Herman da "[h]içbir tekil iyileşme[nin] seyri[nin] düz bir çizgi boyunca bu evreleri takip etme[diğini]" vurgulamaktadır (Herman, 2017: 193).

### 3. Julie'nin İyileşme Hikayesi

Polonyalı yönetmen Krzysztof Kieslowski'nin *Üç Renk: Mavi* adlı filmi Julie'nin kendi travmasından iyileşmesinin hikayesi olarak okunurken Herman ve Van Der Kolk'un belirttiği temel aşamalar göz önünde bulundurularak okunmuştur. Julie (Juliet Binoche), kendisinin yaralı olarak kurtulduğu trafik kazasında tanınmış bir besteci olan eşi ile 5 yaşındaki kızı Anna'yı kaybeder. Tedavi gördüğü hastanede bir gece intihara kalkışır. Ancak bu, çok sayıda hapi ağzına doldurup susuz yutamadığı ve tekrar ağzından çıkardığı bir denemedir. Gerçek bir intihar girişiminden çok ne yapacağını bilememe hatta bir beceriksizlik halidir. O sırada göz göze geldiği hemşireye ilaçları verirken "Yapamıyorum. Olmuyor işte." der. Bu kelimeler, Julie'nin eşi ve kızı olmadan ne yapacağını, hayatına nasıl devam edeceğini bilemeyeşinden gelen çaresizliğinin de ifadesi gibidir. Julie'nin ne kadar ağır bir kayıp yaşadığını bu çaresizliği göstermektedir. Yas halini "acı verici" nitelemesi ile karşılayan Freud, kaybedilen nesnenin, Ben için taşıdığı o büyük ve binlerce bağlantıyla güçlenen anlamından dolayı yasa yol açtığını belirtmektedir (Freud, 2015: 41). Julie bu nedenle "acı verici" bir çaresizlik içindedir.

Henüz hastaneden bile çıkmamışken onunla görüşmek isteyen bir gazeteci, Julie'nin kendisi ile görüşmek istemediğini söylemesine rağmen ısrarcı olur. Gazeteci, Julie'ye eşi Patrice üzerine bir makale yazdığını ancak bilmediği bir şey

olduğunu söyler. Öğrenmeye çalıştığı Patrice'in bestelerini Julie'nin yapıp yapmadığıdır. Julie, gazetecinin içeri girme isteğini reddedince gazeteci, "Çok değişmişsiniz. Eskiden bu kadar kaba değildiniz." der. Julie, son derece sakin bir şekilde, "Haberiniz yok mu? Bir kaza geçirdim. Kocamı ve kızımı kaybettim." karşılığını verir. Julie'nin içinde bulunduğu durum bu kadar açık ve nettir: Bir kaza geçirmiştir. Yüzünde kazanın neden olduğu yaralar bile henüz kapanmamıştır. Kocasını ve kızını kaybetmiştir. Üzgün ve bitkin bir durumdadır. Ancak gazeteci bütün bunları görmezden gelerek kendi sorusunun cevabını alabilmek için ısrarcıdır.

Erdoğan Özmen, "Yas tutarken başkaları, hiç olmazsa sessiz kalınır." (Özmen, 2017: 45) demektedir. Darien Leader da Freud'un yası bireysel bir görev olarak kabul edilmesini eleştirmekte ve yasin başka insanları da gerektirdiğini savunmaktadır. Leader'a göre belgelenmiş her insan toplumunda yaşanan kayıp için yerine getirilen yas ritüeli vardır ve bu ritüeller törenler, gelenekler ve kodlar sistemi aracılığı ile topluluğun içine işlemiştir. Kayıp, sadece ailenin, yakınlarının kaybı değil daha büyük sosyal grupların da kaybıdır (Leader, 2018: 13). Leader'ın yasin başka insanları da gerektirdiği şeklindeki görüşünün iki ayrı boyutu vardır. Bu boyutların ilkinde "toplumsal olanın özel olanı kolaylaştırması" söz konusudur. Düzenlenen yas töreni, bir kaybın ardından yerine getirilen gelenekler, kayıptan doğrudan etkilenen kişi ya da kişilerden daha çok sayıdaki insanla yerine getirildiği için, bu sırada hazır bulunanların da daha önce yaşadıkları kayıpların acısına tekrar ulaşmaları mümkün olmaktadır. Bu tür törenlerde ağlayanlar, üzülenler aslında kendi kayıplarına tekrar tekrar ağlamakta ve üzülmedirler. Buna olanak sağlayan işte kayıp karşısında daha çok sayıda insanın biraraya gelmesini mümkün kılan yas ritüelleridir. Böyle bir ortamda en yeni kaybı yaşayan kişi ya da kişilerin kendi acısına ulaşmasını ve duygularını yaşamasını mümkün kılan toplumsal bir çerçeve yaratılmış olur (Leader, 2018: 75). Diğer boyutunda ise deneyimleri paylaşmak ve doğrulamak için başka insanlara ihtiyaç duymak söz konusudur. Leader'ın "üçüncü kişiler" dediği bu kişilerin varlığı ve onların bizi dinleyip anlaması, bizi görmeleri ve fark etmeleri sayesinde yaşadıklarımızın gerçekliğine inanabiliriz (Leader, 2018: 13).

Darien Leader'ın belirttiği bu durumlar kişinin yas sürecine girmesine olanak sağlayan ve kolaylaştıran durumlardır. Bir kişinin yaşadığı kayıp karşısında hissettiği derin acıyı hissedemeyen, anlayamayan ve paylaşamayanların da Özmen'in dediği gibi "hiç olmazsa sessiz kalması" beklenir. Oysa Julie yası karşısında sessiz kalmayı bile başaramayan bir gazeteci ile karşı karşıya kalmıştır. Diğer yandan Julie'nin yanında yakınlarını, arkadaşlarını ya da dostlarını görmeyiz. Sanki yok gibidirler. Dışardan görünen son derece sakin, suskun ve yalnız; içindeki kederi dışına yansımayan bir Julie'dir. Herman, "[korkunç olay], yüksek sesle söylenmek için fazlasıyla korkunçtur; bunun kelime karşılığı dile getirilemez'dir" demektedir (Herman, 2017: 1). Travma yaşayan kişi, suskun kalarak acısını, üzüntüsünü kontrol edebileceğini düşünüyor olabilir ancak travma karşısında sessiz, suskun kalmak kişiyi bir başka ölüme "ruhun ölümü"ne götürecektir ve travma karşısında kişinin yalnızlığını güçlendirmekten başka bir işe yaramayacaktır (Van Der Kolk, 2019: 232).

Julie de ne konuşarak ne ağlayarak dile getirebildiği bir olayın acısı içinde kendince yeni bir yaşam kurmak adına eşi ve kızıyla yaşadığı evi bütün eşyalarıyla birlikte satmaya karar verir. Ailesiyle birlikte şehirden uzakta bir yaşam sürdürdüğü malikane de denebilecek çok büyük bir evden ve o evdeki hayattan uzakta, şehrin merkezinde, kalabalıklar içinde ve çok küçük bir eve taşınma hazırlığına girer. Avukatıyla bu evde yaptığı görüşmede ona annesinin huzurevi ödemelerinin yapılması, evin yaşlı yardımcılarının hayatının güvenceye alınması ve eşyalar dahil her şeyin satılması için talimat verir. Bundan sonraki hayatında sadece kendi hesabındaki parayı kullanacaktır.

Julie, evdeki yaşlı yardımcısının kendisine bakarak ağladığını görür. Ona neden ağladığını sorduğunda yaşlı kadın "Çünkü sen ağlamıyorsun." der. Julie'nin sakinliğinin ardında ne kadar yoğun bir acıyı, kederi taşıdığı, nasıl bir "dile getirilemez" ile uğraştığının farkında olan ve bu yükün ne kadar ağır olduğunu muhtemeldir ki yaşam deneyiminin getirdiği bilgelikle bilen bu yaşlı kadındır. Julie, yaşlı kadına sarılır. Ancak bu sarılış, içindeki kederi paylaşmak üzere değil de yaşlı kadını sakinleştirmek üzere bir sarılıştır. Filmdeki bir başka yaşlı kadın ise Julie'nin Alzheimer hastası olan ve bakımevinde kalan annesidir.

Julie annesini ne zaman ziyarete gitse annesi televizyon karşısında kıpırdamadan oturmakta ve gözünü hiç ayırmadan ekrana bakmaktadır. Annesi Julie'ye Marie France diye hitap eder. Ancak annesi ve Julie arasında geçen konuşmalardan Marie France'ın Julie'nin kız kardeşi mi yoksa annesinin kız kardeşi mi ya da başka bir kişi mi olduğu anlaşılabilir. Film boyunca da karşımıza Marie France adlı bir karakter çıkmaz. Julie için Marie France ile

karıştırılmak üzücüdür. Annesi Julie'ye, "bana eşini, evini ya da çocuklarını anlatmak ister misin; belki de kendini" der. Julie. Anne, "kocam ve kızım öldüler, artık bir evim de yok" şeklinde cevap verir. "Evet, bana söylemişlerdi" der annesi. Julie, "eskiden mutluydum; ben onları seviyordum, onlar da beni." diye kendisinden bahsetmeye başlamışken annesinin televizyondan gözünü ayırmaması karşısında "anne beni dinliyor musun" diye sorar. "Dinliyorum Marie France" der annesi.

Julie'nin karşısında alzheimer nedeniyle belleği yanılan ve apatik bir anne vardır. Hastalığın neden olduğu apatiden dolayı Julie, annesinin donuk, duygudan uzak ve ilgisiz, kendisinin ve acısının farkında olmayan hali ile karşı karşıyadır. Annesinin belleği içinde kendisini ve kaybettiği ailesini bulamamakta ve yaşadığı acının yansımaları annesinin yüzünde görememektedir. Bu nedenle Julie için, Darien Leader'ın sözünü ettiği, yaşadığı acı deneyimi paylaşmak ve doğrulamak için ihtiyaç duyduğu "üçüncü kişi" annesi de olamaz. Julie, bunun farkındadır ve sonrasında sanki annesiyle değil de kendi kendine konuşurcasına şunları söyler: "Artık yapmam gereken tek bir şey olduğunu anladım. Hiçbir şey. Ne mal ne mülk. Ne hatıralar. Ne arkadaşlık ne aşk ne de bir bağ istiyorum. Bunların hepsi birer tuzak." Bu cümleler bize, yaşadığı travmanın Julie'nin zihninde yarattığı köklü değişimi göstermektedir. Çünkü (Van Der Kolk, 2019: 21):

"Travma, yalnızca geçmiş bir zamanda gerçekleşen bir olay [değildir]; o aynı zamanda zihinde, beyinde ve bedende iz bırakmaktadır. Bu etkinin devam eden sonuçları insan organizmasının şu anda nasıl yaşayacağını da belirler. Travma, zihin ve beyin üzerinde kökten bir değişim yaratır ve algılarımızın yönetilmesini yeniden düzenler. Yalnızca nasıl düşündüğümüzü ve ne düşündüğümüzü değil aynı zamanda düşünme kapasitemizi de etkiler."

Julie'nin verdiği bu karar aynı zamanda onun "gerçekliğe sırt çevirmesi"dir. Freud bize yasın işleyişinin "gerçeklik sınaması"na dayandığını ve yas sürecinde normal olanın "gerçekliğe saygının kazanması" olduğunu söylemektedir (Freud, 2015: 20-21):

"Gerçeklik sınaması, sevilen nesnenin artık orada olmadığını gösterir ve sonra da libidonun bu nesne ile olan tüm bağlarını koparmasını ister. Ancak buna yönelik anlaşılır bir karşı koyuş başlar... Karşı koyuş o denli şiddetli olabilir ki, gerçekliğe sırt çevirme... ortaya çıkar. Normal olan, gerçekliğe saygının kazanmasıdır. Yine de gerçekliğin talepleri hemen yerine getirilemeyebilir. Bu talep, büyük bir zaman ve işgal enerjisi harcayarak karşılanır ve aynı anda kayıp nesnenin varoluşu ruhsal olarak devam eder."

Julie, evden ayrılmadan önceki son gecesinde eşi Patrice ile birlikte çalışan bir müzisyen olan Olivier'yi arar. Ona kendisini sevip sevmediğini, ne zamandan beri sevdiğini, kendisini düşünüp düşünmediğini, özleyip özlemediğini sorar. Sorularına "evet" yanıtını alınca eve çağırır ve evde kalan son ve tek parça olan yatak üzerinde, geceyi onunla geçirir. Olivier, Julie'nin kendisi için yapıp başucuna koyduğu kahvenin kokusu ile uyanır ve Julie'ye gülümser. Ancak Julie'nin cümleleri Olivier'nin gülüşünün yüzünde donup kalmasına neden olacaktır. Kendisi için yaptıklarına teşekkür eder Julie. Sonrasında ise herhangi bir ilişki yaşamayacaklarını açıkça belirten şu cümleleri sarfeder: "Görüyorsunuz ki ben de diğer kadınlar gibiyim. Terliyorum, öksürüyorum, çürüklerim var. Beni özlemeyeceksiniz. Bunu kesinlikle anlamalısınız. Giderken kapıyı çermeyi unutmayın."

Tıpkı annesine söylediği gibi, eşi Patrice ve kızı Anna'nın ölümünden sonra evinden, eşyalarından, parasından kısaca onu geçmişe bağlayan maddi bağlarından vazgeçmeye çalışırken eşi ile arasındaki manevi bağdan da bir başka erkekle beraber olarak vazgeçmeyi tercih eder. Erdoğan Özmen'in yukarıda değindiğimiz kelimelerini kullanarak söylersek; Julie, yaşadığı travma ile altüst olmuş bir özne olarak karşımızda durmaktadır. Tutkuyla bağlı olduğu iki insanı ve dolayısıyla onların varlığı ile birlikte anlamlandırdığı hayatı yok olmuştur artık. Kazadan önceki hayatında kendisi için anlamlı olan maddi ve manevi tüm bağlardan bilinçli ve kararlı bir şekilde vazgeçmeye ve kalabalıklar içinde kaybolabileceği yeni bir hayata geçmeye çalışmaktadır. Oysa vazgeçmese de, aynı evde yaşamaya devam etse de tekrar aynı hayatı yaşayamayacağı kesindir. Deneyimlediği ve sonrasında sağ kaldığı bir kaza, kendisi dahil hayatında hiçbir şeyin ondan önceki gibi olmayacağı acı bir dönüm noktası olmuştur. Julie'nin yürürken, elini yumruk yapıp yanındaki duvara sürterek yaralaması, içinde taşıdığı yoğun ve başedilmez acının dışavurumudur adeta.

Olivier ile de birlikte olduktan sonra, Julie artık yeni hayatına başlamaya hazırdır. Ancak bu hazır oluş acısız, sancısız, kedersiz bir kadının hazır oluşu değildir elbette. Julie'nin, yaşantısının maddi koşullarını değiştirebilmiş olması onun "dile getirilemez" olan ile yüzleştiği ve yaşadığı travmadan iyileştiği anlamına gelmemektedir. Çünkü iyileşebilmek için

öncelikle zihnin, bedeninin ve beyninin rahatlaması gerekmektedir. Bu rahatlama ancak kişi kendisini içsel olarak güvende hissettiğinde mümkün olabilecektir. Kişinin kendisini güvende hissedebilmesi için ise başka insanlara ve o insanlar ile bağ kurmaya gereksinimi vardır. Bir travmadan iyileşebilmek tek başına başarılabilecek bir durum değildir.

Judith Herman ve Bessel A. Van der Kolk, yapılan çalışmaların travmadan iyileşebilmenin ancak başkalarıyla ilişkiler bağlamında mümkün olabileceğini ortaya koyduğunu belirtmektedirler. Van der Kolk, tehde karşı en büyük korunmamızın bağlılık olduğuna dikkat çekerek şunları söylemektedir (Van Der Kolk, 2019: 210):

"Saldırı, kaza ya da doğal afet gibi akut bir travmanın ardından hayatta kalan kişiler tanıdık insanları, yüzleri görmek, tanıdık sesler duymak; fiziksel temas, yiyecek, sığınma, güvenli bir yer ve uyumak için zaman isterler. Sevilen kişilerle yakın iletişim kurmak, güven veren bir yerde aile ve arkadaşlarla yeniden biraraya gelmek çok önemlidir... Travma yaşayan insanlar, ilişki bağlamında iyileşmektedir. Aileler, sevilen kişiler, alkolikler toplantısı, gazi etkinlikleri, dini topluluklar ya da profesyonel terapistlerle. Bu ilişkilerin rolü, utanç, azarlanma ya da yargılanma duygularına karşı güven vermek, tolere etmek, yüzleşmek ve yaşananların gerçekliği sürecini cesaretle karşılayacak fiziksel ve duygusal güvenliği sağlamaktır."

Her ne kadar Judith Herman da tecrit koşullarında iyileşmenin mümkün olmadığına vurgu yapsa da, filmde gördüğümüz, Julie'nin kendisi için seçtiği yeni yaşam biçimini öncelikle kendisini geçmişten ve geçmişi hatırlatan neredeyse her şeyden tecrit etmek üzerine kurduğudur (Herman, 2017: 168). Julie, şehir merkezinde, isteği üzerine hiç çocuk olmayan bir apartmanın küçük bir dairesine yerleşir. Bir süre sonra da kendisine yeni bir gündelik hayat kurduğunu fark ederiz.

Yeni gündelik hayatı yeni rutinleri ile birlikte şekillenmiştir: yüzmek için bir havuza gidip gelmekte, garsona "her zamankinden" diyebileceği bir kafede oturarak ve kafenin karşısında flüt çalan bir sokak müzisyenini dinleyerek vakit geçirmektedir. Tıpkı annesine söylediği gibi, yaptığı tek şey artık neredeyse hiçbir şey yapmamaktır. Hiçbir şey yapmadan günlerini geçirmektedir. Ancak yine kafede oturduğu bir gün dışardaki sokak müzisyeninin hasta olduğunu zannedip yardım için yanına gittiğinde müzisyen Julie'ye de izleyicilere de önemli bir mesaj verir. Müzisyen iyidir ancak muhtemelen fazlaca sarhoştur. Julie'nin iyi misiniz sorusuna, flütün kabını başının altına yastık/dayanak yapıp ve onu sıkıca tutarak "daima tutunacak bir şeyler bulmak gerekiyor" cevabını verir.

Julie'nin yeni gündelik hayat rutini, onun olağan hayatla yeniden bağ kurduğu anlamına gelmemektedir. "Olağan hayatla yeniden bağ kurmak", Herman'ın ifade ettiği iyileşme evrelerinden biridir (Herman, 2017: 247). Her ne kadar iyileşme evreleri herkesin öznel durumuna göre farklı bir sıralama ile seyredebiliyorsa da, yeniden bağ kurmanın her durumda son aşama olduğunda ya da diğer aşamalar ile içiçe geçtiği ve bundan dolayı da net bir biçimde ayrıştırılamayan bir durum olduğunda ısrarcı olabiliriz. Çünkü, yeniden bağ kurma, kayıpla karşılaşmış kişiye bir görev yüklemektedir. O da bir "gelecek yaratma görevi"dir. Herman, travmayla karşılaşmış olan kişiyi bu aşamada, "yeni bir memlekete giden sığınmacı"ya benzetmektedir. Bu kişi geride bir hayat bırakmıştır ve şimdi eskisinden çok farklı bir kültürde yeni bir hayat kurmak zorundadır. Bu bir görevdir, bir zorunluluktur ve bunu gerçekleştirebilmesi için kişi bedeninin bakımına, çevresindeki insanlara, maddi ve manevi ihtiyaçları ile ilişkilerine bir enerji sarfetmek durumundadır. Bu sayede de dünyasını ıslah edebilecektir (Herman, 2017: 247-248). Oysa Julie'nin "hiçbir şey yapmamak" kararı, aynı zamanda enerji sarfetmemek ya da mümkün olan en az enerjiyi harcayarak hayatını sürdürmek kararıdır.

Julie kurduğu yeni hayatına neredeyse hiçbir şey yapmayarak devam ederken kazaya tanık olan genç Antoine, Julie'yi bulur çünkü onda Julie'ye vermesi gereken bir kolye vardır. Antoine, kaza anının tanığıdır ve Julie'ye arabanın birden kaymaya başladığını, koşarak kaza yerine geldiğinde kocasının hala yaşadığını gördüğünü anlatır. Julie kısa süren bu konuşma bittiğinde küçük bir haç şeklindeki kolyeyi Antoine'e "O artık sizin." diyerek geri verir. Bu sahne, Üç Renk: Mavi'yi özgürleşme üzerinden okuyan çalışmalarda Julie'nin dinden özgürleşmesi olarak yorumlanmıştır. Ancak bu çalışmada, haç kolye bu kapsamda değil yine Julie'nin kazadan önceki hayatına ait insanları ve nesnelere yeni hayatından uzak tutma kararı çerçevesinde değerlendirilmiştir. Haç kolyenin filmde anlattığı dinden özgürleşme değil, ilerleyen sahnelerde görüldüğü gibi bir erkeğin sevdiği kadına sevgisini ifade etme biçimlerinden biridir.

Bir süre sonra Olivier, Julie'yi herkesten ve her şeyden uzak bir şekilde ve hiçbir şey yapmayarak geçirmekte olduğu yeni yaşamında bulmayı başarır. Olivier, Julie her zaman gittiği cafede otururken gelir ve birkaç aydır onu her yerde aradığını anlatır. Olivier, Julie'yi özlemiştir. Bunu söyler açıkça. "Kaçıyor musunuz; benden mi kaçılıyorsunuz" diye sorar. Filmin devamı, Julie'yi yeniden harekete geçirmenin yolunu bilen kişinin Olivier olduğunu bize gösterir. Ortada Patrice'in ölümünden önce üzerinde çalıştığı ancak şimdi yarım kalmış bir konçerto vardır. Tamamlandığında, sadece bir kez olmak üzere Avrupa'nın 12 senfoni orkestrası tarafından Avrupa Birliğinin 12 şehrinde çalınması planlanmış olan bir konçertodur bu. Gazetecinin daha önce Julie'ye eşinin bestelerini yapıp yapmadığını sormasından da anladığımız kadarıyla Julie de bu konuda eğitimi/yeteneği olan iyi bir müzisyendir. Ancak bu alanda çalışmamaktadır. Diğer yandan gazetecinin sorusu ve sonrasında bu beste üzerinden yaşanan gelişmeler Julie'nin evliliği hakkında da bize bir şeyler anlatmaktadır: Julie, iyi bir müzisyendir; eşinin yaptığı bestelerin düzeltmelerini yapacak kadar iyi bir müzisyendir. Kieslowski, Julie'nin müzikle olan ilişkisi için şunları söylemektedir (Stok, 2010: 202):

"Julie sadece düzeltmeleri mi yapıyordu? Belki de bir sayfa bile nota yazamayan ama yazılmış olanlar üzerinde çok iyi düzeltme yapabilen insanlardandır. Gözünden bir şey kaçmıyor, analitik bir zekası var ve birçok şeyi düzeltmek için de yeteneği. Önceden yazılmış bir sayfalık beste kötü değildir ama o düzelttiğinde mükemmelleşir. O bir besteci mi, yoksa yardımcı besteci mi, ya da yaratıyor mu yoksa düzeltiyor mu, bunlar hiç önemli değil. Sırf düzeltmeleri yapmış olsa bile bu işin yaratıcısı ya da ortak yaratıcısıdır, çünkü düzeltilmiş olduğu şeyi eski halinden daha iyi bir hale getirmiştir."

Eşikle birlikte muhtemelen gece gündüz çalışarak ürettikleri eserler vardır ancak bu eserlerde Julie'nin adı geçmemektedir. Adı geçmediği halde eş ile birlikte çalıştığının bazı çevrelerde bilindiği ve hatta Julie'nin eserlerine Patrice'in kendi adını verdiği inananların olduğu ortadadır. Bunlardan dolayı Julie'nin, muhtemelen çok başarılı olmasına rağmen çalışmak yerine yeteneğini eşinin eserlerine, kendisini de evliliğine ve kızına adanmış bir kadın olduğunu söyleyebiliriz. Kazada eşini ve kızını kaybettiğinde geriye pek de bir şeyin kalmadığının dehşeti içinde, kendisini de hiçbir şey yapmadığı bir yaşamın içinde kaybetmeye çalışmaktadır.

Ancak Olivier'nin çabaları, Julie'nin yaşamla yeniden bağ kurmasının ve geçmişini sorgulayarak onu yeniden kurgulamasının yolunu açacaktır. Olivier, bir televizyon programına katılır ve Patrice'in başladığı ancak tamamlayamadığı Avrupa Birliği konçertosunu kendisinin tamamlaması şeklindeki teklifi kabul ettiğini açıklar. Olivier'nin bu yarım kalan eseri Patrice'in istediği şekilde tamamlamaktan yana olduğu ortadadır. Patrice'in nasıl bir konçerto hayal ettiğini, ne yapmayı planladığını bilebilecek tek kişi de eş Julie'dir. Programda Olivier'nin Patrice'in konservatuvardaki çekmecesinden aldığı belgeler gösterilirken bunların içindeki birkaç fotoğraf da ekrana gelir. Bir kısmı Julie'nin de olduğu fotoğraflarken, bir kısmı ise Patrice'in başka bir kadınla beraber olduğu fotoğraflardır.

Julie, bu programı tesadüfen izler. Geride bırakmaya çalıştığı yaşamı bu sefer hiç bilmediği bir yönüyle yeniden karşısına çıkmıştır. Julie, Olivier'yi bulur ve besteyi tamamlamaya hakkı olmadığını çünkü tamamlasa bile asla Patrice'in yapmak istediği gibi olamayacağını söyler. Oysa Olivier'nin amacı besteyi tamamlamanın yanı sıra belki de ondan daha çok, Julie'yi hiçbir şey yapmamak üzerine kurduğu tecrit edilmiş yaşamının dışına çıkarmak, onu harekete geçirmek ve yaşadığı gün ile arasında bir bağ kurmasını sağlamaktır. Bunu söyler de: "Nedenini söyleyeyim. Bunun sizi ağılatmanın, sizi koşturmanın tek yolu olduğunu düşündüm. Böyle düşündüm. Size istiyorum ya da istemiyorum dedirtmenin tek yolu olduğunu düşündüm."

Julie, Olivier'ye eşinin birlikte olduğu kadın hakkında da sorular sorar. Patrice ile Sandrine'in birkaç yıldır birlikte olduklarını, kadının bir avukatın yanında stajyer avukat olarak çalıştığını ve adliyede görebileceğini öğrenir. Kadının yanına gider. Öğrenmeye çalıştığı tek şey Patrice'in bu kadını gerçekten sevip sevmediğidir. Kadının hamile olduğunu görür. Çocuk Patrice'in çocuğudur. Kadın hamile olduğunu Patrice'in ölümünden sonra öğrenmiş ve çocuğu dünyaya getirmeye karar vermiştir. Kadının boynunda kendisinde de olan küçük haç kolyenin aynısını görür. Ölen eşinin kadını gerçekten sevdiğini bu kolyeden anlarken kadının da Patrice'i gerçekten sevdiğini, çocuğu dünyaya getirmeye karar verdiğinden anlar. Evi satmaktan vazgeçip çocuğuyla birlikte yaşamaya karar verir.

Julie'nin geçmişte eş için taşıdığına inandığı anlam ilk olarak eşinin hayatında bir başka ve gerçekten sevdiği bir kadın olduğunu öğrenmesi ile sarsılır. Bir sonraki sarsılışı, Sandrine'i eve götürüp gezdirirken aralarında geçen konuşma ile olur:

- Buraya daha önce geldiniz mi?
- Hayır. Hiç.
- Kız mı olacak oğlan mı?
- Oğlan
- İsim düşündünüz mü?
- Evet
- Onun adına, buraya onun evine sahip olmalı diye düşünüyorum.
- Patrice bana sizden çok bahsetti
- Gerçekten mi? Nasıl?
- Çok iyi olduğunuzu, iyi ve cömert olduğunuzu ve size her zaman güvenilebileceğinden söz etti. Hatta benim bile.

Julie'yi sarsan, Patrice'in kendisinden daha çok bir dosttan bahseder gibi bahsetmiş olmasıdır. Darien Leader, *Depresyon Yas ve Melankoli* adlı kitabında *Üç Renk: Mavi* filmine de değinmektedir. Sevdiğimiz birini kaybettiğimizde aynı zamanda kendimizden bir parçayı da kaybederiz. Bu parça, kaybettiğimiz kişideki kendi imgemizdir. Kaybettiğimiz kişi bir ebeveyn ise artık bir evlat değilizdir; kaybettiğimiz kişi kendi çocuğumuz ise artık bir ebeveyn değildir; kaybettiğimiz kişi bir sevgili ya da eş ise artık bir sevgili ya da eş değildir. Kendimize ait kaybettiğimiz bu parça da en az kaybettiğimiz kişi kadar ağır bir kayıptır ve yas sürecinde kendimizin bu kayıp parçasını da "en derin seviyede kabul etmemiz gerekir" (Leader, 2018: 140). Julie, yaşadığı kaza ile eşini ve kızını kaybederken işte bu nedenle ağır bir başka kayıp daha yaşamıştır: Artık bir eş ve bir anne değildir. Eşliğini ve anneliğini de kaybetmiştir. Julie, eşinin hayatında bir başka kadın olduğunu öğrenene kadar zaten henüz bu kayıplarına razı olmuş ve kaybını gerçekten kabullenebilmiş değildir. O bu halde iken bir başka kadının varlığı ve üstelik ondan duydukları, kaybettiğini zannettiği eşinin ve kendi imgesinin aslında zannettiği gibi bir imge olmadığı gerçeğini de ortaya çıkarmıştır.

Julie, kendisine tutkuyla bağlı olan bir eş ve filmde birlikte ortaya koydukları eserlerle de gösterilen muhteşem bir harmoniden oluşan bir ilişkiyi kaybettiğini zannetmektedir. Önceki sahnelerde gördüğümüz gibi Julie'nin, Olivier ile beraber olmadan önce, onu arayıp gelmesini istemesinden ve ona kendisini sevip sevmediğini sormasından da anladığımız kadarıyla, Patrice ölmeden önce de Olivier'in kendisine olan ilgisinin farkındadır. Ancak bir başka erkekle ilişki yaşamayı tercih etmemiştir. Bu nedenle Julie'nin karşı karşıya kaldığı bu yeni gerçekle de yüzleşmesi ve bu imgelerden vazgeçmesi gerekmektedir. Darien Leader, "Bir başkasında oluşturduğumuz imgeden vazgeçmenin tek mantıklı yolu, karşı tarafın bizi nasıl gördüğüne dair tahayyülümüzü sorgulamaktır." demekte ve *Üç Renk: Mavi*'deki "cinsel karşılaşma meselesi"ni bu bağlamda yorumlamaktadır (Leader, 2018: 141):

"Blue'daki cinsel karşılaşma meselesine dönecek olursak, bu olayı artık daha farklı bir şekilde yorumlayamaz mıyız? Bir düzeyde, ölüyle bir özdeşleşme kurulur. Tıpkı eşin sadakatsiz olması gibi o da artık sadakatsizdir ve sanki şöyle demektedir: "Olduğunu düşündüğüm kişi değilmişsin, şimdi ben de olduğumu düşündüğün kişi değilim!" Ama belki de başka ve daha derin bir boyutta, adama sevişmesini kendini feda etmesi, özellikle de kendi imgesinden vazgeçmesi olarak yorumlayabiliriz. Bu feda etme eyleminden sonra yeni bir özgürlüğe kavuşur."

Oysa bize göre, filmdeki bu "cinsel karşılaşma meselesi" sadece geçmişe ait imgeleri yok etmek üzerine kurulmuş cinsel karşılaşmalar meselesi değildir. Julie, Olivier ile ilk beraber olduğunda, eşinin hayatında bir başka kadın olduğundan habersizdir. Ancak Olivier'in de kendisine yönelik ilgisinin farkındadır ve bu ilgi de, kazadan önceki yaşantısına aittir. Kazadan önceki yaşantısına ait ne varsa geride bırakarak yeni bir yaşama geçmeyi seçtiğinde Olivier'i de geride bırakmak için onunla beraber olmuştur. Olivier'e kendisini sevmesini gerektirecek bir özelliği olmadığını göstermek ister ki Olivier de kendisini geçmişte bırakabilsin. Olivier'e söylediği cümle bu açıdan anlamlıdır: "Ama görüyorsunuz ki ben de diğer kadınlar gibiyim. Terliyorum, öksürüyorum, çürüklerim var. Beni özlemeyeceksiniz. Bunu kesinlikle anlamalısınız."



Ancak Olivier geçmişinde kalmamıştır. Tam aksine Julie'yi hiçbir şey yapmama kararından vazgeçirebilmek gibi önemli bir rol üstlenmiş olarak Julie'nin yeni yaşantısında varlığı devam etmektedir. Julie, evi gezdirirken yaşlı bahçıvan ona evde kalan son eşya olan yatağı Olivier'nin satın aldığını söyler. Bu önemli bir ayrıntıdır çünkü Julie'ye, Olivier'nin beraber geçirdikleri geceye verdiği değeri gösterir. Beraber oldukları gece Olivier için sadece bir "cinsel karşılaşma" gecesi değildir; içinde duyguyu da barındıran bir gece olduğundan dolayı o geceye ait bir nesneye sahip olmak ve onu saklamak istemiştir.

Julie, Olivier ile karar verdikleri gibi konçertoyu tamamlamak üzere çalışmaya devam eder ve konçertoya flüt solo ekler. Eklediği flüt solo, izleyiciye flüt çalan sokak müzisyenini ve kurduğu cümleyi hatırlatır: Daima tutunacak birşeyler bulmak gerekiyor. Julie tutunacak birşeyler bulmuştur artık. Gerçek bir sevgi bulmuştur. Ancak bu sevgi, daha önceki gibi kendi varlığının, yeteneğinin ve emeğinin yok sayıldığı ve bundan dolayı sadece eşinin adının anıldığı bir ilişkide değil varlığına yer ve değer verilen bir ilişkide yaşanacaktır. Flüt solo bize bunu anlatır. Julie'nin yeni ilişkisi tıpkı bir konçertoyu meydana getiren muhteşem bir harmoni olacak ancak bu sefer Julie'nin varlığı bu harmoni içinde flüt solo gibi yer alacaktır. Ve bu seferki konçerto, yarım kalmış bir konçerto değildir. Geçmişten getirdiği yarım kalmışlıkları artık tamamlanmış olan bir konçertodur.

Julie, üzerinde çalıştığı bölümleri tamamladığında Olivier'i arar ancak Olivier, çok düşündüğünü ve konçertoyu tamamlamaktan vazgeçtiğini söyler. Patrice'in muhtemelen tüm bestelerinde Julie'nin de büyük katkısı olmuş ama Patrice Julie'nin adına yer vermemiştir. Olivier ise Julie'nin Patrice'ten duymadığı cümleleri söylemektedir: "Bütün hafta düşündüm. Bu müzik benim müziğim olabilir. Daha iyi ya da daha kötü olabilir ama benim. Ya da sizin olabilir. Ancak o zaman bunu herkese söylemek gerekiyor." Bu cümleler Julie'nin Olivier'in sevgisinden emin olmasını sağlayan cümlelerdendir: Çünkü insan sevdiği insanın varlığına yer ve değer verir. Julie, Olivier'ye yalnız olup olmadığını sorar. Olivier bu soruyu anlamsız bulmuşcasına bir tepki ile, "tabii ki yalnızım" der. Julie için değerli olan bir başka cümledir bu. Çünkü insan, sevdiği bir insan varken hayatına başka bir insanı almaz. Julie, Olivier'in evine gider. Bu nedenle filmdeki ikinci "cinsel karşılaşma"yı da Darien Leader gibi, Julie'nin "kendisini feda etmesi, özellikle de kendi imgesinden vazgeçmesi" şeklinde yorumlamamaktayız. Julie, kendi imgesinden eşinin hayatında bir başka kadın olduğunu öğrendiğinde vazgeçmiştir. Olivier ile tekrar beraber olması, onun için yeni bir konçertonun, yeni bir ilişkinin ve yeni bir yaşamın başlangıcıdır.

#### 4. Mavi: Geçmişin ve Hatırlamanın Rengi

Fransız filozof Paul Ricoeur, "hatırlama edimleri[nin] bir değişimin ardından yeni bir değişim gerçekleştiğinde ortaya çık[tığını]" söylemektedir. "Değişimlerin [ortaya çıkmaları ise] ya zorunluluktan ya da alışkanlıktandır" (Ricoeur, 2011: 37). Yani hatırlama edimi için bir değişimin, bir farklılaşmanın yaşanması gerekmektedir ki mevcut durumda olmayanları hatırlama aracılığı ile bugüne getirebilelim. Üç Renk Mavi'de bir trafik kazasının yol açtığı zorunlu ve son derece büyük bir farklılaşma söz konusudur. Julie, bu yeni durumda kazadan öncesine ait olan her şeye, maddi ve manevi bağlarını artık ancak hatırlama ile bugüne getirebilecektir. Bu da doğal olarak sadece ve sadece zihinsel bir tahayyül olabilecektir.

Filmde mavi renk geçmişe ait olanın, anıların, nesnelerin özetle geçmişin rengidir. Mavi renk ilk olarak Julie hastanenin balkonunda, oturduğu koltukta daldığı uykudan bir anda uyandığında karşımıza çıkmaktadır. Julie, mavi bir ışıkla çevrilidir ve mavi ışık bize Julie'nin rüyasında eşini ve kızını gördüğünü düşündürmektedir. Olivier'in, Patrice'in konservatuvardaki masasının çekmecelerini boşaltıp tüm evrakları içine koyduğu klasör de mavidir.

Julie'nin ailesi ile birlikte yaşadığı evde duvarları maviye boyanmış ve adı da "mavi oda" olan bir oda vardır. Julie eve gittiğinde, evdeki yardımcılara mavi odadaki her şeyi kaldırıp kaldırmadıklarını özellikle sorar. Ancak odaya gittiğinde tavanda asılı, irili ufaklı mavi kristal taşlardan oluşan bir sarkıtın hala asılı olduğunu görür ve olduğu yerden sökebilmek için öfkeyle asılır sarkıtta. Ancak sarkıt asılı olduğu yerden kopmaz ve Julie'nin elinde sarkıttan kopan taşlardan birkaç parça kalır. Bu sahne, Julie her ne kadar geçmişten kurtulmak istese de, geçmişe ait herhangi bir nesneyi görmek istemese de geçmişi söküp atamayacağını ve elinde geçmişten kalan parçalarla, anılarla yaşamak zorunda olduğunu göstermektedir. Sonrasında Julie bu sarkıtı yeni evine götürüp asacaktır.

Evde, piyanonun üstünde bulunduğu nota kağıdına bakarken de Julie yüzüne mavi bir ışık vurmaktadır. Julie, bu kağıdı okurken notalar filme muhteşem bir müzik olarak yansır ve kağıdın Julie'nin okuduğu kısımları da mavi olur. Ancak Julie, piyanonun kapağını sert ve gürültülü bir şekilde kapatır. Aklına gelen bütün anıları kovmak ister gibidir. Müzik de mavi ışık da sona erer.

Bir başka mavi nesne ise, çantasını yatağın üzerine boşalttığı anda içinden çıkan, mavi jelatinle sarıllı olan mavi bir lolipoptur. Bu, kazadan hemen önce kızı Anna'nın, arabanın camından rüzgara bıraktığı jelatinin aynısıdır. Julie, jelatini yavaşça açıp içinden çıkan mavi şekeri gördüğünde yüzünde büyük bir acı belirir. Derin bir iç çekerek ve yavaşça yemeye başlar şekeri. Ancak sonra artan bir hınçla, bir an önce bitirmek istercesine ve ağlayarak ard arda ısırma başlar. Darien Leader psikanalistler Sigmund Freud, Karl Abraham ve Melanie Klein'e de dayanarak, kaybedilen kişinin içselleştirilmesinin tüm yas biçimlerinin bir özelliği olduğunu söylemektedir. Bu içselleştirme kanibalistiktir; yani kayıp nesneyle ağız yoluyla birleşme şeklindedir. Leader, pek çok dilde "seni yerim" ifadesinin yoğun bir sevgi ve yakınlık içerdiğini belirtirken koklama, sarılma, ısırma, çimdikleme ve tırmalamayı da aynı şekilde sevilen nesneyi içeri alma, içselleştirme pratikleri arasında saymaktadır (Leader, 2018: 62-64). Julie de kaybettiği küçük kızının sevdiği şekeri hınçla ve hırsıyla bir çırpıda yiyerek kızını içine almaya ve böylece yok olmasını önlemeye çalışmaktadır.

Aristoteles, "[belleğin] konusu geçmiştir" der ve "şey ortada olmadığı halde duygu mevcut olduğunda, namevcut şeyi nasıl [hatırlayabiliyoruz] acaba" sorusunu sorar. Yani hatırladığımız duygulanım mıdır yoksa duygulanımın kaynaklandığı şey midir? Belleği bir tür resim olarak kabul eden Aristoteles, mneme ile anamnesis arasında ayırım yapar. Basit anı, bir duygulanım gibi geliverir, oysa hatırlama etkin bir arayıştır. Pathos olan yani duygu olan mneme'dir yani akla gelme'dir, anının zihinde fiilen belirmesidir. Anamnesis ise arama'dır ve arayan kişi ile de bulacak diye bir kaide yoktur (Ricoeur, 2011: 36-46). "Anı, bağımsızdır" (Bergson, 2007: 100). Başına buyruktur. Kontrol edilemezdir. Engel olunamazdır. Karşı konulamazdır. Şimdiki zamanda, birdenbire karşımıza çıkandır. Anının özelliklerini Beatriz Sarlo şöyle anlatmaktadır (Sarlo, 2012: 9):

"İnsanın kendi kendine hatırlamama kararı vermesi, bir kokuyu duymama kararı vermesine benzer. Anılar tıpkı kokular gibi istenirse de aniden hücum eder. Nereden geldikleri bilinmeden uzaklaştırılmaları mümkün değildir; tam tersine insanı peşlerine düşürüp daha çok hatırlamaya zorlarlar, çünkü ilk andaki izlenim hiçbir zaman tam değildir. Anılar ısrarcıdır, çünkü bir noktada egemendirler ve (her anlamda) kontrol dışıdır. Başka bir deyişle, geçmiş kendiliğinden bugün olur. Anı bugüne muhtaçtır, çünkü... anının kendine özgü zamanı şimdiki zamandır. Demek ki hatırlamak için tek uygun zaman, yani anıların sahip çıktığı, anılara özgü zaman şimdiki zamandır."

Aristo'ya dönecek olursak; mneme, beliriveren, edilgen biçimde ortaya çıkan anıdır; akla gelişi bir duygu gibidir. Anamnesis ise hatırlama, zihinde toplama adı verilen bir arayışın nesnesi olan anıdır. Ya da mneme: bulunmuş anı, anamnesis: aranan anı'dır (Ricoeur, 2011: 22). Paul Ricoeur bu noktada Fransız filozof Henri Bergson'a dayanarak temel ayırımın "zahmetli hatırlama" ile "anında hatırlama" arasında olduğunu söylemektedir: "Anında hatırlama, arayışın sıfır noktası, zahmetli hatırlama da arayışın ta kendisi olarak anlaşılabilir" (Ricoeur, 2011: 47).

Julie, evde geçirdiği süre içinde "etkin bir arayış" içinde değildir. Ancak evin kendisi ve içinde karşılaştığı tüm nesnelere mneme şeklindeki anılara dolayısıyla da mneme'nin o yoğun acı şeklinde gelen duygulanımına maruz kalmasına neden olmaktadır. Anıların Beatriz Sarlo'nun da belirttiği biçimde kontrol dışı bir şekilde kendiliğinden ve aniden hücum etmesinin en çarpıcı örneği ise havuzda gerçekleşecektir. Julie, kendi evine yerleşmiş, kazanın üzerinden biraz zaman geçmiştir. Zaman zaman bir havuza gidip yüzmektedir. Yine böyle bir günde havuzda tek başına yüzerken tam havuzdan çıkarken tekrar havuza girip bir süre cenin pozisyonunda suda kalır. Bu sırada havuzdaki su mavidir ve ortamda masmavi bir ışık vardır. Julie, kontrolsüzce ve etrafta herhangi bir hatırlatıcı olmaksızın bir anda hücum eden anılar ile başbaşadır. Bu anıların verdiği acı ve güvensizlik duygusu o kadar yoğundur ki Julie, suyun içinde cenin pozisyonu alır: Kendisini anne rahmindeki gibi güvende hissetmeye ihtiyacı vardır. Bu cenin duruşu, anne karnındaki bir bebek kadar savunmasız olduğunu güven duygusuna ihtiyaç duyduğunu gösterir.

Van der Kolk, travma yaşayan kişilerin duygulardan korktuğunu, duyu dünyalarının yasak bölge olduğunu söylemektedir. Kişiyi kaygılandıran; bedeni donmaya ve zihni de kapanmaya zorlayan bu kontrol edemediği duygulara tutsak olma, onlardan kurtulamama korkusudur. Travma ne kadar geçmişte kalırsa kalsın duygusal beyin bu duyuları

üretmeyi sürdürmektedir (Van Der Kolk, 2019, 208). Beynin bu duyguları yani mneme şeklindeki anıları neden ürettiği bilinmediği gibi ne zaman üreteceği de bilinmez. Mneme'deki acının yoğunluğu kadar bu acıya ne zaman maruz kalınacağı bilinmiyor olması da kişiyi çaresizliğe ve kaygıya sürüklemektedir.

## 5. Sonuç

Geçmiş unutmak ya da geçmişten özgürleşmek mümkün değildir çünkü anının zamanı şimdiki zamandır ve anılar şimdi'de ortaya çıkarlar. Bu da belleğin dayandığı/taşıdığı geçmişin şimdi'de devam ettiği anlamına gelir. Bir kaybın travmasını deneyimleyen kişi, unutmadan ve geçmişle olan bağları koparmadan yaşamına devam etme becerisini geliştirmek zorundadır. Bu beceriye yeniden sahip olmayı sağlayacak olan da kişinin yas sürecine girmesi ve ne kadar süreceği hiçbir şekilde belli olmayan, kişiden kişiye ve durumdan duruma değişen bu süreci tamamlayabilmesidir. Yasın ne kadar süreceği belli olmadığı gibi, kesin sınırları olan aşamaları da yoktur. Birtakım evreleri elbette vardır ancak bu evreler düz bir çizgi üzerinde aşılabilir, geçilen evreler değildir. Birbirinin içine geçmiş, bitti zannedildiğinde tekrar başlayan hatta hiçbir iyileşme görülmeden en başa geri dönelebilen evrelerdir. Özetle yas tutma çok zor bir görevdir. Görevdir çünkü yaşama devam edebilmek için tamamlanması gerekmektedir.

Travmatik bir deneyimden iyileşmek demek, kişinin kendi kendisinden sorumlu olduğunu yeniden kabul etmesi; bedenine ve zihnine yeniden sahip olması demektir. Hayat dolu bir şekilde yeniden insanlarla bağ kurmayı, ilişki kurmayı başarması demektir. Acı deneyimini reddetmek ya da ondan kaçmak yerine yaşanan deneyimi kabullenmek, kayıpları kabullenmek ve onların olmadığı bir yaşama devam edebilmek demektir. Üç Renk: Mavi, eşini ve küçük kızını bir trafik kazasında kaybetmiş olan Julie'nin onların varlığından geriye kalan büyük bir boşlukla mücadelesinin ve bu boşlukla beraber ve boşluğa rağmen yeniden yaşama tutunmayı başarmasının hikayesidir. Julie, önce yas tutmaya direnmiş, kendisini her şeyden ve herkesten tecrit ederek yaşamın kıyısında tutmaya çalışmış ancak daha sonra kaybettiği geçmişini yeniden kurgulayarak ve yeni ilişkiler kurarak yaşama bağlanmayı başarmıştır.

Filmde mavi renk geçmişe ait olanın, anıların, nesnelere özetle geçmişin rengidir. Eşine ve kızına ait olan nesnelere mavi rengi görünürken geçmiş hatırladığı ve düşündüğü anlarda da Julie'yi mavi bir ışıkla birlikte görürüz.

## Kaynakça

- Barthes, Roland (2009). *Yas Günlüğü*. Çev., Mehmet Rifat, Sema Rifat. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Bergson, Henri. (2007). *Madde ve Bellek*. Çev., Işık Ergüden. Ankara: Dost Kitabevi.
- Coates, Paul. (2017). "Beni İlgilendiren Tek Şey, İçsel Hayat". *İçsel Hayatların Sinemacısı*. Çev., Osman Akınhay. R. Bernard ve S. Woodward (der.) içinde. İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Freud, Sigmund. (2015). *Yas ve Melankoli*. Çev., Aslı Emirsoy. İstanbul: Telos Yayınevi.
- Hattenstone, Simon. (2017). "Kendi Yıkımının Auteur'ü". *İçsel Hayatların Sinemacısı*. Çev. Osman Akınhay. R. Bernard ve S. Woodward (der.) içinde. İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Herman, Judith. (2017). *Travma ve İyileşme*. Çev., Tamer Tosun. İstanbul: Literatür.
- Kieslowski, Krzysztof. (1993). *Üç Renk: Mavi* [Film]
- Leader, Darian. (2018). *Depresyon Yas ve Melankoli*. Çev., Ayça Göçmen. İstanbul: Encore Yayınları.
- Monk, Katherine. (2017). "Kieslowski: Son". *İçsel Hayatların Sinemacısı*. Çev., Osman Akınhay. R. Bernard ve S. Woodward (der.) içinde. İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Olivier, Bert (2002). "Kieslowski's Film Trilogy: Three Colours Blue, White and Red: The Colours of Life". [https://www.researchgate.net/publication/316169458\\_Kieslowski's\\_film\\_trilogy\\_Three\\_Colours\\_Blue\\_White\\_and\\_Red\\_The\\_colours\\_of\\_life](https://www.researchgate.net/publication/316169458_Kieslowski's_film_trilogy_Three_Colours_Blue_White_and_Red_The_colours_of_life) (Erişim tarihi: 31.01.2020).
- Ricoeur, Paul. (2011). *Hafıza, Tarih, Unutuş*. Çev., M. Emin. Özcan. İstanbul: Metis Yayınları.
- Sarlo, Beatriz. (2012). *Geçmiş Zaman*. Çev., Peral Bayaz Charum. İstanbul: Metis Yayınları.

- Sécordel, Louise. (t.y.). "Deeper Shades of Blue". <https://cas.nyu.edu/content/dam/nyuas/casEWP/documents/secordeldeeper05.pdf> (Erişim tarihi: 30.12.2019).
- Sobolewski, Tadeusz. (2017). "Duyarlılık Anahtarı". İçsel Hayatların Sinemacısı. Çev., Osman Akınhay. R. Bernard ve S. Woodward (der.) içinde. İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Sobolewski, Tadeusz. (2017). "Mavi Lolipop". İçsel Hayatların Sinemacısı. Çev., Osman Akınhay. R. Bernard ve S. Woodward (der.) içinde. İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Stok, Danusia. (2010). Kieslowski Kieslowski'yi Anlatıyor. Çev., Aslı Kutay Yoviç. İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Takahashi, Hiroshi. (2017). "Güzel Sloganlar ve Gizem". İçsel Hayatların Sinemacısı. Çev., Osman Akınhay. R. Bernard ve S. Woodward (der.) içinde. İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Taş, Ayşe. (1994). "Kieslowski ve Üç Renk: Mavi". <http://dergipark.org.tr/tr/pub/maruid/issue/441/3392> (Erişim tarihi: 06.02.2020).
- Özmen, Erdoğan. (2017). Vazgeçemediklerinin Toplamıdır İnsan. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Van Der Kolk, Bessel. A. (2019). Beden Kayıt Tutar. Çev., Nurdan. Cihanşümül Maral. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.